

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Naomi Kleinová a její kritický pohled
na soudobý svět (Příspěvek pro výuku Základů
společenských věd na gymnáziu)

Vypracovala: Bc. Natálie Sobotková

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Hejtman, CSc.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této diplomové práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby diplomové práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé diplomové práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne

Bc. Natálie Sobotková

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování mému vedoucímu práce panu PhDr. Pavlu Hejtmanovi, CSc. za množství cenných a inspirativních rad, velkou trpělivost s obdivuhodnou ochotou při konzultacích poskytnutých při vedení mé diplomové práce.

Anotace

Cílem této diplomové práce je podat stručný přehled životních osudů a názorového vývoje významné soudobé kanadské novinářky, aktivistky, autorky, kritičky ekonomických poměrů v dnešním globalizovaném a konzumním světě Naomi Kleinové.

Teoretická část nabízí analýzu nejvýznamnějších děl Naomi Kleinové. Zároveň diplomová práce nabízí názory jiných autorů na problematiku probíranou v jejích dílech.

Součástí práce je praktická část, která nabízí tři modelové vyučovací hodiny Základů společenských věd pro 1. ročník gymnázia. V rámci pedagogizace tématu seznámím studenty s Naomi Kleinovou prostřednictvím jejích publikací, konkrétně s *Šoková doktrína: vzestup katastrofického kapitalismu* a *Bez loga*, s využitím stejnojmenných dokumentů, které jsou dostupné na internetovém serveru YouTube.

Klíčová slova: katastrofický kapitalismus, změna klimatu, globalizace, ekonomická nerovnost, sociální aktivismus, environmentální aktivismus

Annotation

The aim of this thesis is to provide a brief overview of the life destinies and opinion development of the significant contemporary Canadian journalist, activist, author, critic of economic conditions in today's globalized and consumerist world, Naomi Klein.

The theoretical part offers an analysis of Naomi Klein's most important works. At the same time, the thesis offers the opinions of other authors on the issues discussed in her works.

The practical part offers three model lessons on Basics of Social Sciences for the first year of high school. The lessons are based on the documentaries *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism* and *No Logo*, which are available on the online platform YouTube, which are inspired by Naomi Klein's books of the same name.

Keywords: disaster capitalism, climate changes, globalization, economic inequality, social activism, environmental activism

Obsah

Úvod	7
1 Životopis Naomi Kleinové.....	9
1.1 Rodinné prostředí	9
1.2 Dětství, rané mládí a vzdělání	10
1.3 Kariéra.....	11
1.4 Válka v Iráku.....	12
1.5 Závěr.....	14
2 Bez loga	15
2.1 Závěr.....	23
3 Fences and Windows	25
3.1 Závěr.....	30
4 The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism	33
4.1 Teoretický rámec.....	34
4.2 Kritická diskuse vybrané literatury	35
4.3 Šoková terapie	40
4.4 Kapitalismus jako způsob využití národní krize	42
4.5 Poskvrněné dějiny kapitalismu.....	43
4.6 Komplex kalamitního kapitalismu	44
4.7 Šoková doktrína a ekonomická nerovnost	46
4.8 Závěr.....	47

5	Ne nestačí: jak se bránit Trumpové šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme	48
5.1	Shrnutí názorů Naomi Kleinové na Donalda Trumpa.....	55
6	Důležitost řešení problémů spojených se změnou klimatu.....	58
7	This Changes Everything: Capitalism vs Climate	61
7.1	Závěr.....	64
8	The Battle for Paradise: Puerto Rico Takes on the Disaster Capitalists	66
8.1	Závěr.....	67
9	On Fire: The Burning Case for a Green New Deal.....	68
9.1	Závěr.....	70
10	Protichůdné názory na klimatické změny	72
11	Praktická část	75
	Závěr.....	82
	Seznam odborné literatury.....	86

Úvod

Cílem diplomové práce je podat stručný přehled životních osudů a názorového vývoje významné soudobé kanadské novinářky, aktivistky, autorky, kritičky ekonomických poměrů v dnešním globalizovaném a konzumním světě a zpracovat obsahovou a metodicko-didaktickou přípravu jako příspěvek do výuky Základu společenských věd pro gymnázia. Pro dosažení stanovených cílů použiji heuristickou metodu a dále odborný překlad.

V diplomové práci budu vycházet z vlastního studia knižních titulů Naomi Kleinové a dalších zahraničních zdrojů, které se budou vztahovat k tématu.

Teoretická část bude tvořena z deseti kapitol. První kapitola bude pojednávat o rodinném prostředí, dětství, raném mládí, vzdělání a kariéře Naomi Kleinové. Bude pojednávat i o názorech Naomi Kleinové a Noama Chomského na válku v Iráku. Druhá kapitola se bude věnovat její první publikaci *Bez loga*, díky které se stala mezinárodně uznávanou osobností. Ve třetí kapitole se budu zabývat dílem *Fences and Windows*, ve kterém Naomi Kleinová nastínila důsledky globalizace a problémy pravicového populismu. Ve čtvrté kapitole zhodnotím tvrzení Naomi Kleinové, že kapitalismus nutně vede k *šokující terapii* a zapříčiňuje sociální zlo na ekonomickém trhu rozvojových zemí. Pátá kapitola seznámí čtenáře s dílem *Ne nestačí: jak se bránit Trumповě šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*, které má mobilizovat veřejné mínění a informovat je o faktorech zodpovědných za vytváření nejisté budoucnosti demokracie nejen v Severní Americe, ale i v jiných částech světa. Čtenáře seznámí i s kritickými názory na Donalda Trumpa. Šestá kapitola se bude zabývat důležitostí řešení problémů spojených se změnou klimatu. V sedmé, osmé a deváté kapitole se budu věnovat otázkám souvisejícími se změnou klimatu a jejími dopady na politický a ekonomický systém v současné společnosti, které vychází z děl *The Battle for Paradise: Puerto Rico Takes on the Disaster Capitalists*, *This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate* a *On Fire: The Burning Case for the Green New Deal*, jenž mají za cíl vytvořit spektrum aktivismu schopného

vypořádat se s politickými, sociálními a ekonomickými důsledky klimatické změny. Desátá kapitola se věnuje protichůdným názorům na klimatické změny.

Praktická část bude tvořena metodicko-didaktickými přípravami tohoto tématu jako příspěvek do výuky Základů společenských věd pro 1. ročník gymnázia.

1 Životopis Naomi Kleinové

Naomi Kleinová, narozená 8. května 1970, je kanadská filmařka, autorka a sociální aktivistka, mezinárodně uznávaná pro svou odvahu při zpracovávání některých z nejkontroverznějších společenských témat. Aktivně podporuje organizovaný pracovní ekofeminismus a ve svých dílech se projevuje jako schopná politická analytička. Kromě toho lze její popularitu přičítat skutečnosti, že její díla do určité míry kritizují kapitalismus, fašismus, ekofašismus a korporátní globalizaci¹.

Donedávna zastávala akademickou pozici na katedře mediálních, feministických a kulturních studií Glorie Steinem Rutgersovy univerzity. Jedním z hlavních faktorů, které přispěly k popularitě Naomi Kleinové, jsou její knihy, v nichž kriticky hodnotí některá společenská témata, jako je korporátní globalizace, klimatická změna a kapitalismus, která bývají považována za složitá². Na základě svých prací byla několikrát oceněna, získala například mírovou cenu Sydney Peace Prize³, která jí byla udělena jako uznání jejího úsilí v oblasti obhajoby klimatické spravedlnosti. Pokud člověk kriticky zhodnotí prostředí, z něhož Naomi Kleinová pochází, její mládí, vzdělání a kariéru, zjistí, proč autorka přemýšlí tak, jak přemýšlí, a díky čemu vyniká nad ostatní novináře z celého světa.

1.1 Rodinné prostředí

Naomi Kleinová se narodila do židovské rodiny a většinu dětství strávila v Montrealu v Quebecu. Její rodiče byli již před jejím narozením pokojnými aktivisty, čímž lze do jisté míry vysvětlit i její vášeň pro aktivismus. V 60. letech dvacátého století se lidé často odvážně přikláněli k takovým životním stylům, které mnoho kultur považovalo za

¹ CAMPBELL, L. Audacious Undertaking: Naomi Klein is back, and so is the controversy she generates. *Literary Review of Canada: a Journal of Ideas* [online]. Toronto, November 2007 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <http://reviewcanada.ca/magazine/2007/11/audacious-undertaking/>

² LOZADA, C. Naomi Klein's message to the anti-Trump left: You're doing it wrong. Review of "No Is Not Enough" by Naomi Klein. *The Washington Post* [online]. June 8, 2017 at 3:30 p.m. EDT [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/news/book-party/wp/2017/06/08/naomi-kleins-message-to-the-anti-trump-left-youre-doing-it-wrong/>

³ *Sydney Peace Prize je považována za jednu z nejvýznamnějších mezinárodních cen za mír a lidská práva. Cena je udělována jednotlivcům a organizacím, kteří se zasloužili o mír a boj za lidská práva prostřednictvím konkrétních akcí a projektů.* *Sydney Peace Prize* [online]. Sydney: Sydney Peace Foundation, 2023 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://sydneypeacefoundation.org.au/>

neortodoxní; příkladem může být životní styl hippies⁴. Rodiče Naomi se identifikovali s hnutím hippies a tato skutečnost měla významný vliv na jejich rozhodnutí vystěhovat se v roce 1967 z USA⁵.

Naomin otec Michael Klein vystudoval medicínu. V důsledku politického vlivu rodiny ovšem velmi hlasitě protestoval proti válce ve Vietnamu. Proto se stal členem takových skupin, jako byla například skupina Physicians for Social Responsibility (Lékaři pro sociální odpovědnost), která prosazovala levicové ideologie⁶.

Naproti tomu její matka Bonnie Sherr byla filmařka a aktivistka a patřila mezi osoby, které nejvýrazněji ovlivnily Naomina kariérní rozhodnutí. Bonnie a Michael se po sňatku přestěhovali do Kanady, kde se jim krátce poté narodila Naomi. Je třeba poznamenat, že Bonnie natáčela filmy, které se zaměřovaly na témata propagující rozšíření levicových ideologií v Kanadě. Její tvorba zahrnuje filmy o významných osobnostech společnosti, jako je například zakladatel a organizátor krajní levice, o ženách-aktivistkách a o některých kontroverzních oborech, jako je například pornografie⁷.

Protože se rodiče aktivně zapojovali do politiky a aktivismu, bylo dost pravděpodobné, že se dcera začne zajímat o stejná témata.

1.2 Dětství, rané mládí a vzdělání

Když byla Naomi dítě, její rodiče se postarali o to, aby měla přístup do nejlepších škol v okolí. Jako aktivistka vychovávala Bonnie svou dceru k tomu, aby byla nelitostná a názorně předváděla svůj feminismus způsobem, který jí získá respekt a uznání jakožto jedné z ikonických žen její doby⁸. Naomi Kleinová je této výchově věrná a stala se jednou z nejúspěšnějších novinářek přispívajících k vytváření globálního povědomí o klimatické změně, kapitalismu a globalizaci.

⁴ CAMPBELL, L. Audacious Undertaking: Naomi Klein is back, and so is the controversy she generates. *Literary Review of Canada: a Journal of Ideas* [online]. Toronto, November 2007 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <http://reviewcanada.ca/magazine/2007/11/audacious-undertaking/>

⁵ COLE, Susan G. Michele Landsberg celebrates 70 years: Noted feminist Michele Landsberg's birthday attracts progressive boldfaces. *Now* [online]. Jul 15, 2009 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://nowtoronto.com/lifestyle/michele-landsberg-celebrates-70-years/>

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž.

⁸ CAMPBELL, L. Audacious Undertaking: Naomi Klein is back, and so is the controversy she generates. *Literary Review of Canada: a Journal of Ideas* [online]. Toronto, November 2007 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <http://reviewcanada.ca/magazine/2007/11/audacious-undertaking/>

Když bylo Naomi sedmnáct let, její matka prodělala mrtvici a zůstala po ní fyzicky postižená. Ostatní členové rodiny, Naomi, její bratr a otec se tedy museli začít střídat v péči o Bonnie, což pro Naomi znamenalo obětovat spoustu času a úsilí. Tato skutečnost ovlivnila její schopnost pokračovat ve studiu a rozvíjet politické znalosti, které jsou ve většině případů zapotřebí k politické kariéře.

V roce 1989 došlo k masakru na École Polytechnique, při němž zemřelo mnoho studentek inženýrství⁹. Tato úmrtí podnítila zrod aktivních feministických hnutí, jejichž cílem bylo šířit povědomí o krutostech, jimž jsou ženy ve společnosti vystavovány kvůli svému pohlaví. Je třeba poznamenat, že právě během studií na univerzitě se Naomi začala věnovat psaní. Její práce vycházely ve školních novinách nazvaných „*The Varsity*“ – Naomi byla jejich šéfredaktorkou.

1.3 Kariéra

Naomi studia nedokončila. Po ukončení třetího ročníku na University of Toronto dostala pracovní nabídku z regionálních kanadských novin *The Globe and Mail*, kterou přijala. Později přišla další nabídka, aby se stala redaktorkou kanadského politického časopisu *This Magazine*. V roce 1995 se Naomi nicméně znovu přihlásila ke studiu na University of Toronto s cílem získat magisterský titul¹⁰. K tomu však nedošlo, neboť poté, co získala akademické kredity nutné k završení bakalářského studia se rozhodla stát novinářkou. Ve stejném roce Naomi absolvovala novinářskou stáž, která zvýšila její šance na získání práce v *The Guardian*¹¹ a *The Nation*^{12 13}. V průběhu 90. let se začala věnovat feministickému aktivismu a upozorňování na nerovnoprávné postavení ženy ve

⁹ MACFARQUHAR, Larissa. *Outside Agitator: Naomi Klein and the new left* [online]. New York City: Condé Nast, November 30, 2008 [cit. 2022-08-2]. Dostupné z: <https://www.newyorker.com/magazine/2008/12/08/outside-agitator>

¹⁰ CAMPBELL, L. Audacious Undertaking: Naomi Klein is back, and so is the controversy she generates. *Literary Review of Canada: a Journal of Ideas* [online]. Toronto, November 2007 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <http://reviewcanada.ca/magazine/2007/11/audacious-undertaking/>

¹¹ *The Guardian je britský deník a zpravodajský web, který se zabývá jak národní, tak i mezinárodní politikou, ekonomikou, kulturou a dalšími tématy. Je známý svou liberální orientací, kvalitní novinářinou a investigativní žurnalistikou.* About us. *The Guardian* [online]. London: Guardian News and Media, © 2023 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/about>

¹² *The Nation je americký týdeník je znám liberální orientací. Věnuje se zejména politice, klimatickým změnám, lidským právům, kultuře a umění. Je známý analytickými články od renomovaných novinářů a intelektuálů.* About Us and Contact. *The Nation* [online]. The Nation Company, © 2023 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://www.thenation.com/about-us-and-contact/>

¹³ KLEIN, Naomi. Články. *The Nation* [online]. © 2022 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.thenation.com/authors/naomi-klein/>

společnosti. Jejím cílem bylo podporovat účinné sociální reformy, které by měly snížit zneužívání a násilí na ženách.

V roce 2004 uvedla s manželovou pomocí revoluční dokument *The Take (Převzetí)* o Argentině. Zaměřoval se na problémy, jimž čelí nezaměstnaní v Argentině. Je nutné říct, že měl velký úspěch a významně přispěl k tomu, že Naomi získala uznání i mezi filmaři¹⁴. Kromě toho vedl uvedený dokument i k tomu, že se Naomi začala v humanitární oblasti více zaměřovat na kontroverzní témata, která by podnítila vytváření bezpečnějšího prostředí pro zranitelné lidi ve společnosti.

V roce 2008 byla Naomi Kleinová hlavní přednášející během Alliance of Concerned Jewish Canadians (Aliance zainteresovaných židovských Kanad'anů), která diskutovala o významu lidských práv a sociální spravedlnosti. Během Mezinárodního filmového festivalu v Torontu se z ní stala mluvčí hnutí „Boycott, Divestment and Sanctions“ (Bojkot, stažení investic a sankce).

1.4 Válka v Iráku

Na události z 11. září 2001 reagovala americká vláda tím, že vyhlásila válku mezinárodnímu terorismu. V důsledku Spojené státy americké napadly několik zemí. Jednou z napadených zemí byl Irák, a to 20. března 2003, což vyvolalo různé názory ve společnosti. Veřejnost se rozcházela v názoru, zda byla válka nezbytná, a dokonce se jedinci snažili přijít na důvody, proč se Spojené státy rozhodly k invazi. Noam Chomsky je jedním z vědců, kteří se od začátku války nezdrželi vyjádření svého názoru na ni. Jeho názory osvětlují různé aspekty války, například proč se Spojené státy rozhodly k invazi.

V roce 2008 Chomsky naznačil, že USA napadly Irák, aby převzaly kontrolu nad zdroji země. Podle něj jednání mezi americkými ropnými společnostmi jako Exxon Mobil a Shell s iráckým ministerstvem ropy ukazují, proč k invazi došlo. Chomsky poznamenává, že se americká invaze do Iráku nezdařila, protože nedosáhla svého cíle zajistit, aby Iráčané neovládli Irák¹⁵.

¹⁴ MACFARQUHAR, Larissa. *Outside Agitator: Naomi Klein and the new left* [online]. New York City: Condé Nast, November 30, 2008 [cit. 2022-08-2]. Dostupné z: <https://www.newyorker.com/magazine/2008/12/08/outside-agitator>

¹⁵ MCNEILL, David. *On the War in Iraq: Noam Chomsky interviewed by David McNeill. Chomsky.info* [online]. January 31, 2005 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://chomsky.info/20050131/>

Podle Chomského bylo cílem USA vytvořit vojenské základny a podílet se na fungování irácké vlády. To se však nepodařilo kvůli ozbrojenému odporu¹⁶. Tvrdí, že zdůrazňování počtu zabitých amerických vojáků bylo částečně propagandistickým výmyslem, neboť Američané jsou ochotni akceptovat značný počet obětí, pokud je invaze oprávněná.

V den 20. výročí hlasování o schválení války v Iráku Chomsky poznamenal, že na rozdíl od všeobecného přesvědčení existuje v mocných pozicích, včetně administrativy a politické elity, pouze malý principiální odpor proti irácké válce. Avšak široká veřejnost byla proti invazi a poznamenává, že jeho studenti žádali o pozastavení vyučování, aby mohli proti ní protestovat. Chomsky je toho názoru, že se Spojenými státy americkými by se mělo zacházet stejně, jako se dnes k Rusku chovají země na celém světě. USA měly čelit sankcím za svůj podíl na válce v Iráku, stejně jako teď Rusko¹⁷.

Jako aktivistka, novinářka a autorka Naomi Kleinová udělala mnoho věcí, které jí přinesly mezinárodní uznání. Mezi nejvýznamnější patří v tomto ohledu její písemně vyjádřené postoje k nechvalně proslulé válce v Iráku. V článku, který vyšel v časopise Harper's Magazine pod titulkem „Baghdad Year Zero“ (Rok nula v Bagdádu), Naomi Kleinová prohlásila, že administrativa George Bushe neměla během invaze USA do Iráku účinný plán¹⁸. Podle ní byla hlavním důvodem, který vládu Spojených států přivedl k rozpoutání války proti Iráku, ekonomická výhoda, kterou konflikt podpoří. Je důležité poznamenat, že Irák má globálně jedny z největších zásob ropy: USA by tedy získaly ekonomickou výhodu, kdyby proti tomuto státu zahájily válku, protože by neexistovala žádná omezení regulující aktivitu¹⁹. Myšlenka v pozadí války byla paralyzovat irácké hospodářství a obranu, aby se vládě Spojených států otevřela cesta k čerpání iráckého bohatství, zejména surové ropy. Kromě toho Naomi Kleinová vyjádřila své pocity ohledně toho, že

¹⁶ TEMPEST, Matthew. Noam Chomsky: MIT professor, writer and activist. In: *The Guardian* [online]. London: Guardian News & Media, (c) 2023, Tue 16 Mar 2004 14.58 GMT [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2004/mar/16/iraq2>

¹⁷ POLYCHRONIOU, C.J. Chomsky: 20 years after Iraq war vote, the US continues to flout international law. In: *Truthout* [online]. Sacramento, CA: Truthout, (c) 2023, October 15, 2022 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://truthout.org/articles/chomsky-20-years-after-iraq-war-vote-us-continues-to-flout-international-law/>

¹⁸ CAMPBELL, L. Audacious Undertaking: Naomi Klein is back, and so is the controversy she generates. *Literary Review of Canada: a Journal of Ideas* [online]. Toronto, November 2007 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <http://reviewcanada.ca/magazine/2007/11/audacious-undertaking/>

¹⁹ LAMB, Brian. Q&A with Naomi Klein. In: *C-SPAN* [online]. Washington: National Cable Satellite, November 20, 2009 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.c-span.org/video/?290173-1/qa-naomi-klein>

Muktada as-Sadr²⁰ není schopen obnovit Irák do původního stavu. Podle ní Muktada sloužil zájmům vlády Spojených států, když lidi povzbuzoval k tomu, aby zaujali jiný názor na americkou invazi do Iráku. Jeho vyjádření se setkala se silným odporem, neboť byla do určité míry považována za nevlastenecká.

1.5 Závěr

V průběhu 90. let a začátkem 21. století se Naomi Kleinová stala ikonickou postavou kanadských médií. Jakožto novinářka, aktivistka, autorka a filmařka si získala srdce mnoha lidí. V roce 2001 jí bylo uděleno knižní ocenění National Business Book Award za knihu *No logo (Bez loga)*. V roce 2004 byla její aktivní práce v oblasti žurnalistiky pro sociální spravedlnost ohodnocena oceněním James Aronson Award. V roce 2007 se stala čestnou doktorkou občanského práva na University of King's College a v roce 2011 získala čestný doktorát humanitních věd na St. Thomas University. Kniha *This Changes Everything (Tohle všechno mění)* jí v roce 2014 přinesla ocenění pro literaturu faktu Hilary Westonové Writers' Trust Prize for Nonfiction. V téže roce získala ocenění IPE Outstanding Activist-Scholar Award, které jí udělila International Studies Association (Asociace mezinárodních studií). V roce 2015 získala Naomi cenu Izzy Award od centra pro nezávislá média Park Center for Independent Media a v roce 2018 čestný doktorát University of Amsterdam.

Ve své práci se Naomi Kleinová věnuje širokému poli témat: enviromentalismu, feminismu, analýze politiky a jejích procesů, kritice války, korporací a kapitalismu, anti-globalizaci a alter-globalizaci. K šíření svých myšlenek využívá celou řadu médií a způsobů, ať už se jedná o knihy, články, filmy či aktivní komunikaci s lidmi. V současné době přispívá jako novinářka do několika vydavatelství a je také seniorní korespondentkou serveru *The Intercept* – online anti-mainstreamového kriticky investigativního serveru. Věnuje se také přednáškové činnosti a výzkumu v oblasti žurnalistiky, ekonomiky a sociální spravedlnosti.

²⁰ Muktada as-Sadr: irácký ší'itský duchovní, politik a vůdce milice. Je vůdcem politického strany Sadristického hnutí a vůdce Mahdího armády, která vedla odpor proti americké okupaci Iráku a od roku 2014 bojuje proti silám sunnitského Islámského státu. WIKIPEDIA. Muktada Sadr. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2022, Stránka byla naposledy editována 5. 8. 2022 [cit. 2022-11-30]. Dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Muktada_Sadr

2 Bez loga

V roce 1999 vydala Naomi Kleinová svou první knihu *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies (Bez loga)*, která se stala mezinárodním bestsellerem. Přinesla v ní jedinečný pohled na moc korporací, přičemž čerpá ze svých zkušeností novinářky, vysvětlovala v ní úlohu korporátní globalizace v obecné ekonomice a stala se díky ní mezinárodně uznávanou osobností. Věřím, že témata a argumenty uvedené v *Bez loga* jsou i dnes aktuální, zejména s ohledem na rostoucí dominanci nadnárodních korporací a pokračující boj o kulturní a ekonomickou moc v globalizovaném světě.

Dílo *Bez loga* odstartovalo silné hnutí, které ukazuje, jak tzv. nová ekonomika²¹ nedokázala naplnit sliby spravedlivější společnosti. V této kapitole uvádím, jak Naomi Kleinová v *Bez loga* dává do souvislosti vzestup nadnárodních značek a „predátorské“ praktiky kapitalismu, které ve svých důsledcích způsobily nezaměstnanost na Západě a špatné životní podmínky v rozvojových zemích. Analyzuji možnosti sociální transformace generované sociálním aktivismem a globálním odporem vůči moci korporací.

V rámci svého výzkumu se Kleinová setkala s všudypřítomností značek a jejich log, což ji přivedlo k založení hnutí, jež se snaží odhalit tajemnost vytvořenou kolem značky. Účelem knihy je také podpořit význam pracovních práv a očistit veřejný prostor od invaze reklam nadnárodních společností. Dílo je rozděleno do čtyř částí: Bez prostoru; Bez volby; Bez práce; Bez loga. Dílo začíná analýzou vlivu značek na kolektivní vědomí lidí.

Naomi Kleinová tvrdí, že v důsledku věku globalizace začaly nadnárodní firmy jako Nike, Microsoft, později i Tommy Hilfiger a Intel soupeřit s největšími výrobci o dominanci na trhu v mezinárodním měřítku. Pokud zásadně neohrozí kvalitu výrobku, samotná výroba je pro jejich provoz vedlejší a v důsledku liberalizace obchodu a reforem pracovního práva mohou výrobu přesunout do zámoří. Poznává, že primárním cílem nadnárodních firem není fyzické zboží jako takové, ale image značky. Kleinová zmiňuje sílu fúzí a agresivní formy marketingu, které praktikují velké společnosti. Zdůrazňuje však i to, jak tyto praktiky změnilly charakteristiky trhu práce. Nevidí pouze značku, ale

²¹ Je možné hovořit o tzv. síťové či globální ekonomice, která nejen že informačních technologií využívá jako součást svého inovačního či výrobního procesu, ale také pomocí nich komunikuje či organizuje společnost. HLADKÁ, Eva a FOUSEK Jan, nedatováno. Nová ekonomika [online]. [cit. 15.5.2022]. Dostupné z <https://is.muni.cz/do/1492/el/sitmu/law/html/nova-ekonomika.html>

zkoumá i ekonomicko-sociální důsledky hypertrofie značek pro trh práce. Vliv nadnárodních společností v ekonomickém procesu znamená nestabilitu pracovních míst, nezaměstnanost a chudobu. V první části *Bez prostoru* Kleinová spojuje úspěch firem s produkcí značek než s produkty. Značky jsou zásadní pro moderní velké podniky a reklamu, protože se používají k jejich zviditelnění na trhu. Kleinová kritizuje sílu reklamy kvůli její tendenci zvětšovat významy, které nejsou v souladu s potřebami a zájmy veřejnosti. Neustále se zvyšuje množství reklamy a tlak na vývoj kreativních konceptů, které měly za cíl být komerčně lepší než konkurence. Tímto způsobem nadnárodní korporace jako subjekty podporují komerční kulturu, která se snaží komerčně obsáhnout maximum národů a zbavit je méně násilnou formou postupně jejich individuality²².

Naomi Kleinová ukazuje, že expanze vlivu značek s sebou přináší hledání způsobu zvýšení tržní hodnoty nadnárodních společností. Reklama umožňuje firmám prosadit se na světových trzích. Podle Kleinové není možné uniknout vlivu značek kvůli chuti či nezbytnosti lidí jako spotřebitelů utrácet peníze. Název *Bez prostoru* vychází z vysoké úrovně vniknutí značek do veřejného prostoru, ve kterém má jedinec dojem, že neexistuje prostor bez reklamy²³.

Autorka nás nutí zamyslet se, jak inzerenti přiměli veřejnost věřit, že chce být ponořená do světa reklamy z existenčních důvodů. Komplementarita nabízí řešení současných i budoucích problémů spotřebitelů. Komplementarita může být specifická, tedy váže se pouze na náležitou značku, je chráněna patenty a licencemi. Jedinci se tak stávají zajatci spotřebního prostředí. První část knihy uzavírá téma expanze trhu. Nadnárodní značky jednají se spotřebiteli, kteří již znají značky základních produktů. Aby společnosti věděly, které segmenty trhu jsou nejziskovější, bylo potřeba zaměstnat marketingové profesionály, aby je do hloubky zkoumaly, a tak mohly nabídnout značky, s nimiž se jejich firemní zájmy nejvíce ztotožňují. Strategie, kterou používaly velké značky, bylo dostat reklamu mezi mladé lidi v soukromých a veřejných školách výměnou za sponzorování akademických nebo sportovních aktivit studentů. Podle Kleinové se v 80. letech stalo sponzorství oblíbenou alternativou veřejného financování a velmi účinné reklamní médium, které sloužilo k propagaci image oné značky. Jakmile byli mladí lidé ve skupinách stejně smýšlejících spotřebitelů, bylo nutné rozšířit trh. To se podařilo díky

²² KLEIN, Naomi. *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. New York: Picador, 1999, ISBN 978-03-1227-192-3.

²³ Tamtéž.

reprodukování identity skupin po celém světě prostřednictvím televize, což lze zpozorovat na rostoucím vlivu televizních stanic, jako je např. MTV a CNN²⁴.

Ve druhé části knihy Kleinová odsuzuje to, jak nadnárodní značky hlásají rozmanitost, ale jsou v přímém rozporu s národními zvyklostmi, lokálními značkami a charakteristickým vkusem dané oblasti. Děje se tak prostřednictvím reprodukce provozoven fungujících v rámci franšizového²⁵ systému. Nadnárodní značky jako Walmart se obvykle zapojují do cenová války tím, že spolupracují s distributory, kteří nakupují produkty a zboží v zemi, která může nabídnout nejlepší cenu, a poté je prodávají na maloobchodních trzích po celém světě. Nadnárodní značky působí v mnoha různých zemích a vlastní velké obchody navržené k dosažení úspor z rozsahu²⁶. Někteří autoři to vnímají jako pozitivní vývoj vzhledem k ekonomickému růstu, který je jím generován, a ke zvyšování životní úrovně²⁷. S tím však Kleinová nesouhlasí. Ve třetí části knihy představuje okolnosti, které umožnily snížit ceny produktů s globální image. Věnuje zvláštní pozornost vytváření exportních zpracovatelských zón. V Mexiku jsou známe pod názvem *maquiladoras*²⁸. Dlouhé hodiny (12–16 hodin) v nich pracují většinou mladé ženy pro subdodavatele z Koreje, Tchaj-wanu nebo z Hong Kongu. Důsledky tohoto způsobu výroby v rozvíjejících se zemích jsou negativní, neboť *maquiladoras* kladou stále větší požadavky jako: osvobození od daní, žádná povinnost dodržovat pracovní legislativu, pozemky, na kterých mohou instalovat své dílny a minimální hygienické a bezpečnostní

²⁴ Tamtéž.

²⁵ *Franchising je obchodní model, ve kterém jedna společnost dává druhé nezávislé společnosti povolení a právo využívat jejich obchodní značku, osvědčené procesy a postupy, služby a produkty za určitou úhradu.* What is a Franchise? *International Franchise Association (IFA)* [online]. Washington, DC: International Franchise Association, (c) 2023 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.franchise.org/faqs/basics/what-is-a-franchise>

²⁶ *Tento jev je charakterizován jako relativní pokles výrobních nákladů s rostoucím objemem výroby.* HEJTMAN, Pavel. *Základy pro porozumění tržní ekonomice: Základní kniha.* In: *Základy pro porozumění tržní ekonomice: základní kniha: základní studijní materiál pro prezenční a distanční studium mikroekonomie.* 4., opr. a aktualiz. vyd. V Českých Budějovicích: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, s. 107. ISBN 80-7040-932-0.

²⁷ WOLF, Martin. *Why Globalization Works.* 2nd edition 2005. New Haven (CT): Yale University Press, (c) 2004, ISBN 978-03-0010-777-7.

²⁸ *Maquiladora je montážní podnik v severním Mexiku a Střední Americe, ve kterém se montují importované díly nebo polotovary, čímž se vyrábějí hotové nebo téměř hotové zboží, které se pak exportují.* WIKIPEDIA. *Maquiladora.* In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2022, Stránka byla naposledy editována 2. 6. 2021 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Maquiladora>

opatření²⁹. V České republice se můžeme setkat s pojmem „montovny“ nebo „subdodavatelské firmy“.

Kleinová se zaměřuje na boj rostoucí menšiny pracovníků, komunit i jednotlivců s dominancí značek nadnárodních společností. Dodatek knihy *Bez loga* obsahuje grafy a tabulky s daty z terénních výzkumů, které autorka prováděla během čtyř let v různých zemích jako je Kanada, Spojené království, Čína, Německo a Filipíny. Když se kniha dostala do tisku, ulice Seattlu byly plné demonstrantů bojujících proti Světové obchodní organizaci (WTO)³⁰, což je organizace, které měla na starost regulaci toku mezinárodního obchodu v éře vzájemné hospodářské závislosti³¹. V knize *Bez loga* Kleinová zkoumá, jakým způsobem značky narušily všechny prostory našich životů a jak může sociální aktivismus toto narušení zvrátit. Kniha vyzývá čtenáře, aby se zabývali svým pohledem na svět, uvědomili si jeho křehkost a hledali způsoby, jak jej transformovat³².

Pokud budeme uvažovat o globalizaci jako o celosvětovém a komplexním fenoménu poslední doby, uvědomíme si, jak pozoruhodné myšlenky Naomi Kleinové na přelomu 21. století uvádí. V roce 1989 padla Berlínská zeď, což lze vnímat jako symbol pádu komunistických režimů ve střední Evropě. O rok později vypukla válka v Perském zálivu, což vedlo prezidenta George Bushe staršího k prohlášení, že Spojené státy americké jsou jedinou světovou velmocí. Sovětský svaz se rozpadl a začal volný pohyb kapitálu a zejména zboží.

Proti řadě značek a log, které se objevovaly a byly propojeny s nadnárodními společnostmi, panoval velký odpor. Podle Kleinové je důvodem fakt, že marketing se stal důležitějším než produkt samotný. Studie ukázaly, že pokud je průměrný produkt v supermarketu umístěn na správném místě, prodává se lépe než kvalitní produkt umístěný na místě špatně viditelném pro zákazníky. Zrodila se myšlenka, že by zákazníci měli

²⁹ KLEIN, Naomi. *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. New York: Picador, 1999, ISBN 978-03-1227-192-3.

³⁰ World Trade Organization (WTO) poskytuje obecný institucionální rámec pro vedení obchodních operací mezi členskými státy. Hlavním cílem všech přijatých pravidel a smluv, kterými se musí účastníci smlouvy řídit při vzájemném obchodu, je zjednodušení přístupu na národní trhy a liberalizace obchodní politiky. Systém práv a povinností, který WTO vytvořila, hraje zásadní roli v rozvoji obchodu v globální světové ekonomice. (Ministerstvo zahraniční věci České republiky).

³¹ ISHAY, Micheline R. *The History of Human Rights: From Ancient Times to the Globalization Era*. Berkeley, CA: University of California Press, (c) 2004, 2008, ISBN 05-202-5641-7.

³² KLEIN, Naomi. *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. New York: Picador, 1999, ISBN 978-03-1227-192-3.

okamžitě rozpoznat produkt podle konkrétního loga, které musí být schématické a jednoduché. Zároveň musí logo být spojeno s určitým typem životního stylu, což jako první pochopila Coca-Cola, která se na konci 60. let ztotožňovala s fenoménem „míru a lásky“ prostřednictvím reklam – konzumenti Coca-Coly jsou mladí, šťastní a plní humanitních ideálů. Značky se přizpůsobily segmentu veřejnosti, který si hodlají podmanit. Snaží se vsugerovat spotřebitelům, že kdokoliv zakoupí nebo použije produkt dané značky, bude okamžitě spojován se specifickým životním stylem. Například společnost Nike je spojena se sportem. Starbucks si klade za cíl být něčím víc než jen místem, kde se konzumuje káva: aspiruje na to být místem odpočinku, konverzací a debat. Nakupování ve Walmartu je spojováno se střední třídou a typickou americkou rodinou. Apple je spojován s rafinovanými inovacemi a nejnovějšími technologiemi, zatímco IKEA zastává demokratický ideál: každý by si měl sestavit svůj nábytek sám. K tomu jsou často využíváni tzv. *cool hunters*³³, kteří mají za úkol zkoumat trendy ve společenském prostoru a odhadovat, co bude „in“ další měsíce.

Pro značky bylo zásadní ukázat, že životní styl jejich zákazníků je ideální a udělat z nich samotné šířitele a propagátory loga. Pokud je logo známé, ten, kdo ho používá si myslí, že se také může stát známým. Značky v reklamách se zaměřují na témata, která jsou ve společnosti v módě: přátelství, solidarita, boj proti domácímu násilí a machismu, náklonnost k chudým a pacientům s AIDS atd. V praxi tato témata ztrácí svou hodnotu a mají tendenci být degradována³⁴.

Je velmi obtížné vytvořit dlouhodobou strategii, jak vzdorovat vlivu velkých značek. Když v nějaké zemi začne odborové hnutí, globalizované značky za sebou zanechají stopu nezaměstnanosti a nevyplácení mezd. Střední třída je nakonec narázníkem veškerého sociálního napětí. Na začátku tu byla dekolonizace: zpracovatelský průmysl se přesunul ze severu na jih a v druhé fázi z jihu na východ. Od té doby se nezaměstnanost v bývalém Prvním světě³⁵ postupně zvyšovala. Přesun průmyslu ale nevytvořil bohatství

³³ *Coolhunting je neologismus vytvořený na počátku 90. let 20. století odkazující na nový druh marketingových profesionálů, kteří pozorují a predikují nové nebo stávající cool kulturní výstřelky a trendy. Coolhunting je také označován jako „pozorování trendů“.* WIKIPEDIE. Coolhunting. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2022, This page was last edited on 13 July 2022 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Coolhunting>, překlad vlastní.

³⁴ KLEIN, Naomi. *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. New York: Picador, 1999, ISBN 978-03-1227-192-3.

³⁵ *Termínem První svět se původně označovaly kapitalistické země západního bloku v čele s USA. Po pádu komunismu ve východní Evropě se ale toto označení začalo vztahovat na všechny vyspělé země*

ve Třetím světě³⁶. Kleinová poukazuje na to, že není nic absurdnějšího než si myslet, že když velké korporace nakupují produkty v částech Asie, že tím pomáhají rozvoji v těchto regionech. Ve skutečnosti využívají špatně placené otrocké práce bez sociálních práv. Jedinou jistotou pro obyvatele v Prvním světě je ztráta pracovních míst. To je nová ekonomika pro Evropu a Ameriku: dočasná pracovní místa, zejména v sektoru služeb, která nestačí k uživení rodiny. Kleinová poskytuje způsoby pro boj s touto situací. Navrhuje nakupovat etické produkty a účastnit se hnutí, která po celém světě vyžadují etické pracovní podmínky, ale uvědomuje si nemožnost změnit svět prostřednictvím nakupování. Vyzývá k odporu vůči globalizaci³⁷. Odpor proti globalizaci je problematický³⁸. Účastnění se demonstrací s hesly jako „svět není na prodej“ nebo vést kampaň za zákaz reklamy na veřejném prostranství je v pořádku, ale efektivita participace je omezená.

Činnosti velkých značek znamenají omezení rozsahu myšlení v záležitostech souvisejících s výrobou a spotřebou. „*Značkové nadnárodní monopoly sice mohou mít různorodosti plná ústa, ale viditelným výsledkem jejich snažení je armáda dospívajících klonů, které (v „uniformě“, jak říkají obchodníci) pochodují do globální tržnice.*“³⁹. V každém případě je na místě připomenout, že síla značek začala narůstat s příchodem věku masové spotřeby. První masové reklamní kampaně začaly ve druhé polovině 19. století. Za cíl si kladly transformovat způsob života lidí a ukázat jim existenci nových vynálezů, a tak je přesvědčit, že jejich životy se zlepší díky používání právě oněch vynálezů. Značky si musely vybudovat image a přiřadit k produktům typické a konkrétní vlastnosti. Loga značek byla vytvořena, aby vyvolala představu familiárnosti a popularity. Reklama poskytuje značkám prostředky, jak přímo a rychle oslovit a komunikovat se spotřebiteli. Tento fenomén dal vzniknout myšlence, že korporace jsou stejné jako lidé,

s demokratickým zřízením, rozvinutým hospodářstvím, značným sociálním blahobytem a vysokou délkou života. WIKIPEDIA. První svět. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2022, Stránka byla naposledy editována 8. 8. 2021 [cit. 2022-08-07]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/První%20svět>

³⁶ Používá se také termín země globálního jihu a jsou to tedy země, které nejsou dostatečně vyspělé, nejsou technologicky průmyslově vyspělé. Jsou tam velké problémy s chudobou, nemocemi. MEDKOVÁ, Blanka. Co znamená termín Třetí svět. In: Radiožurnál [online]. Český rozhlas, © 1997-2022, 7. červen 2006 [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/co-znamená-termín-třetí-svět-6342746>

³⁷ KLEIN, Naomi. *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. New York: Picador, 1999, ISBN 978-03-1227-192-3.

³⁸ HUNT, Lynn. *Inventing Human Rights: a History*. New York: Norton, 2008, ISBN 978-03-9333-199-8.

³⁹ KLEIN, Naomi. *Bez loga: Bez prostoru, bez volby, bez práce*. Praha: Argo, 2005, ISBN 80-7203-671-8, s. 131.

mají své exkluzivní jméno, speciální obaly a vlastní reklamu. Na konci 19. století a na počátku 20. století společnosti v reklamách nikdy nezmiňovaly konkurenci, používaly pouze afirmativní fráze. Reklamy musely být dostatečně poutavé, aby přitáhly pozornost spotřebitele, ale nesměly zastínit produkt samotný. Značky v sobě skrývají určitou tajemnost, což v lidech vyvolává různé pocity⁴⁰.

Naomi Kleinová tvrdí, že v moderní době „...*ohrožování možnosti volby nekončí u dravé konkurence a monopolizačních synergických postupů a stává se tím, co nelze nazvat jinak než nepokrytou cenzurou: dochází k aktivní eliminaci a potlačování určitých materiálů.*“⁴¹. Pro nadnárodní společnosti to není o sponzorování kultury, ale o tom být dominantní kulturou. Reklama a sponzorství činí jejich produkty synonymem pro pozitivní kulturní a společenské zážitky: jde o to, aby se z nich stala živá realita. Sponzoring nahrazující veřejné financování byl velmi účinnou marketingovou strategií. Sponzorováním kulturních akcí se značky otevřely světu a přestaly být jen přidanou hodnotou produktů. Místo toho kultura přidala hodnotu značkám⁴². Podle Kleinové⁴³ je sponzorství nadnárodních společností jen pouhá diktatura, která se skrývá za filantropickou fasádou. Reklama ponořuje spotřebitele do fiktivní a zmanipulované reality, ze které je obtížné uniknout. Kdykoliv reklama napadne kulturu, veřejná integrita je oslabena přivlastňováním ze strany korporálních zájmů. Reklama vyvíjí neustálý tlak na společenskou sféru a usiluje o integraci značky a kultury. Společnosti jsou přímo posedlé s šířením významu svých značek mezi spotřebitele⁴⁴.

Expanzivní povaha procesu tvorby značky končí uzurpováním všech aspektů společenského a kulturního života, a tak vznik značek vytvořil zárodky odporu vůči síle nadnárodních společností. Zatímco popularita značek ve druhé polovině 90. let velmi rostla, vedle toho vyrostl paralelní fenomén: infrastruktura ekologických, pracovních

⁴⁰ KLEIN, Naomi. *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. New York: Picador, 1999, ISBN 978-03-1227-192-3.

⁴¹ KLEIN, Naomi. *Bez loga: Bez prostoru, bez volby, bez práce*. Praha: Argo, 2005, ISBN 80-7203-671-8, s. 167.

⁴² HUNT, Lynn. *Inventing Human Rights: a History*. New York: Norton, 2008, ISBN 978-03-9333-199-8.

⁴³ KLEIN, Naomi. *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. New York: Picador, 1999, ISBN 978-03-1227-192-3.

⁴⁴ OSTERHAMMEL, Jürgen. *Globalization: a Short History*. Princeton (NJ): Princeton University Press, 2009, ISBN 06-911-3395-6.

a lidskoprávních aktivistů, kteří chtěli odhalit korporace profitující z politiky autoritářského režimu po celém světě⁴⁵.

Na přelomu 21. století se nadnárodní korporace staly vášnivými propagátory svobody a demokracie. To přineslo nejen změny v myšlení lidí, ale také změny v marketingu prostřednictvím vytváření nových strategií v rámci jejich reklamy. V polovině 20. století se vývoj systémů vizuální identity stal základním kamenem téměř všech iniciativ v oblasti branding⁴⁶. Reklamní kampaně odráží problémy, kterými se společnost zabývá. Nadnárodní značky jsou schopny upoutat pozornost spotřebitelů řešením těchto problémů, což jim umožňuje znovu vytvořit svou identitu a rozšířit tržní hodnotu. Proces ekonomické decentralizace však zhoršil životní úroveň v západním světě⁴⁷. Outsourcing⁴⁸ výroby do Asie je charakteristickým znakem procesu globalizace⁴⁹. Aaron Feuerstein zdůrazňuje, že „...průměrná korporace si myslí, že v Asii má podnikatel právo získat pracovní sílu za 1 dolar na hodinu místo 18 dolarů na hodinu jako ve Spojených státech amerických.“⁵⁰. Toto je další způsob, jak nadnárodní značky poškozují sociální soudržnost.

Kleinová tvrdí, že není zatím možné posoudit, jak bude odpor probíhat kvůli decentralizované povaze sociálního aktivismu v době internetu. „Právě proto, že je tento systém tak decentralizovaný, všechna tato hnutí neustále navazují a upevňují kontakty se svými příznivci z celého světa, přičemž příslušníci jednotlivých skupin neustále sami sebe překvapují tím, jak daleko se dostaly informace o nepublikovaných menších vítězstvích

⁴⁵ KLEIN, Naomi. *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. New York: Picador, 1999, ISBN 978-03-1227-192-3.

⁴⁶ *Branding je proces tvorby a používání vizuální identity značky. Často se jím zabývají grafická studia. Jde o to navrhnout vhodný název, logo, vizuální styl a další prvky značky podle definice značky (tedy podle asociací, positioningu a významů, které má mít)*. PODNIKATEL.CZ. Branding. *Podnikatel.cz* [online]. Internet Info, © 1997–2022 [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/pruvodce/obchodni-znacka-brand/branding/>

⁴⁷ KLEIN, Naomi. *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. New York: Picador, 1999, ISBN 978-03-1227-192-3.

⁴⁸ *Termín outsourcing se používá pro označení externího zajišťování činností, které firma nemůže nebo nedokáže realizovat sama. Když se rozhodne outsourcovat, najme si odborníka (nebo celý tým), který jí bude potřebné služby dodávat. Společnost obvykle zvolí outsourcing, protože nemá kapacitu, čas, znalosti nebo vybavení, aby se mohla předmětným aktivitám věnovat v potřebném rozsahu*. MIOWEB. *Co je outsourcing*. *Mioweb.cz* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://www.mioweb.cz/slovnicek/outsourcing/>

⁴⁹ STEGER, Manfred. *Globalization: a Very Short Introduction*. 3rd edition 2013. Oxford: Oxford University Press, 2002, ISBN 01-996-6266-5.

⁵⁰ FEUERSTEIN in HOLBROOK, K., A. KIM, B. PALMER a A. PORTNOY, ed. *Global Values 101: a Short Course*. New York: Beacon Press, 2006, ISBN 08-070-0305-0, s. 98, překlad vlastní.

a jak důkladně jsou jednotlivé poznatky absorbovány a recyklovány.“⁵¹. V mnoha případech mají lidé tendenci vytvářet si své názory a představy o značce ještě předtím, než vědí, jaká firma za značkou stojí. I proto je tak složité bojovat proti síle nadnárodních značek. Globalizace významným způsobem brzdila demokratický proces⁵². Kleinová dodává, že každé hnutí, jehož hlavním cílem je vyvolat v lidech pocit viny z návštěvy nákupního centra, si jen žádá o zpětnou negativní reakci. Také lidé, kteří toho hnutí vedou, nejsou přísní luddisté⁵³ odmítající nakupování jako takové⁵⁴. Firemní identita a identita značky odráží jejich kulturu, charakter, osobnost, produkty a služby. Tato identita se snažit vzbudit důvěru u spotřebitelů, zaměstnanců, dodavatelů, partnerů a investorů. Existuje složitý ekonomický proces podporovaný věkem globalizace, který má tendenci upevnit sílu nadnárodních značek a vliv, který mají na společnost, ke škodě běžných občanů⁵⁵.

2.1 Závěr

Základní hypotéza *Bez loga* je, že jak se lidé dozvídají pravdu o obchodních praktikách, tak jejich odpor vůči nim vzrůstá. Kleinová vypráví o původu a růstu velkých společností, jejichž podnikání je založeno na image značky. Pokračuje zkoumáním dopadů značky po celém světě – od trhu práce, v prvním i třetím světě, až po spotřebitelský trh. Kleinová vysvětluje taktiku, kterou značky dodržují, aby expandovaly, zároveň líčí mnoho protestů, které vznikly jako reakce na značky. Kleinová upozorňuje veřejnost na skrytá nebezpečí globalizace a na to, jak sociální aktivisté usilují o transformaci sociálního prostředí⁵⁶. Naomi Kleinová zkoumá proměnu světové ekonomiky. Zamýšlí se nad důsledky nadměrného sponzorství ze strany velkých korporací ve zdravotnictví, školství, kultuře a sportu. Kleinová popisuje podmínky, ve kterých tisíce dělníků pracují v továrnách v jihovýchodní Asii, Číně, Filipínách a dalších rozvíjejících se zemích. Továrny

⁵¹ KLEIN, Naomi. *Bez loga: Bez prostoru, bez volby, bez práce*. Praha: Argo, 2005, ISBN 80-7203-671-8, s. 401.

⁵² RODRIK, Dani. *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. Reprint 2012. New York: Norton, (c) 2011, 2012, ISBN 03-933-4128-3.

⁵³ *Stoupenci hnutí, motivovaného příkladem tkalce Neda Ludda, z konce 18. století, kteří se proti kapitalistickému vykořisťování bránili rozbitím strojů, v nichž viděli příčinu svého zbláznění*. KLEIN, Naomi. *Bez loga: Bez prostoru, bez volby, bez práce*. Praha: Argo, 2005, ISBN 80-7203-671-8, s. 435.

⁵⁴ KLEIN, Naomi. *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. New York: Picador, 1999, ISBN 978-03-1227-192-3.

⁵⁵ MOYN, Samuel. *Not Enough: Human Rights in an Unequal World*. Cambridge (MA): Belknap Press of Harvard University Press, 2019, ISBN 9780674241398.

⁵⁶ KLEIN, Naomi. *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. New York: Picador, 1999, ISBN 978-03-1227-192-3.

v Asii a dalších rozvojových zemích produkují širokou škálu produktů společností, které je prodávají na trhu se svými symboly. Tyto společnosti nás díky svému propracovanému marketingu přesvědčují, že svět je na prodej tomu, kdo nabídne nejvyšší nabídku⁵⁷.

Světově proslulý americký ekonom a nositel Nobelovy ceny za ekonomii (2001) Joseph Stiglitz napsal, že proces globalizace vyvolal velkou nespokojenost⁵⁸. Kleinová k tomu z jiné strany uvádí, že velké značky nechaly společnost „bez prostoru“. Značky vstoupily do světa hudby prostřednictvím sponzoringu hudebních turné a zejména do sportu prostřednictvím sportovních celebrit. Vysoké školy uzavřely atraktivní sponzorské smlouvy s firmami, což představovalo deformaci základních hodnot univerzit, jako je transparentnost rozpočtu a právo na svobodu diskuse a pokojný protest.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ STIGLITZ. *Globalization and Its Discontents* [online]. New York (NY): Norton, 2002 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <http://digamo.free.fr/stig2002.pdf>

3 Fences and Windows

Tato kniha vydaná v roce 2002 je sbírkou řady článků napsaných během několika let v různých novinách. Jedná se o emotivní knihu, která vypráví o aspektech antiglobalizačního hnutí. Naomi Kleinová se zaměřuje na globalizaci, neolibérální politiku a antiglobalizační hnutí. Poukazuje na to, že „ploty“ jsou bariérami a symboly vyloučení, které byly vytvořeny velkými korporacemi v rámci procesu globalizace.

Globalizace je proces politické a ekonomické integrace, který se odehrává na mezinárodní úrovni. Tento proces zvýšil úroveň vzájemné závislosti mezi zeměmi a proměnil svět v globální vesnici a tržiště pro nápady a obchod. Postupné rušení ekonomických hranic rozšířilo dosah kapitalismu a následně umožnilo investice a finanční transakce cílené na vzdálené trhy⁵⁹. Globalizace změnila způsob interakce národů a lidí, což mělo velký dopad na ekonomickou a politickou sféru. Jejimi nejvýraznějšími rysy jsou všudypřítomnost a univerzální duch zahrnující všechny aspekty soukromého i veřejného života. Existují i negativní důsledky. Paul Krugman⁶⁰ tvrdí, že existuje „... *silný nepřímý důvod věřit, že instituce a normy, spíše než technologie nebo globalizace, jsou zdroji rostoucí nerovnosti ve Spojených státech.*“ To znamená, že vyšší úroveň propojenosti nemusí nutně vést k pozitivním výsledkům pro všechny. Pravidla, která je třeba uplatňovat, aby proces globalizace probíhal hladce, vyžadují zapojení zemí globálního Jihu i zemí vyspělého světa. Krugman⁶¹ tvrdí, že globalizace vedla k oddělení elit od většiny populace, což v Americe dalo vzniknout příjmové nerovnosti.

Ekonomická globalizace je založena na konsolidaci globálního trhu, který se snaží rozpustit celní bariéry s cílem umožnit volný pohyb kapitálu. Nadnárodní korporace mají z tohoto uspořádání obrovský prospěch. Je důležité zdůraznit, že vznik ekonomických bloků, jako je Evropská unie nebo Společný jihoamerický trh (MERCOSUR), jsou výsledkem rozvoje procesu globalizace. Zánik mezinárodního uspořádání během studené války s sebou přinesl zintenzivnění ekonomické globalizace, která měla a má významný

⁵⁹ PIETERSE, Jan N. *Globalization and Culture*. Lanham (MD): Rowman a Littlefield, 2009. ISBN 07-425-2802-2.

⁶⁰ KRUGMAN, Paul. *The Conscience of a Liberal: Reclaiming America from the Right*. New York (NY): Allen Lane, 2009. ISBN 18-461-4107-9, s. 255, překlad vlastní.

⁶¹ KRUGMAN, Paul. *The Conscience of a Liberal: Reclaiming America from the Right*. New York (NY): Allen Lane, 2009. ISBN 18-461-4107-9.

dopad na trh práce a na způsob, jakým probíhal obchod mezi zeměmi globálního Jihu a zeměmi vyspělého světa⁶².

Globalizace podpořila vytvoření a rozvoj různých způsobů zaměřených na poskytování odpovědí na řešení problémů, které nabyly globálního charakteru a ovlivňovaly lidi z různých částí světa. Krugman⁶³ to považuje za „... *obnovení skutečně vitální konkurenční demokracie*.“ Schéma globalizace má technickou složku, která zahrnuje přístup k informacím, jak je vidět na vzniku internetu a sociálních médií. Rychlý a snadný přístup k telekomunikaci umožnil lidem z celého světa mít značné množství informací. Globalizace je také zodpovědná za vznik velkých dopravních sítí, které usnadňují přepravu zboží po celém světě⁶⁴. Existují také ale i značné problémy spojené s nárůstem dopravy a konektivity. Současnou globální klimatickou krizí je možno považovat za přímý důsledek nárůstu obchodního trhu v posledních třech desetiletích. Vlády nebyly důrazné při zavádění opatření zaměřených na omezení moci nadnárodních korporací. Také dochází k procesu kulturní globalizace, který vzniká jako důsledek zintenzivňování vztahů mezi národy a jednotlivci, což zapříčiňuje zvětšování objemu toku informací. Nárůst spotřeby znamená větší interakci v kulturních sférách. Umožňuje lidem z různých kultur vzájemně se ovlivňovat, čímž dochází k většímu přenosu myšlenek a vytvoření sociálního kapitálu, který je potřebný k prosazování svobody a spravedlnosti po celém světě⁶⁵.

Opozice vůči globalizaci spojuje širokou škálu hnutí, která mimo jiné vystupují proti liberalismu prostřednictvím nároků na mezinárodní společnosti a organizace. Hnutí kladou ekologické požadavky na ochranu životního prostředí a řešení enviromentálních rizik. Organizátoři alter-globalizačního hnutí⁶⁶ se hlásí k myšlence ekonomicko-

⁶² PIETERSE, Jan N. *Globalization and Culture*. Lanham (MD): Rowman a Littlefield, 2009. ISBN 07-425-2802-2.

⁶³ KRUGMAN, Paul. *The Conscience of a Liberal: Reclaiming America from the Right*. New York (NY): Allen Lane, 2009. ISBN 18-461-4107-9, s. 494, překlad vlastní.

⁶⁴ KRUGMAN, Paul. *The Conscience of a Liberal: Reclaiming America from the Right*. New York (NY): Allen Lane, 2009. ISBN 18-461-4107-9.

⁶⁵ RODRIK, Dani. *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. Reprint 2012. New York: Norton, (c) 2011, 2012, ISBN 03-933-4128-3.

⁶⁶ *Alterglobalizační hnutí se nestaví proti globalizaci jako takové, ale kritizuje specifickou formu globalizace, která je řízená a ovládána nadnárodními korporacemi a vede k neoliberalní politice. Cílem hnutí není uzavřít hranice i izolovat se od zbytku světa, ale naopak podpořit udržitelnou formu globální integrace.* BRAND, Ulrich a Patrick MAKAL. a Brief History of the Alter-Globalization Movement: From the Battle of Seattle to Heiligendamm, Hamburg, and the fight for a just future. *Rosa Luxemburg Stiftung* [online]. Berlin, 07/08/2022 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.rosalux.de/en/news/id/46700/a-brief-history-of-the-alter-globalization-movement>

politického systému odlišného od „liberálního modelu“, v němž bude možné řešit požadavky na nároky vznesenými ze strany antiglobalizačních hnutí. Není divu, že v rámci těchto hnutí panují velké sympatie k socialistickým myšlenkám a ekonomickému intervencionismu. Avšak jeho ekonomický protekcionismus a omezování osobních svobod má negativní dopady na možnosti rozvoje a snižování chudoby. Mnoho argumentů ekonomického intervencionismu má smysl a opodstatnění, jako jsou stížnosti na životní prostředí, ale jeho ideologie má tendenci podporovat koncentraci moci extrémními prostředky. Tomuto tématu se budu dále věnovat na 30. straně diplomové práce.

Dopad ekonomické globalizace zkoumá i Naomi Kleinová, přičemž odkazuje na její konkrétní příklady ze západní polokoule a katastrofické výsledky způsobené šířením neoliberalních hodnot. Jeden takový příklad je z Mexika. Kleinová ukazuje, jak společnost Nike vyplácela zaměstnancům bídné mzdy a nedodržovala základní pracovní práva. Podle Kleinové společnost Nike zaměstnávala nezletilé pracovníky, přestože si společnost byla vědoma, že pracovníci používají padělané doklady totožnosti. Společnost Nike také upírala svým zaměstnancům právo se sdružovat a zakládat dělnické odbory. Většina zaměstnanců, kteří se k tomu odvážili byli propuštěni a na zbylé čekala v zaměstnání odvěta. Další alarmující skutečnost, na kterou Kleinová upozornila je, že zatímco v roce 1981 žilo 49 % mexické populace v chudobě, do roku 2001 se tento počet zvýšil na 75 %⁶⁷.

Naomi Kleinová poukazuje na negativní dopady obchodních dohod, včetně NAFTA (North American Free Trade Agreement), na místní komunity a jejich pracovní podmínky. Kleinová kritizuje dohodu NAFTA, neboť umožnila firmám vyrábět zboží v Mexiku a dovážet je do USA a Kanady, což vedlo k výraznému odlivu pracovních míst a snížení platů v USA a Kanadě, protože firmy přemístily výrobu do země s nižšími náklady a menšími vládními regulacemi. V těchto zemích jsou i nižší environmentální standardy, což vedlo k nižší úrovni ochrany životního prostředí, a tak i ke zhoršení kvality ovzduší a vody. Podle Kleinové byla NAFTA uzavřena bez účasti široké veřejnosti, což podle autorky oslabuje demokratický proces a umožňuje korporacím upřednostňovat své zájmy nad zájmem veřejnosti. Kleinová kritizuje dohodu NAFTA za to, že místo toho, aby se náklady na dovoz snížily, ve skutečnosti se zvýšily. Je to obyčejný občan, kdo na toto zvýšení doplatil přímo nebo nepřímo. Od 90. let 20. století mezinárodní instituce,

⁶⁷ KLEIN, Naomi. *Fences and Windows: Dispatches from the Front Lines of the Globalization Debate* [ePub]. London: Picador, 2007a.

kteře prosazovaly schéma globalizace, rozdělily svět na bohaté rozvinuté země a chudé země. Na příkladu Argentiny Kleinová poukazuje, že když chudobu postihla polovina populace, krize usnadnila Mezinárodnímu měnovému fondu podrobit argentinskou vládu svým opatřením. Zadluženost a úplná liberalizace trhu vyvolaly velmi vysoký odliv kapitálu a ekonomickou nerovnováhu. Dohody MMF/NAFTA umožňují nadnárodním korporacím žalovat země, takže lidé ztrácejí schopnost účinně reagovat na uvalování antidemokratických opatření⁶⁸.

Mezinárodní měnový fond (MMF) je jednou ze dvou hlavních mezinárodních finančních institucí. Patří mezi několik autonomních organizací, které OSN označuje jako specializované agentury⁶⁹. MMF je fond vytvořený v roce 1944 v Bretton Woods na podporu a dohled nad systémem směnného kurzu. Podle Babby a Kentikelenise⁷⁰ tato mezinárodní finanční instituce dohlížela na směnné kurzy členských vlád a zpřístupňovala své peněžní zdroje členům s dostatečnou ochranou.

Dnes mezi hlavní funkce MMF patří podpora obchodní expanze a hospodářského růstu, podpora mezinárodní měnové spolupráce a potlačování politik, které by mohly poškodit prosperitu⁷¹.

V průběhu let byl MMF kritizován za nedostatek demokracie, svou podporu neoliberálních hospodářských politik, deregulaci, fiskální úsporná opatření a privatizaci. Jedním z kritiků je i Naomi Kleinová. Tvrdí, že MMF je nedemokratická instituce, neboť její volební hlasy jsou mezi členskými státy rozděleny nerovnoměrně. Podle Kleinové MMF vždy přiděloval hlasy na základě ekonomické prosperity každého národa, nikoliv na základě „jeden národ, jeden hlas“, čímž poskytl USA účinné veto nad každým klíčovým rozhodnutím, přičemž Japonsko a Evropa ovládají většinu zbytku světa. Kleinová je také toho názoru, že MMF vždy využíval ekonomických krizí, kterým čelí zejména státy na

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ RAMLOGAN, Parmeshwar a Bernhard FRITZ-KROCKOW, ed. Overview of the IMF. In: *International Monetary Fund Handbook*. Washington, DC: International Monetary Fund, 2007, s. 1-4. ISBN 978-1-58906-625-0.

⁷⁰ BABB, Sarah a Alexander KENTIKELINIS, ed. International financial institutions as agents of neoliberalism. In: CAHILL, Damien, Melinda COOPER, Martijn KONINGS a David PRIMROSE. *The SAGE handbook of neoliberalism*. London: SAGE Publications, 2018, s. 16-27. ISBN 9781412961721.

⁷¹ IGWE, Isaac O.C. History of the International Economy: The Bretton Woods System and its Impact on the Economic Development of Developing Countries. In: *Athens Journal of Law* [online]. 4 (2). Athens: Business and Law Division of ATINER, 2018, April 2018, s. 105-126 [cit. 2022-12-12]. ISSN 2407-9685. DOI: dx.10.30958/ajl.4.2.1

globálnímu Jihu, k tomu, aby těmto zemím vnutil neoliberalní politiku drastického snižování vládních výdajů, privatizace a volného obchodu. Zdůrazňuje příklady negativního dopadu MMF v Africe a Latinské Americe⁷².

Podle Davida Budhoa, vysoce postaveného ekonomy MMF, který v průběhu 80. let navrhoval programy strukturálních změn v Africe a Latinské Americe, jak cituje Kleinová⁷³, vše, co MMF dělal mezi lety 1983 a 1988, bylo založeno na touze nechat globální Jih zprivatizovat nebo zaniknout. Kleinová celkově vykresluje MMF jako nástroj globálního kapitalismu, který místo toho, aby pracoval ve prospěch stabilizace, se používá k prosazování zájmů globálního Severu.

Kleinová se ptá, kdo skutečně těží z volného obchodu a kritizuje vládu Spojených států amerických za to, že ve svých obchodních vztazích uplatňují dvojí metr. Zatímco sebe samy prohlašují za obránce demokracie a svobody, mají americké společnosti velmi výnosné ekonomické vztahy s diktátorskými nebo represivními režimy, jako je Saúdská Arábie a Čína. Uvádí, že za „... *kapitalismu se daří v zemích, kde je zastupitelská demokracie a které uznávají protržní politiku, jako je privatizace a deregulace.*“⁷⁴ Co se ale stane, když občané učiní demokratické rozhodnutí, které je v rozporu se zájmy zahraničních investorů? Co se stane, když se rozhodnout zestátnit telefonní společnost nebo uplatnit větší kontrolu nad svým ropným a nerostným bohatstvím⁷⁵?

Kleinová popisuje eskalaci bezpečnostních taktik v reakci na demonstrace, které se rozvinuly v důsledku odporu proti globalizaci. Poukazuje na to, že se vlády snaží stírat hranici mezi pokojnou občanskou neposlušností a násilím a snaží se násilně ukončit demonstrace, aby se policejní represe staly běžným jevem, nikoliv výjimkou. Autorka vysvětluje hlavní problémy vzniklé v důsledku nástupu kapitalismu. Poukazuje na to, že ti, kteří se brání vnucování neoliberalních politik, chtějí skutečnou globalizaci – takovou, ze které by měly prospěch jak podnikatelé, tak zaměstnanci⁷⁶.

Antiglobalisté bojují proti nadnárodním institucím, které berou občanům moc. Kleinová si představuje budoucnost, ve které bude existovat skutečná demokratická

⁷² KLEIN, Naomi. *Fences and Windows: Dispatches from the Front Lines of the Globalization Debate* [ePub]. London: Picador, 2007a.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž, s. 80, překlad vlastní.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž.

globalizace sestávající z nadnárodních institucí, které nejsou elitářské, oligarchické a jed-
nají beztrestně pro dobro většiny lidí⁷⁷. Většina demonstrantů proti globalizaci nevolá po
návratu k rigidnímu nacionalismu, ale spíše po propojení mezi trhem a demokratickými
principy, pracovními právy a ochranou životního prostředí⁷⁸. Alterglobalizační hnutí se
vyznačuje především svou heterogenitou, ačkoli jeho členské skupiny sdílejí přinejmen-
ším dva společné rysy: odmítnutí neoliberálního kapitalistického modelu a požadavek na
sociální spravedlnost⁷⁹. Toto hnutí sdružuje ekology, feministky, anarchisty, křesťany,
obránce lidských práv a zastánce oddlužení chudých zemí. Mezi hlavní požadavky tohoto
hnutí patří sociální spravedlnost, omezení moci nadnárodních společností, zrušení zahra-
ničního dluhu, reforma způsobu řízení mezinárodních institucí a ochrana životního pro-
středí⁸⁰. Je důležité poznamenat, že jednou z hlavních překážek alterglobalizačního hnutí
je obtížnost nalezení alternativního modelu ekonomického, sociálního a ekologického
rozvoje místo toho neoliberálního.

3.1 Závěr

Antiglobalizační hnutí se snaží vyzdvihovat na veřejnosti témata jako znečištění
životního prostředí, špatné pracovní podmínky, práva zvířat, jaderné elektrárny, sociální
spravedlnost, nerovnost, chudoba apod⁸¹. K tomu se připojují protesty proti mezinárod-
nímu obchodu a kapitalismu obecně. V knize *Fences and Windows (Ploty a okna)* Klei-
nová poukazuje na některé z nejvýznamnějších problémů, které zahrnují proces globali-
zace, včetně extrémní chudoby a koncentrace bohatství. Bohatství se hromadí v zemích
prvního světa. Pouze čtvrtina mezinárodních investic putuje do rozvojových zemí, což
má podle Kleinové za následek nárůst počtu lidí trpících extrémní chudobou⁸².

⁷⁷ HURRELL, Andrew a Ngaire WOODS, ed. *Inequality, Globalization, and World Politics*. Oxford: Ox-
ford University Press, 1999. ISBN 01-982-9567-7.

⁷⁸ KLEIN, Naomi. *Fences and Windows: Dispatches from the Front Lines of the Globalization Debate*
[ePub]. London: Picador, 2007a.

⁷⁹ HOPKINS, A. G., ed. *Globalization in World History*. New York: Norton, 2003. ISBN 03-939-7942-3.

⁸⁰ HURRELL, Andrew a Ngaire WOODS, ed. *Inequality, Globalization, and World Politics*. Oxford: Ox-
ford University Press, 1999. ISBN 01-982-9567-7.

⁸¹ AMPUJA, 2012 cit. podle KRISTENSEN, Nete Nørgaard. Marko Ampuja: Theorizing Globalization,
a critique of the Mediatization of Social Theory. Leiden. *MedieKultur: Journal of media and communica-
tion research* [online]. September 2013, 29(55) [cit. 2022-11-17]. ISSN 1901-9726. DOI: 10.7146/medie-
kultur.v29i55.8132

⁸² HOPKINS, A. G., ed. *Globalization in World History*. New York: Norton, 2003. ISBN 03-939-7942-3.

Kleinová tvrdí, že zejména některé korporátní značky reagovaly na odpor, který vznikl v důsledku procesu globalizace, tzv. lifestyle brandingem. Jeho prostřednictvím se značky snaží o propagaci své image a hlavní myšlenky. Reklamní kampaně začaly spojovat Benetton s bojem proti rasismu a IKEA nábytek s demokracií. Podle Kleinové se zdá, že existuje ochota čelit některým problémům vytvořených korporátní chamtivostí a jimi propagovanou sekuritizací veřejného prostoru⁸³. Podle Kleinové existuje vysoce sofistikovaná síť radikálních aktivistů, kteří jsou ochotni převzít vedení, aby zpochybnili některé negativní aspekty, které proces globalizace vytváří. Je potřeba zajistit, aby se stále více zviditelňoval potenciál pro transformaci, který lze vytvořit prostřednictvím radikálního aktivismu⁸⁴.

Globalizace prohloubila neschopnost státu jako entity kontroly a správy; brání místnímu trhu, zvyšuje zámořský intervencionismus a koncentraci kapitálu ve velkých nadnárodních skupinách⁸⁵. Dochází také k prohlubování propasti v rozdělování bohatství a budování globální kulturní hegemonie, která ohrožuje místní identity. Kleinová je však poměrně optimistická, pokud jde o potenciál pro transformaci, která může vytvořit rozšíření organizací, které touží čelit negativním externalitám vyvolanými nadnárodními korporacemi⁸⁶.

Globalizace je nejednoznačný jev. Van Der Bly⁸⁷ uvádí, že její velká míra nejednoznačnosti se odráží v sociologických debatách, které se objevily s cílem vyřešit negativní dopad procesu globalizace. Je zapotřebí otevřenější konverzace o různých způsobech, kterými může globalizace pomoci lidem na celém světě, místo toho, aby byla brzdou jejich osobního rozvoje⁸⁸. Z tohoto hlediska by se dalo předpokládat, že existuje

⁸³ KLEIN, Naomi. *Fences and Windows: Dispatches from the Front Lines of the Globalization Debate* [ePub]. London: Picador, 2007a.

⁸⁴ AMPUJA, 2012 cit. podle KRISTENSEN, Nete Nørgaard. Marko Ampuja: *Theorizing Globalization. a critique of the Mediatization of Social Theory*. Leiden. *MedieKultur: Journal of media and communication research* [online]. September 2013, 29(55) [cit. 2022-11-17]. ISSN 1901-9726. DOI: 10.7146/mediekultur.v29i55.8132

⁸⁵ HOPKINS, A. G., ed. *Globalization in World History*. New York: Norton, 2003. ISBN 03-939-7942-3.

⁸⁶ KLEIN, Naomi. *Fences and Windows: Dispatches from the Front Lines of the Globalization Debate* [ePub]. London: Picador, 2007a.

⁸⁷ VAN DER BLY, Martha C. *Globalization: a triumph of ambiguity*. *Current Sociology* [online]. SAGE, 2005, November 2005, 53(6), 875-893 [cit. 2022-11-17]. DOI: 10.1177/0011392105057153

⁸⁸ AMPUJA, 2012 cit. podle KRISTENSEN, Nete Nørgaard. Marko Ampuja: *Theorizing Globalization. a critique of the Mediatization of Social Theory*. Leiden. *MedieKultur: Journal of media and communication research* [online]. September 2013, 29(55) [cit. 2022-11-17]. ISSN 1901-9726. DOI: 10.7146/mediekultur.v29i55.8132

naděje na postupnou transformaci konceptu globalizace, aby bylo zajištěno, že z tohoto fenoménu bude moci těžit více lidí než dosud.

4 The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism

V *Šokové doktríně* publikované v roce 2007 se Naomi Kleinová věnuje neoliberalní hospodářské politice. Autorka kritizuje dominantní postavení neoliberálních struktur, které zplodily soudobý kapitalismus a následné problémy, jež se koncentrují v rozvojových zemích. Kniha obsahuje úvod, dvacet jedna kapitol, závěr a seriózní poznámkový aparát a rejstřík. Kapitoly jsou rozčleněny do sedmi částí, které odpovídají časovému období přibližně pěti dekad světové historie, a to od 2. poloviny 20. století až do počátku 2. desetiletí 21. století, během nichž se jednotlivé historické případy nastolování kalamitního kapitalismu ve světě odehrávalo v zeměpisném rozsahu od regionu Latinské Ameriky až po oblast Blízkého východu⁸⁹.

Šoková doktrína je koncept postupu, kterým se v makroekonomických dimenzích může nebo má provést radikální změna ekonomického systému, který dostatečně neodpovídá neoliberální vizi kapitalistické ekonomiky volného trhu. Nevyhovující systém má být vykořeněn a změněn. V rámci transformace má být vytvořen nový systém, a to kapitalistický, podle projektu neoliberálních teoretiků a konkrétních realizátorů. V něm bude zásadně dominovat princip volného trhu, který se snoubí s jednoznačnou prioritou soukromého (kapitalistického) vlastnictví.

Kapitalismus, který vychází z principů soudobého ekonomického neoliberalismu podněcuje řadu opatření a praktik ztělesňujících *šokovou terapii*. Kleinová považuje privatizaci, volný pohyb poptávkových a nabídkových faktorů, řízení ekonomiky kapitalisty za nezdar neoliberalismu a nastiňuje zde potřebu reformy. Je přesvědčená, že důsledky kapitalismu jsou obzvláště katastrofální pro rozvojové ekonomiky, kde šokové ekonomické otřesy výrazně zhoršují životní úroveň obyvatel. Domnívá se, že politici zneužívají svou moc k vytváření okolností, které ulehčují implementaci jinak nepopulárních opatření. Tato opatření v konečném důsledku prospívají již tak bohaté komunitě na úkor chudých⁹⁰. Sociální nůžky mezi chudými a bohatými se tak rozevírají.

⁸⁹ KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1.

⁹⁰ Tamtéž.

Šoková doktrína se sice dočkala pozoruhodného ohlasu, ale má i své kritiky, a to zejména ze sféry zastánců volného trhu. Kritici považují Kleinovou za typickou a povrchní zastánkyni konspiračních teorií⁹¹.

4.1 Teoretický rámec

Diskuse je z velké části podpořena dvěma protichůdnými myšlenkami, které tvoří základ debaty. Kleinová kritizuje ten myšlenkový směr, kde je *šoková terapie* zastřešující myšlenkou. Teorie *šokové doktríny* Naomi Kleinové vnímá kapitalismus jako vykořisťovatele sociálních a morálních hodnot. Vlády *šokovou terapií* využívají jako iluzorní nástroj k nápravě stávajícího systému, ale praktiky této teorie se ukázaly mít ničující dopad. Jedním z nich je ještě větší nahromadění bohatství businessmanů na úkor dělnické třídy, jež je vykořisťována. Svým přístupem se tak Naomi Kleinová řadí ke kritikům současného kapitalismu⁹².

Jako zdroj protiargumentu využívám perspektivu Milтона Friedmana⁹³, který nahlíží na kapitalismus jako na potenciální zdroj ekonomického růstu a prosperity. Na rozdíl od Kleinové, kapitalismus hodnotí pozitivně. Friedman se vehementně staví nejen proti socialismu nebo jakémukoliv systému (zejm. pak tzv. smíšeného kapitalismu), který podporuje státní zásahy do ekonomiky (Friedman, 2020).

Friedmanovy argumenty pro *Šokovou doktrínu* jsou jedním z nejzajímavějších teoretických argumentů. Jeho ideologie a jeho učení jsou považovány za klíčové pro šíření

⁹¹ CHAIT, Jonathan. Dead left. *The New Republic* [online]. July 30, 2008 [cit. 2022-07-28]. Dostupné z: <https://newrepublic.com/article/63093/dead-left>; REDBURN, Tom. It's all a grand Capitalist conspiracy. In: *New York Times* [online]. Sept. 29, 2007 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/2007/09/29/books/29redb.html?_r=1&pagewanted=all&oref=slogin

⁹² KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1.

⁹³ Milton Friedman byl americký ekonom, který se narodil v roce 1912. Byl známý pro svůj významný příspěvek k ekonomickým konceptům jako je kapitalismus volného trhu a monetarismus. V roce 1976 obdržel Nobelovu cenu za ekonomii za svůj příspěvek k makroekonomii (Cato Institute, 2022). Od počátku poloviny 20. století Friedman obhajoval měnovou politiku a volné trhy namísto fiskálních politik a vládních intervencí při řešení hospodářských poklesů. Zdůrazňoval i význam individuální svobody. Milton Friedman zemřel v roce 2006 v San Franciscu. WIKIPEDIA. Milton Friedman. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2023, This page was last edited on 13 April 2023 [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Milton_Friedman

a přijímání šokové terapie a šokové doktríny po celém světě. Friedman se domníval, že šoková doktrína je ideálním přístupem k dosažení ekonomického oživení a výkonu⁹⁴.

Friedman považoval šokovou terapii za funkční pouze v případě, že je volný trh ponechán v přirozeném stavu. Tvrdil, že tržní síly poptávky a nabídky mohou spolupůsobit přirozeně a nevyžadují žádnou kontrolu⁹⁵. Friedman poukazuje na to, že při nastolování nového ekonomicko-sociálního systému (kapitalismu volné soutěže), nejvhodnější čas pro přijetí těchto politik je období krize, neboť bude docházet pouze k malému odporu veřejnosti a zaváděné změny budou chápány jako východisko z krize.

Podle Friedmana je volný kapitalistických trh samoregulujícím se systémem, který je schopen se pomocí mechanismu nabídky a poptávky dostávat do stavu ekonomické rovnováhy a sám řešit různé ekonomické problémy, které jsou v moderním soudobém kapitalismu provázeny zásahy státu, jež je však neřeší nebo dokonce naopak vytvářejí, zejm. je to jeho vládní sociální politika, ale i nesprávná monetární a fiskální politika. Tyto nesprávné státní politiky vedou ve svých důsledcích k inflaci, zadlužení a ekonomické i technologické stagnaci⁹⁶.

4.2 Kritická diskuse vybrané literatury

V této podkapitole se pokusím zformulovat teoretická východiska Naomi Kleinové, případně i názory jiných autorů na její teorii. Polarizace názorů v rámci makroekonomického spektra započala, když ekonomové po celém světě vedli diskuse o opatřeních k zmírnění dopadů Velké hospodářské krize (Great depression, 1929–1933). Ta vytvořila příležitost pro Johna M. Keynes⁹⁷ a jeho zastánce k vyjádření potřeby státní regulace pro

⁹⁴ KOKUSHKIN, Maksim a Alicia M. PETTYS. ‘Shock Therapy’ as a Neo-Liberal Response to an Economic Crisis. In: *Territory, Politics, Governance* [online]. 2015, s. 118-136 [cit. 2022-12-12]. ISSN 2162-2671. DOI: 10.1080/21622671.2015.1036914.

⁹⁵ EDWARDS, Sebastian a Leonidas MONTES. Milton Friedman in Chile: Shock Therapy, Economic Freedom, and Exchange Rates. In: *Journal of the History of Economic Thought* [online]. 2020, s. 105-132 [cit. 2023-04-16]. ISSN 1053-8372. DOI: 10.1017/S1053837219000397

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Keynes, narozený v roce 1883, významně přispěl k několika ekonomickým konceptům, než v roce 1946 zemřel. Působil jako učitel v Cambridge, jako ekonomický analytik v India Office, jako britský finanční manažer během první světové války a ekonomický zástupce USA. Keynes dospěl k nové korelaci mezi volnými trhy a mírou zaměstnanosti. Podle jeho argumentace, hlavně v knize *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* (1936) nevedou volné trhy nutně k plné zaměstnanosti. Zasadil se o zvýšení vládních výdajů a snížení daní, které by vedly k oživení ekonomiky. Jeho ekonomická teorie tvrdila zejména teorie efektivní poptávky, která je jádrem jeho Obecné teorie, že monetární a fiskální politika je stěžejní při novém řešení ekonomických problémů, Keynes je proto považován za zakladatele tzv. keynesiánské ekonomické teorie, která vznikala ve 20. a zejm. 30. letech 20. století. O’CONNOR, J. J. a E. F. ROBERTSON. *John Maynard Keynes: Biography* [online]. St Andrews (Scotland): School of Mathematics and Statistics

udržení rovnováhy mezi agregátní poptávkou a agregátní nabídkou pod kontrolou. Keynes silně věřil v intervenční opatření pomocí fiskálních a měnových nástrojů⁹⁸. Byť vlády přijaly keynesiánské, vyvolávalo to spoustu otázek. Milton Friedman a jeho zastánci shromáždili výsledky ekonomických dat v letech 1929 a 1930, z nichž vyvozují existenci rozporu argumentů o inherentní nestabilitě soukromých investic s fakty. V roce 1963 vydal Friedman ve spolupráci s Annou J. Schwartzovou knihu *The Great Contraction 1929-1933*, ve které označili keynesiánský ekonomický postoj za mylnou představu a důrazně obhajovali argumenty pro volný trh. Milton Friedman⁹⁹ se domníval, že Velká hospodářská krize byla zapříčiněna tržními silami, ale při životě ji udržovaly neobezřetné intervence Federálního rezervního systému¹⁰⁰. Friedman se tak nepřímou cestou staví proti argumentaci Kleinové a ukazuje, že se mohlo předejít hospodářskému poklesu, pokud by nedošlo ke státním zásahům a prosadilo se *laissez-faire*¹⁰¹. Velká část argumentů Naomi Kleinové není sice založena na obhajobě socialismu, ale na obecné kritice kapitalismu, jehož dosavadní vývoj vede systémově k růstu ekonomické a společenské nerovnosti, ale také ke ekonomickým, společenským a dalším krizím. Autorka kapitalismus považuje za nástroj vykořisťování nižších tříd, jež musí platit náklady na benefity elit, a uvádí, že „... *skupiny, které mají příležitost největšího zisku nikdy na bojišti nespátríte.*“¹⁰² Její kritiku

University of St Andrews, Scotland, 2003 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/Biographies/Keynes/>

⁹⁸ KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1

⁹⁹ FRIEDMAN, Milton. *Capitalism and freedom*. [online]. Chicago: The University of Chicago Press, 2020 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <http://pombo.free.fr/friedman2002.pdf>

¹⁰⁰ Podle definice Petra Plecháče je Federální rezervní systém (FED) nezávislou neziskovou státní institucí a centrálním bankovním systémem Spojených států amerických. Stejně jako jiné centrální banky (např. ČNB), byl založen, aby zemi poskytl bezpečný, flexibilní a stabilní měnový a finanční systém. Jakožto centrální banka má kontrolu nad výrobou a distribucí peněz. PLECHÁČ, Petr. Co je FED: federální rezervní systém a centrální banka USA. In: *Trade.cz* [online]. TradeCZ, © 2022, 12. 2. 2022 [cit. 2022-07-04]. Dostupné z: <https://www.trade.cz/co-je-fed-federalni-rezervni-system-a-centralni-banka-usa/>

¹⁰¹ Zakladatelem fyziokratismu byl François Quesnay (1694-1774), osobní lékař Madame de Pompadour a později dvorní lékař francouzského krále Ludvíka XV. (1715-1774), který se jako šedesátiletý začal zabývat ekonomickými otázkami. Je autorem všeobecně rozšířeného hesla „Laissez faire, laissez passer“, tj. „Nechte [lidi] dělat [co si zvolí], nechte [věci] plynout“, zkracované na *laissez faire*. Tento termín je od té doby považován za symbol doktríny, stavící se proti vměšování vlády do ekonomických záležitostí, kromě minima těch, které zajišťují bezpečnost a dodržování vlastnických práv. HEJTMAN, Pavel. Základy pro porozumění tržní ekonomice: Základní kniha. In: *Základy pro porozumění tržní ekonomice: základní kniha: základní studijní materiál pro prezenční a distanční studium mikroekonomie*. 4., opr. a aktualiz. vyd. V Českých Budějovicích: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, s. 107. ISBN 80-7040-932-0.

¹⁰² KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1, s. 326, překlad vlastní.

podporuje například Roberts a Kwon¹⁰³ tvrzením, že kapitalismus je nejzákladnějším faktorem přispívajícím k ekonomické nerovnosti. Propast mezi třídami se zvětšuje tím, že bohatí bohatnou a chudí chudnou.

„Již tři dekády žijeme ve společnosti, kdy se kapitalismu přelívá z jedné krize do krize druhé, jakmile jej doženou zákony.“¹⁰⁴ Kleinová zastává názor, že kapitalistická ekonomická struktura představuje příznaky nestability.

Mezi další kritiky kapitalismu se řadí americký sociolog a teoretik světového systému Immanuel Wallerstein.

Wallerstein tvrdil, že kapitalistický systém vytváří nerovnosti mezi zeměmi a regiony. Jeho teorie světových systémů naznačuje, že kapitalismus je globální systém, který se vyvíjel během několika posledních staletí a vytvořil globální dělbu práce, v níž se země a regiony specializují na různé typy ekonomických aktivit. To vedlo k vytvoření hierarchického řádu, kdy některé země a regiony dominují ostatním z hlediska ekonomické síly, politického a kulturního vlivu¹⁰⁵.

Immanuel Wallerstein rozděluje společnost na tři základní kategorie: jádrovou, periferní a semiperiferní.

Jádrové země jsou nejvyspělejší země, kde se nacházejí největší korporace, finanční instituce a výzkumná centra. Tyto země mají velký vliv na světové hospodářství a využívají svého vlivu k udržení ekonomické a politické dominance.

Periferní společnosti jsou země s nízkou úrovní industrializace a méně rozvinutými ekonomikami. Tyto země jsou často závislé na jádrových zemích. Periferie klade důraz na výrobu náročnou na práci.

Semiperiferní společnosti se nacházejí mezi jádrovými a periferními zeměmi. Tyto země mají vyspělou ekonomiku, ale nemají dostatek moci a vlivu na světovou

¹⁰³ ROBERTS, Anthony a Roy KWON. Journal Article Finance, inequality and the varieties of capitalism in post-industrial democracies. *Socio-Economic Review* [online]. 28 July 2017, 15(3), 511-538 [cit. 2022-07-28]. DOI: 10.1093/ser/mwx021

¹⁰⁴ KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1.

¹⁰⁵ HOLUBEC, Stanislav. *Teorie světového systému Immanuela Wallersteina*. 2007. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra sociologie. Vedoucí práce Petrušek, Miloslav. Dostupné také z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/8703>

ekonomiku a politiku jako jádrové země. V minulosti představovaly buď upadající jádrové země, nebo periferie snažící se zlepšit svou pozici ve světovém ekonomickém systému¹⁰⁶.

Na základě výše popsaného rozdělení Holubec země rozděluje následovně: základ tvoří kapitalistické země západní Evropy, Severní Ameriky, Japonsko a Austrálie, přičemž USA, Německo a Japonsko jsou největší ekonomické síly. Do skupiny semiperiferií řadí země středovýchodní Evropy, Rusko a také některé země Latinské Ameriky. Do poslední skupiny, tj. mezi periferie, pak řadí zbytek světa¹⁰⁷.

Podle Blocka¹⁰⁸ vrchol ekonomické aktivity představuje riziko spekulativní bubliny, která nakonec praskne a zažehne celkový pokles ekonomické aktivity vedoucí k masovému zavírání podniků a obrovskému propouštění. Jedná se o názorný příklad tradičního kapitalismu obklopujícího údajnou nevyhnutelnost hospodářských cyklů v rámci čisté volné tržní struktury, která ze své podstaty postrádá udržitelnost, a proto má tendenci selhávat. Tímto stanoviskem Block podporuje argumentaci Naomi Kleinové.

Naomi Kleinová se staví proti neoliberální ekonomické politice, neboť přispívá k ekonomické stratifikaci a ponechává nepřivilegované komunity v žalostných životních podmínkách. Projevila obavy, jak bylo s těmito komunitami zacházeno po přírodních katastrofách¹⁰⁹. V knize autorka opakovaně kritizuje tzv. „uzavřené komunity“ reprezentující dobře zaopatřenou třídu bělochů, která má přístup ke všem základním zařízením a institucím, přičemž tato privilegia střední a nižší třída postrádá. Navíc jejich členové trpí deprivací v různých aspektech života. Kritici se domnívají, že tyto problémy jsou způsobeny koncentrací bohatství jen v několika málo firmách¹¹⁰.

¹⁰⁶ SORINEL, Cosma. Immanuel Wallerstein's World System Theory. In: *Annals of Faculty of Economics* [online]. 1(2). 2010, s. 220–224 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <http://anale.steconomicsuoradea.ro/volume/2010/n2/031.pdf>

¹⁰⁷ HOLUBEC, Stanislav. *Teorie světového systému Immanuela Wallersteina*. 2007. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra sociologie. Vedoucí práce Petrušek, Miloslav. s. 86. Dostupné také z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/8703>

¹⁰⁸ BLOCK. Problems with the concept of capitalism in the social sciences. *Environment and Planning A: Economy and Space* [online]. SAGE, 2019, March 19, 2019, **51**(5), 1166-1177 [cit. 2022-11-17]. DOI: 10.1177/0308518x19838866

¹⁰⁹ KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1.

¹¹⁰ WILLIAMS, Colin C. a *Commodified World?: Mapping the limits of capitalism* [online]. London: Zed Books, 2005 [cit. 2022-07-28]. ISBN 1842773542. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=CJWD-2eYAIAC&pg=PA296&dq=WILLIAMS,+Colin+C.+A+Commodified+World?:+Mapping+the+limits+of>

Tvrzení Kleinové, že války jsou využívány jako prostředek dosažení cílů kapitalisticky orientovaných sil rovněž není pouze jejím názorem. Jde o velmi diskutované téma, jemuž se Grandin¹¹¹ věnuje v díle *The Last Colonial Massacre: Latin America in the Cold War*. Z něho patrně vychází i argumentace Kleinové o propojenosti a vzájemné závislosti kolonialismu, imperialismu a neoliberalismu.

Na poli teorie a literatury se samozřejmě vyskytují kritici pojetí „komunismu“ u Kleinové a podobných systémů, které jsou zdroji sociální rovnosti. Redburn¹¹² kritizuje její opomíjení podnikatelského kapitalismu, který má určující roli v celosvětovém pokroku a prosperitě.

V ekonomické rovině kritici socialismu věří, že vláda by se měla držet stranou od trhu a nechat poptávku a nabídku, aby rozhodovaly o vzorcích, rovnováze a struktuře trhu, kdežto výše zmíněné systémy slouží jako východisko pro ekonomickou stagnaci, což vede k nevyužití potenciálu lidského kapitálu. Homogenita, na níž je komunismus postaven, nabízí žádný nebo jen malý prostor pro inovativnost a diferenciaci¹¹³.

Naomi Kleinová se domnívá, že konkurence a výsledný dopad na snižování ceny ve prospěch spotřebitele je nesmyslný a je použit pouze jako zdůvodnění pro to, aby kapitalismus získal stabilní místo v systému, zatímco kapitalistické síly prosperují z inflace. „*Teorie ekonomické šokové terapie se zčásti opírá o princip inflačního očekávání. Omezení inflace vyžaduje nejen změnu měnové politiky, ale také změnu chování spotřebitelů, zaměstnavatelů a zaměstnanců... Podle této teorie platí, že čím rychleji se zredukuje inflační očekávání, tím kratší bude období recese a vysoké nezaměstnanosti bolestivé.*“¹¹⁴ Tento úhel pohledu však nemá zastání u ekonomických směrů, které vnímají konkurenci

+capitalism&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiJ7OGY7br7AhXFO-wKHdat-

COUQ6AF6BAgEEAI#v=onepage&q=WILLIAMS%2C%20Colin%20C.%20A%20Commodified%20World%3F%3A%20Mapping%20the%20limits%20of%20capitalism&f=false

¹¹¹ GRANDIN, Greg. *The Last Colonial Massacre: Latin America in the Cold War*. Preface by Naomi KLEIN. Chicago: University of Chicago Press, 2004. ISBN 978-0-226-30690-2.

¹¹² REDBURN, Tom. It's all a grand Capitalist conspiracy. In: *New York Times* [online]. Sept. 29, 2007 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: www.nytimes.com/2007/09/29/books/29redb.html?_r=1&pagewanted=all&oref=slogin

¹¹³ CANTWELL, John a Grazia D SANTANGELO. Capitalism, profits, and innovation in the new technological paradigm. *Capitalism and democracy in the 21st Century* [online]. 2001, 137–163 [cit. 2022-11-17]. DOI: 10.1007/978-3-662-11287-8_8

¹¹⁴ KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1, s. 82, překlad vlastní.

jako zdroj udržení cen pod kontrolou a zároveň jako zdroj optimalizace kvality. Liberální ekonomika a princip zdravé konkurence zapojuje výrobce do boje o maximalizaci zájmů spotřebitelů, čímž jsou jejich zájmy spojeny se zájmy firem. Kapitalismus tak nabízí rovnováhu mezi cenou a kvalitou¹¹⁵.

4.3 Šoková terapie

Klíčovým aspektem šokové terapie inspirované neoliberalismem je velký důraz na individuální svobodu a trh. Umožnit subjektům trhu svobodně se pohybovat je pro šokovou terapii zásadní¹¹⁶. Tyto procesy zahrnují rozšiřování finančních trhů a nástrojů mezi různými zeměmi a prosazování finančních procesů do aspektů sociální a ekonomické reprodukce. V ideálním případě neoliberalismus představuje deregulaci finančního sektoru doprovázenou komodifikací, komercializací, privatizací a liberalizací. V centru neoliberalních ideologií je potřeba úsporných opatření¹¹⁷.

V zemích, ve kterých doposud není zaveden efektivní kapitalismus je pro jeho vybudování nutné provést hospodářskou transformaci s cílem vybudovat efektivní volný trh. To znamená privatizovat státní vlastnictví, uplatňovat decentralizaci a v hospodářské politice se řídit monetárními nástroji a kritérii. Obecně lze říci, že převedení ekonomiky nebo její části na efektivní kapitalistickou trajektorii je třeba učinit v co nejkratším čase, protože značná část veřejnosti může být v této fázi prováděnými změnami negativně dotčena nebo s nimi dokonce nesouhlasit. Je potřeba připravit podmínky po vytvoření chaosu (šoku) a minimalizovat tak systémový nesouhlas či odpor ve společnosti. Právě uvedení společnosti do stavu chaosu (šoku) vytváří příznivé podmínky pro transformaci. Naomi Kleinová toto chápe jako způsob, kterým jsou významné hospodářsko-sociální změny cíleně prováděny. Souhrnně je nazývá *šokovou doktrínou* a soudobou povahu takto se revitalizujícího kapitalismu označuje jako *kalamitní kapitalismus*. Protože byla tato doktrína vícekrát využita v posledních několika dekadách v různých zemích, považuje to za vzestup kalamitního kapitalismu. Vytváření kapitálové hospodářské struktury

¹¹⁵ CANTWELL, John a Grazia D SANTANGELO. Capitalism, profits, and innovation in the new techno-economic paradigm. *Capitalism and democracy in the 21st Century* [online]. 2001, 137–163 [cit. 2022-11-17]. DOI: 10.1007/978-3-662-11287-8_8

¹¹⁶ KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1.

¹¹⁷ FINE, Ben a Alfredo SAAD-FILHO. Neoliberal Development and Its Critics: Washington consensus and post-Washington consensus. In: WEBBER, H. *The Politics of Development*. London: Routledge, 2014. Dostupné také z: https://www.researchgate.net/publication/298704886_Politics_of_neo-liberal_development_Washington_consensus_and_post-Washington_consensus

se v dotčených zemích děje za přímé účasti zahraničních subjektů (většinou nadnárodních) a za přímé politické podpory zájmově zainteresovaného zahraničí. Tento proces Naomi Kleinová uvádí jako konkrétní případ šokové terapie s významem lokálním (hurikán Katrin), teritoriálním (Chile) nebo geopolitickým (transformace tzv. evropských socialistických zemí, včetně SSSR nebo Iráku). Na mikroúrovni autorka uvádí případy využití šokové terapie u jednotlivců, a přitom blíže rozebírá psychicky závažné nástroje využívané k dosažení cíle.

Naomi Kleinová ukazuje, jak lze šokovou doktrínu použít na individuální i státní úrovni. V této kapitole Naomi popisuje návštěvu u starší ženy Gail Kastnerové. Gail se stala obětí lékařského experimentu, který provedl doktor Ewen Cameron v 50. letech 20. století. Prostřednictvím projektu financovaného CIA se doktor Cameron snažil změnit svého pacienta pomocí procesu psychického řízení. Tento program byl založen na předpokladu, že osoby trpící poruchami duševního zdraví mohou být předělány. To vyžadovalo, aby jejich osobnost byla *vymazána* a nahrazena *novou* fungující osobností.

Naomi Kleinová pojí šokovou terapii s mučením a zdůrazňuje její stinné stránky. Poukazuje na fakt, že kapitalismus prosperuje z mučení a využívá jej jako regulátor k zajištění svého přežití¹¹⁸. Pro tato tvrzení, avšak neexistuje dostatečné množství empirických dat. V nedávné studii Boix¹¹⁹ pokryl důsledky kapitalismu v dlouhodobém horizontu počínaje předindustriální érou. Domnívá se, že vztah mezi demokracií a kapitalismem je dynamický a vzkvétal, když se zvýšila poptávka po „modrých límečcích“¹²⁰, aby obsadily nově založená pracovní místa u montážních linek. V dnešním informačním věku je tento vztah diskutabilní, neboť dochází ke změně způsobu lidské

¹¹⁸ KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1.

¹¹⁹ BOIX, Carles. *Democratic capitalism at the crossroads: Technological change and the future of politics*. (c) 2019. Princeton: Princeton University Press, 2021. ISBN 9780691216898. Dostupné také z: <https://books.google.com.pk/books?id=VjgHEAAAQBAJaprintsec=frontcoveradq=Democratic+capitalism+at+the+crossroads:+Technological+change+and+the+future+of+politicsahl=enasa=Xaved=2ahU-KEwioGMOZ7dT4AhUHQ7gEHWJzBdMQ6AF6BAgGEAI#v=onepageaq=Democratic%20capitalism%20at%20the%20crossroads%3A%20Technological%20change%20and%20the%20future%20of%20politicsaf=false>

¹²⁰ „Modré límečky“ jsou pracovníci, kteří ke splnění svých pracovních povinností využívají manuální a fyzické schopnosti. Mezi ně patří například stavební dělník, strojník, frézař, montážník a řidič kamionu. WORKABLE. Blue collar worker definition. *Workable.com* [online]. © Workable Technology Limited, 2022 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://resources.workable.com/hr-terms/blue-collar-worker-definition>, překlad vlastní).

práce. Vzdělání a znalosti mají čím dál větší význam. Roste počet pracovních sil ve službách a vznikají stále nové profese.

Podle Kazeroonyho a Stachowicz-Stanusche¹²¹ kapitalismus přispívá k udržení demokracie, nikoliv k jejím rozvratu, jak tvrdí Naomi Kleinová. Kapitalismus hájí zájmy všech ekonomických subjektů a vytváří atmosféru vzájemné závislosti, a proto je nepravděpodobné, aby experimentoval a zasahoval do politické struktury.

4.4 Kapitalismus jako způsob využití národní krize

Třetí kapitola knihy popisuje nejdůležitější část šokové doktríny: krizi. Krizové momenty představují příležitosti k podpoře změn v hospodářské politice, zejména neoliberalní. Autorka ukazuje, že těchto politických změn je často dosahováno na úkor nejzranitelnějších členů společnosti¹²². Názory autorky jsou podpořeny příklady období, kdy krizové momenty vedly k radikální hospodářské politice. Například během diktatury Augusta Pinocheta v Chile vytvořila krize vojenského převratu ideální záminku k přijetí ekonomického programu Chicago Boys.

Generál Augusto Pinochet vedl 11. září protivládní a protilidový puč podporovaný Spojenými státy proti demokraticky zvolené vládě. Prezident Salvador Allende byl násilně zbaven moci. Následně převrat vedl k uvěznění více než 80 000 osob, zmizení více než 3 200 lidí a více než 200 000 uprchlíků¹²³. V centru převratu byli Chicago Boys, vyškolení v myšlence neoliberalismu a dosazení do klíčových ekonomických funkcí. V těchto pozicích předpokládali, že přijali politiku jako privatizaci státních společností, snížení vládních výdajů a zvýšení daní, což nakonec přispělo k vysoké inflaci a ztrátě pracovních míst v Chile.

Autorka zkoumá, jak jsou hospodářské politiky prosazovány a přijímány během krizových momentů, které popisuje jako šok. Primárním argumentem je, že katastrofy nebo otřesy vytvářejí pocit naléhavosti, dezorientace a strachu. Vytvářejí příležitost

¹²¹ KAZEROONY, Hamid a Agata STACHOWICZ-STANUSCH, ed. *Capitalism and the social relationship: An organizational perspective* [online]. London: Palgrave Macmillan, 2014. ISBN 978-1-137-32570-9. DOI: 10.1057/9781137325709

¹²² KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1.

¹²³ Tamtéž.

snadno přijmout radiální změny. Autorka systematicky předkládá teorie, které podporují její analogie a pohledy na její koncept.

Důležitým argumentem Naomi Kleinové je, že kapitalistické síly zneužívají národní krize, aby získaly oporu u veřejnosti a byla přijata požadovaná opatření, prostřednictvím kterých lze s lidmi manipulovat. Věří, že vlády jsou odborníci ve vytváření situací, kdy jediným způsobem, jak se vyhnout krizi je nutnost přijmout kapitalistické hodnoty. Mají přesvědčivé důvody pro veřejnost, proč je potřeba kapitalismus zavést. Tímto způsobem jsou pak vlády schopny dosáhnout svých vytoužených cílů. Domnívá se, že v dobách krize mají lidé tendenci delegovat významnou úroveň autority na každého jednotlivce, který tvrdí, že má všelék, ať už se jedná o krizi finanční nebo krizi způsobenou teroristickým útokem¹²⁴.

Podobně DiLorenzo¹²⁵ uvádí výčet faktorů kapitalismu, které přispěly k prosperitě Ameriky v oblastech jako je zdravotnictví, výrobní inovace, vytváření pracovních míst a zlepšení životní úrovně, aby dokázal neodmyslitelnou hodnotu kapitalismu a vyvrátil rozšířené mýty. DiLorenzo zpochybňuje argumenty Kleinové, že kapitalismus směřuje pouze ke krizi a ukazuje, že kapitalismus může sloužit jako východisko z krize a být udržitelnou cestou k prosperitě a pokroku lidstva.

4.5 Poskvrněné dějiny kapitalismu

Naomi Kleinová ve své publikaci zaznamenává události údajně vyplývající z kapitalismu, které měly katastrofální důsledky pro národy. Dominantní část knihy je věnována válce v Iráku a jejím souvislostem s kapitalismem. Šoková terapie byla poprvé uplatněna v Chile – to představovalo první signál, jak se chce kapitalismus projevovat vůči nesouhlasu daných států. V 90. letech byla uplatněna v mírnější podobě na nekapitalistické státy východního bloku, kdy došlo k přechodu od socialismu ke kapitalismu. Lze zmínit i pseudo-obnovu Iráku¹²⁶.

¹²⁴ KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1.

¹²⁵ DILORENZO, Thomas J. *How capitalism saved America: The untold history of our country, from the pilgrims to the present*. New York (NY): Crown Pub, 2004. ISBN 14-000-8331-1.

¹²⁶ KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1.

Ransom a Baird¹²⁷ zdůrazňují, jak nekapitalistické ekonomiky v Evropě procházely fázemi pádu pod vlivem kapitalistických sil. V závěru své publikace Ransom a Baird¹²⁸ konstatují, že období útlaku přešlo do éry, kdy kritici kapitalismu využívají média a sociální sítě, aby vyjádřili své obavy a varovali veřejnost. Fóra sociálních sítí naznačují vzestup a začlenění nového hnutí ve prospěch lidské důstojnosti, sociální spravedlnosti a udržitelnosti životního prostředí do ekonomického systému.

Kleinová je však také nařčena z vymyšlení si faktů a z manipulace historickým kontextem kapitalismu¹²⁹. Argumentaci Kleinové odporuje skutečnost, jak Amerika prosperovala a prosperuje z kapitalismu. Jeho zastánci věří, že otevřel dveře inovacím a umožnil větší efektivitu ekonomiky díky prvku konkurence¹³⁰. Zároveň došlo k mezinárodnímu obchodu, volnému pohybu zboží, osob služeb a kapitálu¹³¹. Každý ekonomický systém má mnoho variací a kapitalismus není výjimkou. Jinými slovy, kapitalismus je dynamický systém, který se neustále vyvíjí v čase. Z historického hlediska kapitalismus způsobil nezaměstnanost, ale také usnadnil přerozdělení lidských zdrojů. Snaha o maximalizaci bohatství připravila cestu k neustálému rozšiřování podnikatelského prostředí, čímž vytváří pracovní příležitosti pro podnikatele i dělníky. Proto je potřeba zvažovat všechny podoby kapitalismu, nejen ty negativní aspekty, ale i ty pozitivní¹³². To, jakým způsobem Kleinová interpretuje historický kontext kapitalismu, lze označit do značné míry za zaujaté a subjektivní.

4.6 Komplex kalamitního kapitalismu

V rámci kritického komentáře se Naomi Kleinová zabývá soustavným prosazováním zájmů vlády a korporátního sektoru za účelem posílení vlivu nad dělnickou třídou.

¹²⁷ RANSOM, David a Vanessa BAIRD, ed. *People-First Economics: Making a Clean Start for Jobs, Justice and Climate*. New Internationalist: Oxford, 2009. ISBN 978-19-0652-323-7.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ COWEN, Tyler. Shock Joke. *The New York Sun* [online]. Wednesday, October 3, 2007 [cit. 2022-07-28]. Dostupné z: <https://www.nysun.com/article/arts-shock-jock>

¹³⁰ GREENSPAN, Alan a Adrian WOOLDRIDGE. *Capitalism in America: a history*. Penguin Books, (c) 2018, 2019. ISBN 01-419-8931-9.

¹³¹ CANTWELL, John a Grazia D SANTANGELO. Capitalism, profits, and innovation in the new techno-economic paradigm. *Capitalism and democracy in the 21st Century* [online]. 2001, 137–163 [cit. 2022-11-17]. DOI: 10.1007/978-3-662-11287-8_8

¹³² BLOCK. Problems with the concept of capitalism in the social sciences. *Environment and Planning A: Economy and Space* [online]. SAGE, 2019, March 19, 2019, 51(5), 1166-1177 [cit. 2022-11-17]. DOI: 10.1177/0308518x19838866

Myšlenka „otočných dveří“¹³³ prezentovaná Kleinovou má značnou podporu, která však není všeobecná, nýbrž vychází pouze z určitých společenských vrstev společnosti. Je zajímavé, že když Joseph Stiglitz¹³⁴ zkoumal rostoucí propast mezi 1 % nejbohatších Američanů a zbytkem společnosti, následně tvrdil, že nejbohatší jedinci nashromáždili moc a vliv, díky kterým mohou ovlivňovat politiky a instituce takovým způsobem, který jim přináší zisk. Tím vzniká situace, kdy se nůžky mezi bohatými a chudými stále více rozevírají. Zatímco nejbohatší Američané zaznamenávají značný růst příjmů, příjmy zbytku společnosti stagnují nebo dokonce klesají. Podle Stiglitze je ekonomika Spojených států amerických ohrožena strukturálními problémy a může vést ke zpomalení růstu. Hlavním důvodem výrazné nerovnosti ve společnosti je touha horního 1 % udržet a zvyšovat své bohatství. Zdrojem této nerovnosti je nejen nedostatečné prosazování antimonopolních zákonů a snižování daňové sazby z kapitálových zisků. Daňová politika, která snižuje daňové sazby z kapitálových zisků, které představují významný zdroj příjmů horního 1 %, jim umožnila vyhnout se placení spravedlivého podílu na daních. Naproti tomu státy v Latinské Americe vynakládají značné úsilí na zlepšení životní úrovně spodní třídy společnosti a snížení distribuční nerovnosti. Joseph Stiglitz zdůrazňuje potřebu vlády investovat do infrastruktury, vzdělání a technologií¹³⁵.

¹³³ Pojem „otočné dveře“ definuje přesun zaměstnanců na vysokých postech ve veřejném sektoru do sektoru soukromého a vice versa. Mezi veřejným a soukromým sektorem existují otočné dveře, neboť mnoho zákonodárců se stává lobbisty a konzultanty pro odvětví, která dříve regulovali a šéfové soukromého průmyslu nebo lobbisté jsou jmenováni do vládních odvětví, která jsou v úzkém vztahu s jejich bývalou funkcí v soukromém sektoru. KENTON, Will. Revolving Door. In: *Investopedia.com* [online]. Dotdash Meredith, Updated May 24, 2021 [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: <https://www.investopedia.com/terms/r/revolving-door.asp>, překlad vlastní.

¹³⁴ Stiglitz, ekonom a oddaný zastávce keynesiánské teorie, se narodil v roce 1943. Po absolvování Amherst College získal Stiglitz v roce 1967 doktorát na. V letech 1993 až 1995 byl členem Rady ekonomických poradců a později vedl organizaci jako předseda, a to v letech 1995 až 1997. V letech 1997 až 2000 působil ve Světové bance jako hlavní ekonom a viceprezident. Působil v několika dalších organizacích a radách, jako je OECD a Valné shromáždění OSN. V roce 2001 byl poctěn Nobelovou cenou za ekonomii, především za přínos ke konceptu trhů spolu s asymetrickým informačním ekonomickým konceptem. Brief Biography of Joseph E. Stiglitz. *Bios* [online]. New York, NY: Columbia University, 2020 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/bio>. Joseph Stiglitz je v současnosti profesorem na Kolumbijské univerzitě v New Yorku a hlavním ekonomem Rooseveltova institutu.

¹³⁵ STIGLITZ, Joseph E. Of the 1%, by the 1%, for the 1%. In: *Vanity Fair* [online]. Condé Nast, © 2023, March 31, 2011, (May 2011 Issue) [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.vanityfair.com/news/2011/05/top-one-percent-201105>

Ransom a Baird¹³⁶ tvrdí, že lobbisté jsou zaneprázdnění hledáním taktiky, jak se vyhnout hospodářskému poklesu a vyhnout se odpovědnosti.

4.7 Šoková doktrína a ekonomická nerovnost

Jedna z potíží, které Naomi Kleinová kritizuje na kapitalismu, jsou ekonomické rozdíly mezi sociálními třídami. Kleinová uvádí příklad Chile, které „... se řadí mezi osm zemí světa, ve který je nerovnost nejzávažnější.“¹³⁷ Nesouhlas s existující nerovností převládala původně v názorech a postojích k neoliberalismu u značné části chilské společnosti, která volila Allendeho. Značnou nerovnost v Chile připisuje neochvějnému lpení Pinochetského režimu na neoliberalismu Chicago Boys¹³⁸, kdy kapitalismus dostal možnost projevit se v pravém světle. Dostupná literatura dokazuje shodu teorie a empirických důkazů o souvislosti mezi kapitalismem a ekonomickou nerovností¹³⁹. Kapitalismus vytváří prostředí, které podněcuje vhodné podmínky pro obchodníky. Tyto podmínky mají neblahý dopad na střední třídu, neboť dochází k inflaci a nadměrné nabídce práce, což vede k poklesu mezd. Obchodníci hájí svoje zájmy a vykořisťují dělnickou třídu. Dalším příkladem tohoto jevu je rušení odborů a klesající úloha členů odborů po celém světě pod vlivem kapitalistických režimů¹⁴⁰. Naomi Kleinová věří, že šoková terapie je ve

¹³⁶ RANSOM, David a Vanessa BAIRD, ed. *People-First Economics: Making a Clean Start for Jobs, Justice and Climate*. New Internationalist: Oxford, 2009. ISBN 978-19-0652-323-7.

¹³⁷ Tamtéž, s. 86, překlad vlastní.

¹³⁸ *Jedná se o skupinu chilských ekonomů, kteří studovali na Chicagské univerzitě v 50. letech 20. století. Byli přímo ovlivněni Friedmanovou ekonomikou volného trhu a nabyté znalosti uplatnili během chilské diktatury Augusta Pinocheta.* OPAZO, Tania. *The Boys Who Got to Remake an Economy*. In: *Slate.com* [online]. The Slate Group, © 2022, Jan 12, 2016 [cit. 2022-07-26]. Dostupné z: <https://slate.com/business/2016/01/in-chicago-boys-the-story-of-chilean-economists-who-studied-in-america-and-then-remade-their-country.html>

¹³⁹ WILLIAMS, Colin C. a *Commodified World? Mapping the limits of capitalism* [online]. London: Zed Books, 2005 [cit. 2022-07-28]. ISBN 1842773542. Dostupné z: [¹⁴⁰ WILLIAMS, Colin C. a *Commodified World Mapping the limits of capitalism* \[online\]. London: Zed Books, 2005 \[cit. 2022-07-28\]. ISBN 1842773542. Dostupné z: \[https://books.google.com.pk/books?id=CJWD-2eYAIACaprintsec=frontcoveradq=A+Commodified+World%3F:+Mapping+the+limits+of+capitalismahl=enasa=Xaredir_esc=y#v=onepageaq=A%20Commodified%20World%3F%3A%20Mapping%20the%20limits%20of%20capitalismaf=false\]\(https://books.google.com.pk/books?id=CJWD-2eYAIACaprintsec=frontcoveradq=A+Commodified+World%3F:+Mapping+the+limits+of+capitalismahl=enasa=Xaredir_esc=y#v=onepageaq=A%20Commodified%20World%3F%3A%20Mapping%20the%20limits%20of%20capitalismaf=false\)](https://books.google.com.pk/books?id=CJWD-2eYAIACaprintsec=frontcoveradq=A+Commodified+World%3F:+Mapping+the+limits+of+capitalismahl=enasa=Xaredir_esc=y#v=onepageaq=A%20Commodified%20World%3F%3A%20Mapping%20the%20limits%20of%20capitalismaf=false; KAZEROONY, Hamid a Agata STACHOWICZ-STANUSCH, ed. <i>Capitalism and the social relationship: An organizational perspective</i> [online]. London: Pelgrave Macmillan, 2014. ISBN 978-1-137-32570-9. DOI: 10.1057/9781137325709</p></div><div data-bbox=)

¹⁴⁰ WILLIAMS, Colin C. a *Commodified World Mapping the limits of capitalism* [online]. London: Zed Books, 2005 [cit. 2022-07-28]. ISBN 1842773542. Dostupné z: https://books.google.com.pk/books?id=CJWD-2eYAIACaprintsec=frontcoveradq=A+Commodified+World%3F:+Mapping+the+limits+of+capitalismahl=enasa=Xaredir_esc=y#v=onepageaq=A%20Commodified%20World%3F%3A%20Mapping%20the%20limits%20of%20capitalismaf=false

¹⁴⁰ WILLIAMS, Colin C. a *Commodified World Mapping the limits of capitalism* [online]. London: Zed Books, 2005 [cit. 2022-07-28]. ISBN 1842773542. Dostupné z: https://books.google.com.pk/books?id=CJWD-2eYAIACaprintsec=frontcoveradq=A+Commodified+World%3F:+Mapping+the+limits+of+capitalismahl=enasa=Xaredir_esc=y#v=onepageaq=A%20Commodified%20World%3F%3A%20Mapping%20the%20limits%20of%20capitalismaf=false

skutečnosti formou nátlakového mučení, které postihuje ty, kteří jsou ve společnosti více zasaženi krizí. Skutečnou obětí šokové terapie je široká veřejnost¹⁴¹. Na druhou stranu bohatí a mocní nadále profitují z účinků šokové terapie.

4.8 Závěr

Bližší zkoumání argumentace Naomi Kleinové ukazuje, že vychází z kritického chápání a interpretace kapitalismu. Poukazuje na několik zásadních problémů plynoucích z neoliberalismu, jakými jsou rozdíly v příjmech, nedostatku rovných pracovních a životních podmínek. Její argumentace má kořeny v subjektivní logice, kdy je kapitalismus považován za zhoubný pro společenské a morální hodnoty. Kleinová se zaměřuje čistě na negativní stránky kapitalismu, nehodnotí jej jako celek a opomíjí jeho vliv na inovaci a ekonomickou prosperitu sahající až do sociální dimenze, což ji vyčítají její názoroví oponenti. Přesto jsou její tvrzení podnětná a jsou podložena solidními empirickými důkazy. Zároveň poukazuje na to, jak politici a vlády využívají napětí a šoku v důsledku kalamitních stavů k prosazení určitých strategií, které v ideálním případě slouží zájmům korporací¹⁴². Například, když novinářsky popisuje události, Naomi používá jako příklad události po nechvalně známém hurikánu Katrina, které vedly k přijetí strategií, jež nadřazovaly korporátní zájmy zájmům veřejnosti¹⁴³.

Zcela na závěr je důležité k její knize je poznamenat, že na základě zájmu o tuto knihu vznikl i krátký film, který Kleinová sama produkovala.

Dnes je tomu více jak 15 let od prvního vydání knihy *Šoková doktrína* a mnoho recenzentů knihu stále popisuje jako velmi aktuální. Kniha slouží jako pobídka k opatrnosti.

¹⁴¹ HARRINGTON, Delia M. Book Review: The Shock Doctrine by Naomi Klein (2007). In: *Inquiries Journal/Student Pulse* [online]. 2010 [cit. 2023-04-16]. 2(07). Dostupné z: <http://www.inquiriesjournal.com/articles/269/book-review-the-shock-doctrine-by-naomi-klein>

¹⁴² NINEHAM, Chris. The Shock Doctrine. *Socialist Worker* [online]. © Socialist Worker, Monday 01 October 2007, (318) [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://socialistworker.co.uk/socialist-review-archive/shock-doctrine/>

¹⁴³ MACFARQUHAR, Larissa. *Outside Agitator: Naomi Klein and the new left* [online]. New York City: Condé Nast, November 30, 2008 [cit. 2022-08-2]. Dostupné z: <https://www.newyorker.com/magazine/2008/12/08/outside-agitator>

5 Ne nestačí: jak se bránit Trumpově šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme

Ne nestačí je kniha vydaná v roce 2017, kterou Naomi Kleinová napsala v důsledku vzestupu populistické politiky v Severní Americe a Evropě. V této knize vyvrací myšlenku, že Donald Trump má skutečný zájem vyřešit problémy, které postihly americkou veřejnost. Kleinová vnímá Trumpa jako „nejvýznamnější značku“ zastávající krédo ekonomického populismu, který byl přitažlivý pro lidi vyjadřující nesouhlas se způsobem, jakým demokratická administrativa Baracka Obamy v předchozích letech nakládala s ekonomikou. Autorka uvádí, že Trumpův kabinet zahrnoval významné osobnosti, které byly více než jen reprezentativní skupinou ultrabohatých. Shromáždil skupinu lidí, kteří v dobách krize nabyli bohatství na úkor nejbezbrannějším jedincům na světě¹⁴⁴. Kleinová vnímá možnost bohatých jedinců koupit si své pozice v úřadech jako alarmující.

Kleinová tvrdí, že mnoho lidí nevidí jinou možnost než podpořit politické strany, které chtějí změnit status quo. Protože neexistovala žádná životaschopná progresivní alternativa, voliči se cítili nuceni podpořit kandidáta, který několikrát opakoval, že soucítí s bolestí voličů, kteří museli soupeřit o práci s imigranty a cítili se ohroženi náhlými změnami, ke kterým došlo v důsledku věku globalizace a nerovností, které z ní vyplynuly¹⁴⁵. Jedním z nejvýznamnějších důsledků tohoto jevu je polarizace voličů.

S cílem obnovit pořádek prosadil Donald Trump agendu založenou na „stavu nouze“ a „výjimečném stavu“, které by umožnily prosazování zájmů plutokratů¹⁴⁶. Nárůst nerovnosti ve Spojených státech amerických je spojen s řadou faktorů, včetně masové migrace, outsourcingu kvalifikovaných pracovních míst a mnoho dalších externalit globalizace. Kampaň Donalda Trumpa v roce 2016 zaznamenala úspěch v mobilizaci těchto problémů pod heslem „America First“¹⁴⁷. Ústředním bodem této myšlenky byl

¹⁴⁴ KLEIN, Naomi. *Ne nestačí: jak se bránit Trumpově šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*. Praha: Argo, 2019a. Crossover. ISBN 978-80-257-2678-5.

¹⁴⁵ KLEIN, Naomi. *Ne nestačí: jak se bránit Trumpově šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*. Praha: Argo, 2019a. Crossover. ISBN 978-80-257-2678-5.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ SUEDFELD, Peter, Bradford H. MORRISON a Lawrence A. KUZNAR. National Interests and the Trump Doctrine: The Meaning of “America First”. In: RENSHON, Stanley A. a Peter SUEDFELD. *The Trump Doctrine and the Emerging International System* [online]. Springer International Publishing, 2021, s. 39-70 [cit. 2022-12-12]. The Evolving American Presidency (EAP). ISBN 978-3-030-45050-2. DOI: 10.1007/978-3-030-45050-2

koncept upřednostnit Spojené státy americké a jejich občany před zahraniční zájmy, pokud jde o obchodní dohody a imigrační politiku¹⁴⁸. Politickým postojem America First chtěl Trump zdůraznit potřebu obnovování zaměstnanosti, omezení toku přistěhovalců, kteří přišli do USA hledat práci a životní výhody, a zaměření více pozornosti vlády na vytváření ekonomických příležitostí pro Američany¹⁴⁹.

Donald Trump po nástupu do úřadu vyhlásil výjimečný stav, aby omezil nerovnost tím, že se zabýval jejími příčinami. Jeho primárními přístupy bylo omezit imigraci, ukončit to, co označoval jako nespravedlivé obchodní dohody, a znovu vyjednat další, investování do infrastrukturních projektů, jejichž cílem bylo vytvořit pracovní příležitosti pro Američany¹⁵⁰.

Rodrik zmiňuje spojení mezi neoliberalismem a globalizací: „*Washingtonský konsensus*¹⁵¹ odvodil svou přitažlivost z jednoduchého vyprávění o síle globalizace pozvednout rozvojové země z chudoby. Avšak místo podpory smíšené, pragmatické strategie, které Čína a další použili k rozvoji domácích průmyslových kapacit, zastánci tohoto vyprávění zdůrazňovali roli otevřenosti vůči globální ekonomice.“¹⁵²

Naomi Kleinová ve svých článcích a veřejných vystoupeních kritizovala Trumpovu politiku a rétoriku, které se mnohdy řadí do kategorie neoliberalismu. Kleinová je

¹⁴⁸ MACDONALD, Paul K., ed. America First? Explaining Continuity and Change in Trump's Foreign Policy. In: CARALEY, Demetrios J., ed. *Political Science Quarterly* [online]. 133 (3). New York, NY: Academy of Political Science, Fall 2018, s. 401–434 [cit. 2022-12-12]. DOI: 10.1002/polq.12804. Dostupné z: <https://academic.oup.com/psq/article-abstract/133/3/401/6848247?redirectedFrom=fulltext>

¹⁴⁹ RODRÍGUEZ-POSE, Andrés, Neil LEE a Cornelius LIPP. Golfing with Trump. Social capital, decline, inequality, and the rise of populism in the US. In: RUYTER, Alex de et al, ed. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* [online]. 14(3). Oxford: Oxford University Press, November 2021, 25 September 2021, s. 457–481 [cit. 2022-12-12]. DOI:10.1093/cjres/rsab026. ISSN 1752-1378. Dostupné z: <https://academic.oup.com/cjres/article/14/3/457/6375185>.

¹⁵⁰ LÖFFLMANN, Georg. 'Enemies of the people': Donald Trump and the security imaginary of America First. In: *The British Journal of Politics and International Relations* [online]. 24(3). SAGE Publications, August 2022, October 5, 2021, s. 543–560 [cit. 2023-02-01]. ISSN 1467-856X. DOI: 10.1177/13691481211048499

¹⁵¹ *Washingtonský konsensus (WK) vytvořený Mezinárodním měnovým fondem, skupinou Světové banky a americkým ministerstvem, symbolicky sepsaný v roce 1989, sestává z deseti navzájem provázaných bodů. Jejich společným jmenovatelem je návrat ke klasické ekonomii a popření keynesiánské politiky. Společná je tedy víra, že trh je ten nejlepší samoregulující mechanismus, a že role státu má být umenšená.* ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Jak jsme se stali kolonií*. V Praze: Rybka Publishers, 2015. ISBN 978-80-87950-17-3. s. 34.

¹⁵² RODRIK, Dani. *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. Reprint 2012. New York: Norton, (c) 2011, 2012, ISBN 03-933-4128-3, s. 354, překlad vlastní.

kritičkou neoliberalismu a její názory jsou známy prostřednictvím jejích článků a publikací.

Naomi Kleinová uvádí ve stylu své první knihy, že postava Trumpa je v podstatě značka: jméno na dveřích luxusních hotelů, na bocích exkluzivních letadel, synonymum peněz a luxus. Značka velmi snadno prodejná, zvláště pokud dosáhne nejvyšší příčky úspěchu jako je předsednictví nejmocnější země světa. Autorka vypráví o záměrech politiky Donalda Trumpa – rozložit veřejný svět a nahradit ho soukromými službami a společnostmi; vzít peníze obyčejným lidem a dát je mocným; využít každé příležitosti, aby rychle a nemilosrdně zasáhla všechny, kteří se nemohou bránit, aby ti, kdo už mají hodně, dostali ještě víc. Kleinová¹⁵³ naznačuje existenci několika způsobů, jak se lze bránit vzestupu populistické pravicové politiky. Zdůrazňuje potřebu překonat tržní logiku centristických stran, které jsou často v součinnosti s korporátním světem a odmítají reagovat na požadavky občanů.

Zdá se, že Kleinová je plná naděje ohledně možností, které přináší větší míra aktivismu. Dodává, že rozsah sociální spravedlnosti musí být založen na zpochybňování konzumerismu, který se šíří od konce studené války, a na podpoře ducha komunity, který se částečně vytratil v důsledku slepé víry v trh. Alternativou nečinnosti je podle kanadské spisovatelky pochmurná budoucnost. Představuje nám budoucnost podobnou knížce *Hunger Games*¹⁵⁴ nebo filmu *Elysium*¹⁵⁵, ve kterých bohatí žijí v chráněných oblastech se všemi druhy luxusu a vyhýbají se katastrofám způsobeným klimatickými změnami,

¹⁵³ KLEIN, Naomi. *Ne nestačí: jak se bránit Trumpově šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*. Praha: Argo, 2019a. Crossover. ISBN 978-80-257-2678-5.

¹⁵⁴ *Příběh se odehrává v budoucnosti v zemi nazvané Panem, což je v podstatě válkou zdevastovaná Severní Amerika, která je rozdělena na dvanáct krajů, jimž vládne hlavní město Kapitol. Zde je každoročně pořádána krutá televizní reality show – Hladové hry. Při ní se utkají dva vylosovaní členové ze všech krajů v bojích na život a na smrt, jako připomínka toho, že Kapitolu není dobré se vzpírat.* *Hunger Games*. In: Skylink.cz [online]. Skylink TV [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.skylink.cz/tv-magazin/filmografie/hunger-games>

¹⁵⁵ *Sci-fi Elysium se odehrává na Zemi v polovině 22. století. Na zemském povrchu vládne chudoba, represivní byrokracie a šířící se nemoci, přičemž zdravotní podpora je mizivá. Státníci a bohatí obecně naopak žijí na luxusním satelitu obíhajícím Zemi, který se jmenuje Elysium a má neomezené zdravotnické možnosti.* KOKEŠ, Radomír D. Recenze: Marxistické Elysium promyšleně ruší pravidla. In: *Aktualne.cz* [online]. © *Economia*, 1999–2022, 30. 8. 2013 [cit. 2022-07-27]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/recenze-marxisticke-elysium-promyslne-rusi-pravidla/r~i:article:789032/>

zatímco zbytek populace žije ve znečištěných, zbídačených oblastech, kde vzkvétá pouze kriminalita¹⁵⁶.

Kleinová svou kritikou globalizace a neoliberalismu, stejně jako entit Mezinárodní měnový fond, Světová obchodní organizace a Světová banka, usiluje o to, aby nadnárodní korporace respektovaly předpisy jako dodržování všeobecných lidských práv, životní prostředí, zajištění demokracie, svobodu projevu a právo na nezávislý výzkum. Podle Kleinové musí Mezinárodní měnový fond, Světová obchodní organizace a Světová banka změnit své doktríny a vrátit rozhodovací pravomoc běžným občanům a zastupitelským vládám, nikoliv upřednostňovat zkorumpované vlády, které se zaprodávají konkrétním zájmům nadnárodních korporací¹⁵⁷.

Ve světě, ve kterém jsou nenávist a peníze jedinými hnacími motory, jsou nemajetní jedinci odsouzeni k záhubě. Sama Naomi Kleinová se bojí: potřebuje nám sdělit, že budoucnost je neblahá, ale že stále existuje cesta ven. Musíme ale přestat volit „méně špatné“ kandidáty a začít bojovat o znovuzískání veřejného prostoru. *Ne nestačí* je inspirativní kniha, která nabízí řadu argumentů. Autorka vychází ze svých předešlých knih *Bez loga* a *Šoková doktrína*. Vyzývá k diskusi o dynamice světového kapitalistického systému a novém společenském řádu, který z něj vzejde. Dynamika kapitalismu modifikuje právně-politickou strukturu společnosti, včetně státu samotného¹⁵⁸. Je důležité bránit se komodifikaci veřejného života a přeměně lidských potřeb v odcizující prvky jednotlivce na trhu. Bezprostřední expanze a konsolidace kapitalismu vedly k bezprecedentnímu rozvoji výrobních sil, které daly vzniknout tzv. ekonomické globalizaci, jejíž modalita proměňuje sociálně-politickou a ekonomickou dynamiku planety¹⁵⁹. Vzestup populismu ztělesňuje ochotu velkých korporací omezit práva jednotlivce a odvrátit pozornost od

¹⁵⁶ KLEIN, Naomi. *Ne nestačí: jak se bránit Trumpově šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*. Praha: Argo, 2019a. Crossover. ISBN 978-80-257-2678-5.

¹⁵⁷ KAMENS, David H. a *New American Creed: The Eclipse of Citizenship and Rise of Populism*. Stanford (CA): Stanford University Press, 2019. ISBN 15-036-0953-7.

¹⁵⁸ BROLIN, Mark. *Healing Broken Democracies: All You Need to Know About Populism*. New York (NY): Bite-Sized Books, 2021, ISBN 979-84-5878-100-8.

¹⁵⁹ GIUSTI, Serena a Elisa PIRAS, ed. *Democracy and Fake News: Information Manipulation and Post-Truth Politics (Politics, Media and Political Communication)* [online]. London: Routledge, 2020 [cit. 2022-11-17]. ISBN 9781003037385. DOI: 10.4324/9781003037385

ekonomických problémů zaměřením se na hrozby jako je migrace a domnělá eroze národní suverenity¹⁶⁰.

Situace, které čelí Spojené státy americké je poněkud zvláštní. Krugman¹⁶¹ tvrdí, že každý jedinec je ovlivněn silami globalizace a technologické transformace. Pokud by byly vzorce nerovnosti ovlivňovány silami trhu, měly by být podobné v celém sofistikovaném světě, avšak nárůst nerovnosti ve Spojených státech amerických je mezi vyspělými zeměmi jedinečný. Problémy způsobené procesem globalizace, která sahá až k samým počátkům komerčního kapitalismu, ještě zhoršily hrozbu, kterou představuje pravicový populismus¹⁶².

Globalizace, chápaná jako totalizující expanze světového kapitalistického systému řízeného velkými soukromými nadnárodními korporacemi, které se staly světovou vládnoucí třídou, se snaží vytvořit řadu procesů jako jsou: kulturní homogenizace a spotřební vzorce; revoluce informačních technologiích a uvolnění bariér, které brání volné výměně zboží mezi společnostmi a trhem, která tvoří globální vesnici¹⁶³.

Z toho vyplývá zneuznávání takových společenských vztahů, které nejsou dány prvenstvím soukromého vlastnictví, volnou směnou zboží, vytvářením nadhodnoty a ani následným rozdělením společnosti do tříd. Skutečnosti podle Naomi Kleinové brání sociální mobilitě amerických pracovníků, kteří si zvykli očekávat neustálý růst životní úrovně. Naomi Kleinová navrhuje alternativní cestu k té, kterou zmapovali populističtí pravicový politici jako Donald Trump. Působení neoliberalismu byl rozdrčen tíhou přímou zkušeností a řadou důkazů. Kandidáti, kteří dostávají miliony voličských hlasů, proklamují, co bylo dříve neslýchané: školné zdarma, dvojnásobek minimální mzdy, 100% obnovitelná energie, demilitarizace policie, války ohrožují naši bezpečnost¹⁶⁴.

¹⁶⁰ KUKOVIČ, Simona a Petr JUST, ed. *The Rise of Populism in Central and Eastern Europe*. Cheltenham (UK): Elgar, 2022. ISBN 18-022-0552-7.

¹⁶¹ KRUGMAN, Paul. *The Conscience of a Liberal: Reclaiming America from the Right*. New York (NY): Allen Lane, 2009. ISBN 18-461-4107-9.

¹⁶² EATWELL, Roger a Matthew GOODWIN. *National Populism: Eatwell, R. and Goodwin, M. (2018) National Populism—The Revolt Against Liberal Democracy, Pelican, New York*. New York (NY): Pelican, 2018, ISBN 02-413-1200-0.

¹⁶³ GIUSTI, Serena a Elisa PIRAS, ed. *Democracy and Fake News: Information Manipulation and Post-Truth Politics (Politics, Media and Political Communication)* [online]. London: Routledge, 2020 [cit. 2022-11-17]. ISBN 9781003037385. DOI: 10.4324/9781003037385

¹⁶⁴ KLEIN, Naomi. *Ne nestačí: jak se bránit Trumpově šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*. Praha: Argo, 2019a. Crossover. ISBN 978-80-257-2678-5.

Jedním z procesů spojených s ekonomickou globalizací je reforma státu, jejímž cílem je přizpůsobit národní byrokratické struktury novým požadavkům světové ekonomiky. Tento stav se nezměnil ve prospěch běžných občanů. Průměrným pracovníkům ve vyspělém světě i na globálním Jihu se časem snižoval plat¹⁶⁵. Ekonomická reforma je vždy doprovázena diskursy, které zpochybňují plánovací, prováděcí a dynamizující funkci státu v různých oblastech jako je strukturální sociální politika a ekonomika. Naléhavě se diskutuje o neefektivitě státu. Tvrdilo se, že soukromé společnosti jsou ziskové, neboť vytváří bohatství, a proto jsou označovány jako účinné¹⁶⁶. Naopak veřejné podniky jsou katalogizovány jako neefektivní, protože produkují ztráty¹⁶⁷.

Národní a nadnárodní technokratické sektory navrhuji – jak je dobře známo v Latinské Americe – převod veřejného majetku na soukromý kapitál prostřednictvím privatizačních politik. Pokud bychom se řídili pouze argumentem Naomi Kleinové, dá se říci, že vznik pravicového extremismu bude znamenat, že plánovací funkce již nebude vykonávat stát, ale soukromý sektor a trh. Paradoxně jde o scénář, který vedl ke vzniku populismu jako naděje na lepší budoucnost mezi nejnižšími segmenty socioekonomických vrstev¹⁶⁸.

Přijetí neoliberálních tezí v globální společnosti jako celku představuje přechod od situačního strategického plánování obecně spojeného s veřejnými orgány k podnikovému strategickému plánování, které provádějí soukromé korporace za účelem optimalizace jejich investic. Zdá se však, že Naomi Kleinová vidí východisko a tvrdí, že i když má Trumpův sbor kapitalistů velkou politickou moc, neovládá demokratické instituce Spojených států amerických. Nekontrolují demokratické instituce a nemají žádný vliv na to, co státy a města dělají. Často nemají ani kontrolu nad funkcí Kongresu. Nepochybně

¹⁶⁵ MOFFITT, Benjamin. *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*. Stanford (CA): Stanford University Press, 2016. ISBN 978-15-0360-421-6.

¹⁶⁶ BROLIN, Mark. *Healing Broken Democracies: All You Need to Know About Populism*. New York (NY): Bite-Sized Books, 2021, ISBN 979-84-5878-100-8.

¹⁶⁷ MOFFITT, Benjamin. *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*. Stanford (CA): Stanford University Press, 2016. ISBN 978-15-0360-421-6.

¹⁶⁸ EATWELL, Roger a Matthew GOODWIN. *National Populism: Eatwell, R. and Goodwin, M. (2018) National Populism—The Revolt Against Liberal Democracy*, Pelican, New York. New York (NY): Pelican, 2018, ISBN 02-413-1200-0.

nemají vliv na činnost odborů, univerzit či náboženských institucí. Zároveň nemohou ovlivnit globální aktivitu demonstrantů¹⁶⁹.

Zde vidíme některé podobnosti s argumentem prezentovaným v *Ploty a okna*. Naomi Kleinová vidí velkou naději v možnosti zvolit kandidáty, kteří by reagovali na potřeby veřejnosti, v důsledku nárůstu rozsahu sociálního aktivismu. Vznik rozsáhlých sítí obsahujících nesčetné množství hnutí za sociální spravedlnost je podle Kleinové pozitivním vyústěním problémů způsobených globalizací¹⁷⁰. Naomi Kleinová vidí spojitost mezi vzestupem pravicového populismu a problémy způsobenými přivlastňováním si zdrojů třídou plutokratů, kteří nejsou ochotni věnovat pozornost potřebám obyvatelstva¹⁷¹. Kleinová ukazuje, jak „šoková doktrína“ uplatňovaná korporacemi narušila demokratický systém vlády. Ekonomická nerovnost, kterou v posledních několika letech zažívají obyvatelé západního světa je i nadále významným faktorem přitažlivosti, kterou některé části populace pocítují, pokud jde o možnost sociálního vykoupení, kterou přinášejí populističtí politici obvykle stýkající se s korporacemi, aby dosáhli svých cílů. Pravicový populismus je fasádou něčeho zlověstnějšího a děsivějšího, neboť stinné korporátní prvky chtějí přivodit konec demokracie¹⁷².

Joseph Stiglitz tvrdí, že dnes s globalizací zápasí velká část životního prostředí i integrita světové ekonomiky. Přechod bývalých komunistických zemí ke kapitalismu zároveň nebyl úspěšný, protože v zemích kromě Číny, Vietnamu a několika východoevropských národů se chudoba zvýšila spolu s ekonomickým úpadkem¹⁷³.

Knih *Ne nestačí* je zásadní pro zvýšení veřejného povědomí o zhoubných aspektech toků obchodního procesu. Obchod je regulován nejmocnějšími aktéry mezinárodní

¹⁶⁹ KLEIN, Naomi. *Ne nestačí: jak se bránit Trumfově šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*. Praha: Argo, 2019a. Crossover. ISBN 978-80-257-2678-5.

¹⁷⁰ DICKEY, J. D. *American Demagogue: The Great Awakening and the Rise and Fall of Populism*. New York (NY): Pegasus Books, 2019, ISBN 16-431-3219-9.

¹⁷¹ GIUSTI, Serena a Elisa PIRAS, ed. *Democracy and Fake News: Information Manipulation and Post-Truth Politics (Politics, Media and Political Communication)* [online]. London: Routledge, 2020 [cit. 2022-11-17]. ISBN 9781003037385. DOI: 10.4324/9781003037385

¹⁷² DICKEY, J. D. *American Demagogue: The Great Awakening and the Rise and Fall of Populism*. New York (NY): Pegasus Books, 2019, ISBN 16-431-3219-9.

¹⁷³ STIGLITZ, Joseph. *Globalization and Its Discontents* [online]. New York (NY): Norton, 2002 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <http://digamo.free.fr/stig2002.pdf>.

ekonomiky. Za současných okolností je poněkud naivní předpokládat, že globální ekonomický systém mohou reformovat lidé, kteří obhajují „svobodný“ systém obchodu.

5.1 Shrnutí názorů Naomi Kleinové na Donalda Trumpa

Podle Naomi Kleinové si Donald Trump vytvořil z prezidentského postu značku. Vnímá ho jako showmana, jehož osobnostním rysem je udržovat všechny v reaktivním stavu¹⁷⁴. Autorka se snaží objasnit, že Trumpova osobnost je neinspirativní a jedno velké kliše. Primárním důvodem, proč Naomi Kleinová kritizuje osobnost a činy Donalda Trumpa je, že výhradně zastává neoliberalismu, z kterého mají prospěch pouze kapitalisté. Zmiňuje, že Trump je logickým závěrem ke všem nebezpečím, kterým může kultura čelit¹⁷⁵. Kleinová věří, že Trumpova sebestředná osobnost a nekompetentní administrativní kroky jsou zodpovědné za žalostnou reakci na vážná hrozící nebezpečí současné společnosti, jako je změna klimatu a ekonomická nerovnost. Jeho prohlášení, že má řešení všech amerických problémů díky svému bohatství je velmi nejednoznačná a přitažlivá za vlasy. Kleinová vykresluje Trumpa jako značku, která preferuje lobbování namísto integrovaného přístupu společnosti k zásadním problémům¹⁷⁶.

Naomi Kleinová Donalda Trumpa kritizuje za to, že do svého kabinetu vybral pouze ultrabohaté lidi s pochybnou pověstí¹⁷⁷. Jeho voliči by mohli namítnout, že výběrem ultrabohatých lidí do svého kabinetu vysílá signál, že jeho plánem je učinit zemi stále bohatší, aby se výhody dostaly i k utlačovaným. Zákládal kulturu úspěchu, jak dokazují tito muži, bez ohledu na to, co si o nich veřejnost myslí. Trumpovým hlavním cílem bylo učinit Spojené státy americké bohatšími a mocnějšími než kdykoliv předtím, což by vedlo svět k rozvoji.

¹⁷⁴ ADAMS, Tim. Naomi Klein: 'Trump is an idiot, but don't underestimate how good he is at that'. In: *The Guardian* [online]. London: Guardian News and Media, Sun 11 Jun 2017 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/books/2017/jun/11/naomi-klein-donald-trump-no-is-not-enough-interview>

¹⁷⁵ LOZADA, Carlos. Naomi Klein's message to the anti-Trump left: You're doing it wrong. Review of "No Is Not Enough" by Naomi Klein. *The Washington Post* [online]. June 8, 2017 at 3:30 p.m. EDT [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/news/book-party/wp/2017/06/08/naomi-kleins-message-to-the-anti-trump-left-youre-doing-it-wrong/>

¹⁷⁶ KLEIN, Naomi. *Ne nestačí: jak se bránit Trumpově šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*. Praha: Argo, 2019a. Crossover. ISBN 978-80-257-2678-5.

¹⁷⁷ Tamtéž.

Kleinová obvinila Trumpa z toho, že veřejnosti prodal značku vítěze, kterou vydává za neporazitelnou. Branding byl klíčem Trumpova vítězství¹⁷⁸. Trump toužil, aby USA znovu získaly pozici významného světového vůdce a vedly ostatní země k úspěchu. Zastánci Trumpa by konstatovali, že šel příkladem veřejnosti, aby přejali jeho vlastenecké vize.

Mary L. Trumpová ve své knize *Too Much and Never Enough: How My Family Created the World's Most Dangerous Man* poskytuje vnitřní pohled na osobnost Donalda Trumpa. Odhaluje, že její strýc Donald je učebnicový narcista a má rys psychopatického chování svého otce. Její vnímání jeho osoby jako takové vzniklo, kdy začala vidět, že nepoctivost je pro Trumpa jakýmsi způsobem sebeoslavy. Jeho egoistické chování bylo většinou zaměřeno na to, aby přesvědčil ostatní, že je lepší, než ve skutečnosti je. Dodává, že to byl právě otec Donalda Trumpa, kdo zkalil jeho vnímání světa a způsobil jeho psychopatické a antisociální chování¹⁷⁹.

Americká psychiatrička Bandy X. Lee v knize *The Dangerous Case of Donald Trump* poskytuje kritickou kompilaci esejů od renomovaných psychologů, kteří zdůrazňují dopad Trumpových psychických problémů na budoucnost Spojených států amerických. Taková psychologická zranitelnost staví USA do válečného stavu a křehké demokracie. Zrádná patologie je zodpovědná za kolektivní rozmnožování duševních nemocí mezi Američany. Účelem knihy je upozornit veřejnost na hrozící nebezpečí a zdůraznit nutnost psychiatrického vyšetření Donalda Trumpa a je zde snaha poukázat na význam profesionálů a jejich reakce na represivní a nestabilní vůdce v minulosti¹⁸⁰.

Americký novinář Michael Wolff ve své knize *Fire and Fury: Inside the Trump White House* zdůrazňuje Trumpovo chaotické chování a negativní vnímání, které o něm mezi úředníky Bílého domu vzniklo. Název knihy je odvozen od Trumpova projevu proti Severní Koreji během americko-korejského konfliktu v roce 2017. Autor poznamenává, že málokdo věřil, že Trump prezidentské volby vyhraje, a to kvůli jeho nepřátelskému postoji a chování. Kniha odhaluje několik protinárodních diskuzí potvrzených

¹⁷⁸ QUELCH, John A. 6 Lessons from Donald Trump's Winning Marketing Manual. *HBS Working Knowledge* [online]. Boston (MA): Harvard Business School, 09 Nov 2016 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://hbswk.hbs.edu/item/donald-trump-s-winning-marketing-manual>

¹⁷⁹ TRUMP, Mary L. *Too Much and Never Enough: How My Family Created the World's Most Dangerous Man*. New York (NY): Simon & Schuster, 2020. ISBN 978-1982141462.

¹⁸⁰ LEE, Bandy X., ed. *The Dangerous Case of Donald Trump: 37 Psychiatrists and Mental Health Experts Assess a President – Updated and Expanded with New Essays*. An Imprint of St. Martin's Press. New York: Thomas Dunne Books, 2019. ISBN 978-1250212863.

generálními řediteli a stratégy v Bílém domě. Michael Wolff zmiňuje souhlas řady intelektuálů ohledně Trumpovy krátké pozornosti, problémů s diskriminací a sexismem, které popisuje v knize. Celkově se kniha snaží dokázat, že většina lidí kolem Trumpa skutečně věří, že není vhodný kandidát na post prezidenta¹⁸¹.

Naomi Kleinová se staví na jednu stranu, a to anti-trumpovskou. Vnímá ho jako zosobnění bezostyšného podnikatele, člověka politicky agresivního a egoistického. Při čtení knížky může mít čtenář dojem, že se jedná o pamflet. Autorka se nebrání vyjádření silných emocí. Čtenáři by měli vnímat Trumpa pouze jako značku, které dal vzniknout katastrofický globální systém. Jeho zvolení vnímá jako přímou existenční hrozbu nejen pro USA, ale pro celý svět.

¹⁸¹ WOLFF, Martin. *Fire and Fury: Inside the Trump White House*. New York: Henry Holt and Co., 2018. ISBN 978-1250158062.

6 Důležitost řešení problémů spojených se změnou klimatu

V diskusích o změně klimatu se kromě jiného ukazuje, že nejširší veřejnosti chybí kvalifikované poznatky o tom, co změna klimatu skutečně znamená. Existují dva vzájemně propojené pojmy, které jsou často zaměňovány: globální oteplování a změna klimatu. Globální oteplování představuje zvýšení teploty planety a je v konečném důsledku příčinou klimatických změn¹⁸². Tento jev je ve většině případů generován produkcí skleníkových plynů vypouštěných do atmosféry, což se děje v důsledku lidské činnosti. Tato skutečnost je často opomíjena firmami, které působí globálně a ovlivňují životy národních a místních komunit.

Romm¹⁸³ uvádí, že změna klimatu je nyní pro lidstvo existenčním problémem, který má odpad na všechny části světa. Ke zvrácení neblahých dopadů je zapotřebí rozhodnějších opatření – ta musí mít apolitickou perspektivu. Ovlivní životy lidí významným způsobem, ale jsou nezbytná k záchraně planety před zničením. Globální oteplování a klimatické změny výrazně ovlivní způsob našeho žití v nadcházejících desetiletích. Očekává se, že země Globálního Jihu budou patřit k těm, které budou nejvíce postiženy důsledky změny klimatu. V minulosti umožňovala technologie lidstvu vypořádat se se složitými výzvami prostřednictvím funkčních řešení. Není důvod předpokládat, že technologie nebude schopna nabídnout inovativní směry pro řešení některých důsledků změny klimatu. Klimatická krize vyžaduje neustálé úsilí a soustavnou pozornost. S nárůstem průměrných teplot, včetně teplot oceánů, jsme svědky neustálého tání ledovců, což představuje významnou hrozbu pro naši civilizaci. Každý den jsme svědky vzestupu a okyselování oceánů¹⁸⁴, nebezpečné ztráty biologické rozmanitosti. Zároveň dochází k obtížnějšímu

¹⁸² IPCC a J.B.R. MATTHEWS, ed. Annex I: Glossary. In: MASSON-DELMOTTE, V., P. ZHAI, H.-O. PÖRTNER, et al. *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty* [online]. Cambridge, UK and New York, NY, USA: Cambridge University Press, 2018, s. 541-562 [cit. 2023-04-17]. DOI: 10.1017/9781009157940

¹⁸³ ROMM, Joseph. *Climate Change: What Everyone Needs to Know®*. 2nd ed. New York (NY): Oxford University Press, 2018. ISBN 978-01-9025-017-1.

¹⁸⁴ *Oceány absorbují stále více oxidu uhličitého z atmosféry – tam se dostává v souvislosti s průmyslovou činností spojenou zejména se spalováním fosilních paliv. a ve vodě oxid uhličitý snižuje její pH. Podle*

zkrocení požárů, větší intenzitě a frekvenci anomálních a destruktivních povětrnostních jevů. Globalizace by měla podporovat nejen ekonomiku, ale i ekologickou udržitelnost¹⁸⁵.

Abychom se vypořádali se změnou klimatu, je třeba věnovat velkou pozornost i způsobu, jakým jsou utvářeny sociálně-ekonomické vztahy mezi bohatými a chudými zeměmi. Bohaté země jsou často odpovědně za vytvoření nejvyšší úrovně negativních externalit spojených se změnou klimatu. Proto je třeba věnovat více pozornosti způsobům, jak lze situaci zvrátit. To vyžaduje úsilí ze strany západních zemí zvrátit způsob, jakým je utvářen ekonomický systém. Avšak v tomto ohledu existuje velká apatie, která je důsledkem skutečnosti, že západní země mají velkou politickou moc, aby bránily jakémukoliv pokroku, kterého lze dosáhnout v oblasti změny klimatu. Globalizace je pro korporace velmi zisková, neboť jsou schopny významným způsobem zvýšit ekonomickou užitečnost. Přináší mnoho politických, ekonomických a sociálních problémů. Má i pozitivní stránky, které však nestačí k řešení problémů ovlivňující životní prostředí. Nezbytné je také snižovat uhlíkovou stopu využitím všech prostředků, které máme k dispozici jako jsou elektromobily a ekologičtější zdroje energie¹⁸⁶.

Zdá se, že chudé země nejsou schopny bránit se dopadům změny klimatu. Je zapotřebí zvýšit povědomí o hrozících nebezpečích spojených s globálním oteplováním, neboť postihuje všechny země, bohaté i chudé.

Růst populace vedl ke stále neúměrnější spotřebě zdrojů a také k růstu výroby energie z fosilních paliv. Tato situace dala vzniknout éře známé jako antropocén¹⁸⁷. Antropocén je charakterizován zintenzivněním lidské činnosti, ekonomickou propojeností a filozofií neomezeného růstu, která ovlivnila sociální vztahy v každé části zeměkoule.

NOAA představují tyto změny vážné problémy rovnou na několika úrovních. Vyšší kyselost vody škodí koralům, krabům i dalším bezobratlým živočichům – poškozuje jejich schopnost budovat si schránky, které by jim poskytovaly úkryt. Např.: KARLÍK, Tomáš. Tichý oceán už je tak kyselý, že rozpouští krabi krunýře. In: Ct24.ceskatelevize.cz [online]. © Česká televize, 31. 1. 2020 [cit. 2022-08-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/3040963-tichy-ocean-uz-je-tak-kysely-ze-rozpousti-krabi-krunyre>

¹⁸⁵ ROMM, Joseph. *Climate Change: What Everyone Needs to Know*®. 2nd ed. New York (NY): Oxford University Press, 2018. ISBN 978-01-9025-017-1.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ *Nový termín antropocén vznikl v roce 2000. Jde o období, ve kterém výrazně ovlivňuje stav zemského povrchu, hydrosféry i atmosféry svou činností lidská populace. Počátek tohoto nejmladšího vývoje Země je konec 18. století, kdy začala tzv. průmyslová revoluce.* ENVIWEB. Co je to antropocén? In: *Enviweb.cz* [online]. 29. ledna 2011 [cit. 2022-08-05]. Dostupné z: <https://www.enviweb.cz/85055>

Maslin¹⁸⁸ tvrdí, že do konce století teploty porostou rapidně, a to přesto, že budou plněny závazky zemí na snižování emisí. Nárůst globálních teplot přináší katastrofální důsledky, které mohou ohrozit přežití flóry a fauny i člověka. Aby bylo možné se s těmito problémy vypořádat, musí dojít k úplné změně způsobu, jakým lidstvo vyrábí a konzumuje to, co potřebuje k přežití. To vyžaduje zvýšení úrovně povědomí o potřebě řešit negativní dopady změny klimatu, což by mělo vést k odlišnému přístupu ke vztahu k přírodě. Změna klimatu také způsobuje tání ledu na severním a jižním pólu, výskyt sucha, vymírání živočišných a rostlinných druhů, požáry a vylévání řek. Změna klimatu s sebou přináší i výskyt klimatických uprchlíků, kteří jsou nuceni opustit svoji domovinu kvůli degradaci půdy a likvidaci zemědělských oblastí. Měla by existovat lepší infrastruktura schopná vypořádat se s následky záplav, desertifikace a eroze půdy, aby se zajistilo, že lidé budou moci zůstat ve svých zemích a nebudou muset migrovat do západního světa.

Účinky změny klimatu se neustále zintenzivňují a ovlivňují zejména nejzranitelnější lidi na planetě – to obyvatelé chudých zemí. Jejich umístění na zeměkouli a nižší úroveň vývoje znamená, že jsou více vystaveni povětrnostním jevům. Lidé v zemích třetího svět nejvíce trpí změnou klimatu, byť k ní příliš nepřispěly. Změna klimatu by mohla do roku 2030 uvrhnout dalších 100 milionů lidí do chudoby. Změny klimatu ovlivňují také lidské zdraví – zvyšuje výskyt horečky dengue¹⁸⁹ a malárii, což způsobují odhadem čtvrt miliónu dalších úmrtí ročně v důsledku podvýživy a průjmu. Dochází ke snížení produkce základních potravin v některých nejchudších regionech světa, což vede k podvýživě obyvatelstva. Pro mnoho zemí v rozvojovém světě je také značný problém přístup ke zdrojům pitné vody. Jedná se o oblasti postižené nedostatkem srážek, suchem nebo výparem řek¹⁹⁰.

¹⁸⁸ MASLIN, Mark. *Climate Change: a Very Short Introduction*. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-01-9871-904-5.

¹⁸⁹ *Horečka dengue je akutní virové onemocnění široce rozšířené v tropech a subtropích (v Asii a Africe, v Austrálii, ve Střední a Jižní Americe a na některých ostrovech Tichého oceánu a Karibiku). Virus se vyskytuje ve čtyřech skupinách, proto je možné onemocnět horečkou dengue i opakovaně. Výskyt onemocnění celosvětově v posledních dekáдах roste, odhaduje se na 100 až 400 milionů onemocnění ročně.* AVENIER. Horečka dengue. In: Ockovacentrum.cz [online]. Avenir, © 2021 [cit. 2022-08-10]. Dostupné z: <https://www.ockovacentrum.cz/cz/horecka-dengue>

¹⁹⁰ BOULD, Mark. *The Anthropocene Unconscious: Climate Catastrophe*. London: Verso, 2021. ISBN 183-97-6047-8.

7 This Changes Everything: Capitalism vs Climate

V této souvislosti v roce 2014 Naomi Kleinová vydává knížku, ve které varuje před důsledky změny klimatu a budoucími negativními externalitami. Vypráví zde o některých z nejhrošších katastrof způsobených nenasytností ropných korporací, které upřednostňují ekonomický zisk před riziky úniku ropy do důležitých oblastí životního prostředí. Kleinová poukazuje, že obyvatelé těchto oblastí bojují za svá práva, někdy v naprosté samotě a daleko od pozornosti médií, když se ropné společnosti rozhodnou k hydraulickému štěpení jako způsobu nalezení fosilních paliv. „...*pokud budeme pokračovat v naší cestě umožňující růst emisí rok co rok, klimatické změny změní vše na naší planetě.*“¹⁹¹ Pokud by dopady změny klimatu zůstaly bez dozoru, existuje velká šance, že by mohlo být ohroženo přežití lidského druhu. Kleinová klade tíhu odpovědnosti na jednotlivce, kteří nadále žijí, jako kdyby se nic nedělo. Kleinová¹⁹² dodává, že aby se tyto negativní externality objevily, stačí „...*pokračovat v tom, co děláme nyní, ať už se věnujeme technologiím, zahradničení nebo namlouvání si, že jsme bohužel příliš zaneprázdněni...*“¹⁹³, než abychom řešili negativní dopady klimatických změn. Příliš se spoléháme technologie a možnost pokračovat v životě podle stejných standardů, které stanovila průmyslová revoluce. Problém, který Kleinová ve své knize řeší, nemůže být relevantnější: změna klimatu – hrozba, která nás pronásleduje a zatemňuje naši budoucnost¹⁹⁴.

Na rozdíl od mnoha autorů se Kleinová zaměřuje na význam politického a sociálního aktivismu v boji proti se zvyšující se teplotou zemské atmosféry. Tyto typy aktivismu považuje za prostředek, jak se účinně vypořádat s problémy jako je otrava půdy, vzduchu a moří. Mezi mnoho problémů, kterými se Kleinová zabývá jsou pasti spojené s obchodováním s emisemi oxidu uhličitého, stejně jako rizika spojená s hydraulickým štěpením a extraktivismus ze strany globálních korporací. Poukazuje na nerovnosti mezi vyspělými a zaostalými zeměmi. Poznává, že „...*země, které měly velký náskok*

¹⁹¹ KLEIN, Naomi. *This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate* [online]. Toronto: Knopf Canada, 2014 [cit. 2022-11-17]. ISBN 978-0-307-40199-1. Dostupné také z: https://ia904509.us.archive.org/30/items/pdfy-Skb-ch_k7psDm90Q/Naomi%20Klein%20-%20This%20Changes%20Everything.pdf, s. 4, překlad vlastní.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž, s. 4, překlad vlastní.

¹⁹⁴ Tamtéž.

v industrializaci, vyprodukovaly mnohem více emisí než většina ostatních.“¹⁹⁵ Země, které nejsou hlavními znečišťovateli, „...jsou zasaženy dopady změny klimatu jako první a nejhůře...“¹⁹⁶ Kleinová dodává, že ortodoxie volného trhu jsou hlavními viníky, kteří omezují vládu v rychlém zásahu ve smyslu čistších zdrojů energie nebo zapojení soukromých společností do ekologičtější výroby energie, zatímco se většina podniků zaměřuje na své zisky namísto udržitelnosti životního prostředí. Dalším zajímavým aspektem knihy je vysvětlení, proč musíme opustit pojetí přírody jako místa výhradně pro těžbu zdrojů a proč musíme obrátit pozornost k naší planetě¹⁹⁷.

Řešení problému souvisejících se změnou klimatu je o přijetí účinných nápravných opatření. Naomi Kleinová ve své knize na mnoha zdokumentovaných příkladech objasňuje, jak se nelze spolehnout na soukromý sektor při řešení problémů pramenících z klimatické krize. Mezi řešení, která Kleinová navrhl je možné zahrnout nízkou daň z finančních transakcí – která by zasáhla obchody s akcemi, deriváty a dalšími finančními nástroji – a mohla by celosvětově vynést téměř 650 miliard dolarů každý rok. Podle Kleinové organizace Tax Justice Network se sídlem ve Spojeném království zjistila, že v roce 2010 bylo v daňových rájích po celém světě ukryto přibližně 21 až 31 bilionů dolarů nehlášeného soukromého majetku¹⁹⁸.

Tvrzení, o které se Naomi Kleinová opírá, aby podpořila své názory, spočívá v předpokladu, že 100% obnovitelná energie bude pravděpodobnou realitou kolem roku 2030. To není nespelnitelný cíl, ale dost nepravděpodobný. Je těžké uvěřit, že jako globální civilizace budeme mít k dispozici stejnou energii z obnovitelných zdrojů, jakou v současnosti získáváme prostřednictvím fosilních paliv¹⁹⁹.

Oblast enviromentálního aktivismu je důležitá pro výzkum dopadů sociálních sítí vzhledem k naléhavé potřebě globální podpory a mobilizace pro spolupráci v oblasti klimatu. V posledních letech začaly dominovat otázky energetické bezpečnosti

¹⁹⁵ KLEIN, Naomi. *This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate* [online]. Toronto: Knopf Canada, 2014 [cit. 2022-11-17]. ISBN 978-0-307-40199-1. Dostupné také z: https://ia904509.us.archive.org/30/items/pdfy-Skb-ch_k7psDm90Q/Naomi%20Klein%20-%20This%20Changes%20Everything.pdf, s. 35, překlad vlastní.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 35, překlad vlastní.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ SHEPARD, Benjamin H. *Community Projects as Social Activism: From Direct Action to Direct Services*. New York (NY): SAGE, 2014. ISBN 978-1412964265.

a geopolitické soupeření o zdroje se stává hlavní příčinou konfliktů. Na rozdíl od systému založeného výhradně na fosilních palivech nám řada pokročilých technologií zelené energie umožňuje představit si budoucí světový systém, který bude méně omezován energetickou konkurencí²⁰⁰.

Téměř všechny země mají potenciál produkovat solární energii, větrnou energii, vodní nebo jinou energii. Zpřístupnění těchto technologií je schopno revolučně změnit mezinárodní geopolitiku²⁰¹.

Veřejnost má tendenci přikládat větší váhu otázkám, které přímo ovlivňují jejich každodenní životy, jako jsou ekonomické otázky, a ignorovat problémy, jako je změna klimatu, které jsou vnímány jako nejasné. Internet se ukázal jako cenný nástroj pro šíření celosvětového povědomí o problémech, které tradiční média obvykle ignorují. Sociální aktivismus považuje Kleinová za nástroj k zajištění změny. Dodává, že „...*nejopojnějším příběhem naší kultury je víra, že nás technologie zachrání před dopady našich činů.*“²⁰² Finanční krize v roce 2008 upozornila lidi na důsledky nespoutaného kapitalismu. Kleinová zůstává optimistická, pokud jde o možnost zachovat si životní styl, na který jsme zvyklí, byť v rámci parametrů ekologicky řízeného systému výroby²⁰³.

Existuje však i jiný pohled na tento problém. Globální tempo produkce čisté energie se velmi brzy neúprosně zpomalí. Nižší dostupnost energie se neúprosně promítá do nižší ekonomické aktivity²⁰⁴.

Kleinová²⁰⁵ tvrdí, že klimatické změny nás nutí předělat náš současný ekonomický model. Masivní snížení emisí skleníkových plynů by mělo být příležitostí

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ SHEPARD, Benjamin H. *Community Projects as Social Activism: From Direct Action to Direct Services*. New York (NY): SAGE, 2014. ISBN 978-1412964265.

²⁰² KLEIN, Naomi. *This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate* [online]. Toronto: Knopf Canada, 2014 [cit. 2022-11-17]. ISBN 978-0-307-40199-1. Dostupné také z: https://ia904509.us.archive.org/30/items/pdfy-Skb-ch_k7psDm90Q/Naomi%20Klein%20-%20This%20Changes%20Everything.pdf, s. 219, překlad vlastní.

²⁰³ KLEIN, Naomi. *This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate* [online]. Toronto: Knopf Canada, 2014 [cit. 2022-11-17]. ISBN 978-0-307-40199-1. Dostupné také z: https://ia904509.us.archive.org/30/items/pdfy-Skb-ch_k7psDm90Q/Naomi%20Klein%20-%20This%20Changes%20Everything.pdf

²⁰⁴ ALLEN, Jen Iris. *The New Climate Activism: NGO Authority and Participation in Climate Change Governance*. Toronto: University of Toronto Press, 2021. ISBN 14-875-0838-7.

²⁰⁵ KLEIN, Naomi. *This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate* [online]. Toronto: Knopf Canada, 2014 [cit. 2022-11-17]. ISBN 978-0-307-40199-1. Dostupné také z: https://ia904509.us.archive.org/30/items/pdfy-Skb-ch_k7psDm90Q/Naomi%20Klein%20-%20This%20Changes%20Everything.pdf

k rychlému a rozhodnému řešení problémů způsobených změnou klimatu. To ale vyžaduje úsilí všech skupin populace, což vede k přepracování demokratického systému vlády.

Existují praktické kroky, které by mohly být podniknut k řešení problémů souvisejících se změnou klimatu. Jahren²⁰⁶ tvrdí, že veškeré elektronické systémy by mohly být dovybaveny za účelem zajištění efektivnějšího výdeje energie.

Kleinová²⁰⁷ prokazuje neotřesitelnou víru v to, co nazývá komunitou, což není totéž co stát, která si klade za cíl učinit planetu lepším místem. Kleinová nedůvěřuje politikům a ekonomům, neboť prokázali nedostatek perspektivy ohledně řešení dopadů klimatické změny. Odsuzuje novou kolonizaci a pravicovou politiku. Je potřeba zajistit pracovní a ekonomickou bezpečnost lidí vytvořením tisíců nových pracovních míst se slušnými mzdami a posílením odborů. Nadále je potřeba upustit od využívání znečišťujících zdrojů energie a přejít na 100% obnovitelné zdroje, uzavřít průmyslová odvětví, která poškozují životní prostředí a naše zdraví, rozvíjet a podporovat „zelená“ průmyslová odvětví, posílit systémy zdravotnictví, sociální péče, vzdělávání a veřejné dopravy.

7.1 Závěr

Naomi Kleinová se v knize zabývá různými způsoby, jakými aktivní hospodářská expanze urychluje nepříznivé klimatické změny napříč globálními komunitami²⁰⁸. Kniha *This Changes Everything* je důležitým dokumentem pro nalezení nejlepších způsobů, jak dosáhnout těchto cílů a poskytnout lidem bezpečnější a ekologičtější alternativu v záležitostech souvisejících s výrobou a spotřebou. Kniha vyzývá čtenáře, aby překonali problémy způsobené ideologií volného trhu a restrukturalizovali politický a ekonomický systém tak, aby byl odolnější vůči dopadům klimatických změn. Na rozdíl od jejích předcházejících titulů přistupuje v této knize odlišně k řešení společenských problémů. Jak se vyjádřila, vznikla myšlenka k napsání této knihy na základě událostí, k nimž došlo po

²⁰⁶ JAHREN, Hope. *The Story of More: How We Got to Climate Change and Where to Go from Here*. London: Vintage, 2020. ISBN 05-255-6338-5.

²⁰⁷ KLEIN, Naomi. *This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate* [online]. Toronto: Knopf Canada, 2014 [cit. 2022-11-17]. ISBN 978-0-307-40199-1. Dostupné také z: https://ia904509.us.archive.org/30/items/pdfy-Skb-ch_k7psDm90Q/Naomi%20Klein%20-%20This%20Changes%20Everything.pdf

²⁰⁸ LAMB, Brian. Q&A with Naomi Klein. In: *C-SPAN* [online]. Washington: National Cable Satellite, November 20, 2009 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.c-span.org/video/?290173-1/qa-naomi-klein>

nechvalně proslulém hurikánu Katrina. Naomi tvrdí, že právě tato katastrofa zvýraznila, že ve společnosti existují i jiné palčivé problémy než politika, které prohlubují nerovnost a nespravedlnost. v knize argumentuje, že je nezbytně nutné, aby se příslušné instituce intenzivně zamýšlely nad aktivitami, které podporují hospodářský rozvoj a současně vyvolávají nepříznivé klimatické změny²⁰⁹. Identifikace těchto činností napomůže aktivnímu vymýcení křivd a nerovností napříč globálními komunitami²¹⁰.

Naomi Kleinová kritizuje konzumně orientovanou kulturu. Tvrdí, že je potřeba progresivního klimatického aktivismu, který se dokáže postavit kapitalistickým praktikám, které jsou výhradně zaměřené na zisky na úkor životního prostředí.

²⁰⁹ LOZADA, Carlos. Naomi Klein's message to the anti-Trump left: You're doing it wrong. Review of "No Is Not Enough" by Naomi Klein. *The Washington Post* [online]. June 8, 2017 at 3:30 p.m. EDT [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/news/book-party/wp/2017/06/08/naomi-kleins-message-to-the-anti-trump-left-youre-doing-it-wrong/>

²¹⁰ LAMB, Brian. Q&A with Naomi Klein. In: *C-SPAN* [online]. Washington: National Cable Satellite, November 20, 2009 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.c-span.org/video/?290173-1/qa-naomi-klein>

8 The Battle for Paradise: Puerto Rico Takes on the Disaster Capitalists

Naomi Kleinová v roce 2018 vydala tuto knihu, jež je zaměřena na reakci vlády na hurikán Maria a způsob, jakým prohloubil nerovnosti panující v Portoriku. Kleinová uvádí, že úsilí o rekonstrukci území vedlo k masivnímu výkupu prvotřídních pozemků investory ze Spojených států amerických. Pokud bude veškerá zemědělská půda zabavena pro výstavbu dalších kancelářských komplexů, obchodů, restaurací a sídel, zbydou pouze fragmenty pro udržitelné zemědělství a projekty zelené energie. Autorka velmi prozíravě naznačuje, že celé spektrum politiky 21. století je poznamenáno vlivem katastrofického kapitalismu na složení socioekonomického systému²¹¹.

Klimatické změny a nerovnosti jsou podle Kleinové nejdůležitějšími ukazateli opatření, která je třeba podniknout v politické oblasti; zejména v souvislosti s úsilím vypořádat se se sociálními problémy způsobenými extrémním počasím, jako je hurikán Maria. Jak je v knize ukázáno, hurikán Maria byl zneužit k prosazení značně kritizované neoliberalní politiky, která omezuje přístup k základním potřebám obyvatel, jako je voda, elektřina a bydlení²¹².

Kleinová kritizuje krok k uplatnění úsporných opatření a zahájení programu privatizace pro řešení dopadů přírodních katastrof. Zdůrazňuje důležitost „kolonialistického“ vztahu mezi Portorikem a Spojenými státy. Přírodní katastrofa, která postihla Portoriko skutečně zdůraznila nadměrnou závislost ostrova na dováženém palivu a potravinách; nesplacitelný a potenciálně nezákonný dluh; 130 let staré koloniální propojení s americkou vládou, která přehlížela životy lidí černošských Portoričanů. Vláda v Portoriku je tedy nucena přijmout ekonomický systém nařízený Washingtonem, který nebere v úvahu potřeby a zájmy veřejnosti²¹³.

Katastrofický kapitalismus byl použit za účelem zbavit občany Portorika šance vypořádat se s problémy, které ovlivňují jejich živobytí. Naomi Kleinová nastínila, že existuje důležité spojení mezi úspornými opatřeními a dopady katastrofického

²¹¹ KLEIN, Naomi. *The Battle For Paradise: Puerto Rico Takes on the Disaster Capitalists*. London: Haymarket Books, 2018. ISBN 978-16-0846-357-2.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Tamtéž.

kapitalismu. Podle autorky fiskální kontrolní rada zavedla přísnější restriktivní opatření zahrnující masivní škrty pro důchodce a sociální programy, včetně lékařských služeb. Kleinová dochází k závěru, že sociální aktivismus je nejsilnější obranou proti katastrofickému kapitalismu. Autorka vyzývá k sociálnímu hnutí zaměřenému na boj za obnovu sociální politiky založené na potřebách místních komunit²¹⁴.

Je důležité poznamenat, že Kleinová kritizuje spíše postupnou perspektivu, která informuje o jednání politiků v Americe a dalších částech světa, pokud jde o řešení dopadů změny klimatu. Poznamenává, že Portoriko „...získává 98 % elektřiny z fosilních paliv. Ale protože nemá žádné domácí zásoby ropy, plynu nebo uhlí, všechna tato paliva jsou lodi dovážena.“²¹⁵ Tyto problémy jsou podle Kleinové umocněny nedostatkem politické autonomie. Přežití Portorika závisí na pomoci poskytnuté Spojenými státy. Politický status Portorika znamená, že jeho občané nemají zastoupení v Kongresu USA, což snižuje šance na zavedení politiky, jež by mohla mít pozitivní dopad na životy jeho občanů. Kleinová tvrdí, že zvyšování povědomí o důsledcích katastrofického kapitalismu má potenciál zlepšit životy lidí v Portoriku a také se vypořádat se sociálním zlem způsobeným šířením ekonomické nerovnosti. V knize *The Battle for Paradise: Puerto Rico Takes on the Disaster Capitalists* velmi podrobně popisuje negativní důsledky neomezeného přístupu globálních korporací k přírodním zdrojům, které právem patří všem, a to i běžným občanům²¹⁶.

8.1 Závěr

Naomi Kleinová ilustruje, jak procedury určené k zotavení zhoršily životy Portoričanů po hurikánu Maria v roce 2017. Kapitalisté, kteří pomáhali Portoričanům využívají americké daňové klauzule a využily chabé ekonomické podmínky Portorika. Vyvolává otázky ohledně portorické vlády, která jednoduše zvyšovala dluhy, aniž by je využila k vybudování odolnějšího systému. Kniha má pozitivní recenze a kritici chválí, jak autorka zachytila nonšalantní postoj americké byrokracie vůči neštěstí ostrovanů.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Tamtéž, s. 12, překlad vlastní.

²¹⁶ Tamtéž.

9 On Fire: The Burning Case for a Green New Deal

V knize *On Fire: The Burning Case for a Green New Deal* publikované v roce 2019 Kleinová zkoumá důsledky klimatické krize a výzvy, které představuje pro společnost. Ponoří se do několika problémů, od konfliktu mezi ekologickou degradací a konzumní kulturou západního světa. Kniha zahrnuje kroniky z Velkého bariérového útesu nebo kouřem zahalené oblohy na severozápadě Pacifiku a hurikánem zmítaného Portorika. Podle Kleinové jsme schopni vypořádat se s existenční klimatickou krizí, pokud budeme ochotni transformovat systémy, které tuto krizi způsobily. Knihou prostupuje negativní podtext, který má upoutat pozornost veřejnosti. Pocit naléhavosti je spojen s možností zahájit spektrum sociálního aktivismu, jehož cílem je překonat politické a ekonomické otřesy ovlivňující současný svět. Kleinová je nadšená z možnosti, které by mohly vyvstat z Green New Dealu²¹⁷. Zatímco ze stávajících politik má prospěch jen málo lidí, většina lidí čelí úzkostem. Mnozí nejsou schopni najít pracovní místo, což snižuje jejich schopnost uživit jejich rodiny. Mzdy neodpovídají nákladům na jídlo, důchody jsou příliš nízké a dlouhá pracovní doba eliminují volný čas. Veřejné zdravotnictví, školství a dopravní systémy jsou blízko kolapsu; zejména v západním světě. Lidé si uvědomují, že klimatické krize je způsobena především činností obrovských průmyslových odvětví. Právě proto, že výzva, které čelíme, je tak velká, máme také příležitost provést velkou změnu ve všech oblastech našich životů. Můžeme převzít zpět kontrolu nad naší budoucností a vybudovat společnost, která bude chránit životní prostředí. Změna klimatu je krize způsobena člověkem. Stávající ekonomický systém se zaměřuje na nekonečný růst a projevuje se nepřetržitou výrobou produktů, které jsou zbytné. Průmyslová odvětví a obří korporace tak vypouštějí do ovzduší velké a ničivé množství skleníkových plynů. Nejde jen o emise z továren: výroba energie spalováním ropy, uhlí a plynu, doprava a výroba potravin patří mezi hlavní příčiny emisí skleníkových plynů. Bezuzdná těžba zdrojů a odpad, který zaplavuje životní prostředí, způsobuje destrukci prohlubující krizi. To je důvod, proč je podle Kleinové potřeba Green New Deal. Green New Deal by umožnil

²¹⁷ *Green New Deal přemění starou, šedou ekonomiku na novou, udržitelnou ekonomiku, která je šetrná k životnímu prostředí, ekonomicky životaschopná a sociálně odpovědná. Snaží se vyřešit klimatickou krizi kombinací rychlých opatření k dosažení čistých nulových emisí skleníkových plynů a 100% obnovitelné energie do roku 2030 spolu s „Economic Bill of Rights“ – právem na zdravotní péči, zaručenou práci, dostupné bydlení a bezplatné vysokoškolské vzdělání. THE GREEN PARTY OF THE UNITED STATES. Green New Deal. In: Gp.org [online]. The Green Party of the United States [cit. 2022-08-10]. Dostupné z: https://www.gp.org/green_new_deal, překlad vlastní.*

mladším segmentům populace zapojit se do demokratického procesu vehementnějším způsobem, což by dalo vzniknout novým nápadům, jak se vypořádat s důsledky změny klimatu. Pokračování globálního oteplování současným tempem povede ke zvýšení hladiny moří a extrémním výkyvům počasí. Kleinová tvrdí, že nejvíce bití budou ti z nás, kteří patří ke znevýhodněné populaci. Klimatická krize totiž není jen krizí životního prostředí, ale i sociální, ekonomická a politická. Je důležité, aby politici řešili tyto problémy bez dalšího prodlení, aby bylo zajištěno přežití lidského druhu na této planetě. Zdá se, že čas na provedení pozitivní změny rychle utíká. Vysoká míra sociálního aktivismu je však pozitivním výsledkem, který je třeba zdůraznit²¹⁸.

Podle Kleinové máme společnou odpovědnost jednat tak, abychom krizi zastavili, a nemáme moc času. Mezivládní panel pro změnu klimatu (IPCC)²¹⁹ potvrzuje, že pokud nedojde ke změně do deseti let, můžeme překročit bod, odkud není návratu. Existují politická témata, která souvisejí se způsobem, jakým je problém globálního oteplování řešen. Když 80 % emisí skleníkových plynů od roku 1988 produkuje 100 společností, zejména plynárenské a ropné společnosti, průmyslové zemědělství a další korporace, nutná změna vyžaduje vypořádat se se způsobem organizace naší společnosti. Navíc i nezbytné změny v našem životním stylu, jako je upřednostňování veřejné dopravy před soukromým autem, závisí na změně priorit v naší společnosti. Takovou změnu mohou dlouhodobě vést pouze osoby s rozhodovací pravomocí²²⁰.

Stejně jako ve svých dalších knihách, Kleinová tvrdí, že je nejprve potřeba přejít na alternativní zdroje energie, jako je solární energie. Spolu s tím musíme zastavit destruktivní využívání přírodních zdrojů, které máme k dispozici, ukončit znečišťující a vykořisťovatelský průmysl, zajistit čistou vodu a vzduch a chránit přírodu a veškerý život na planetě. Přizpůsobení se klimatické krizi je zásadní pro zachování našich životů a kvality života a snížení nerovnosti mezi lidmi. Tato adaptace vyžaduje dlouhodobé veřejné investice do infrastruktury, vytvoření záchranné sítě pro pracovníky, ochranu přírody,

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ *Jedním z nejdůležitějších mezinárodních orgánů věnujících se problematice změny klimatu je Mezivládní panel pro změnu klimatu (IPCC), seskupení vědců z celého světa zabývajících se zejména poznáním podstaty změny klimatu a hodnocením jejích environmentálních a sociálních důsledků.* MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. Mezivládní panel pro změnu klimatu (IPCC). In: Mzp.cz [online]. Ministerstvo životního prostředí, © 2008–2022 [cit. 2022-08-10]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/mezivladni_panel_pro_zmenu_klimatu

²²⁰ IPCC. Intergovernmental Panel on Climate Change. [Ipcc.ch](https://www.ipcc.ch) [online]. 2018 [cit. 2022-09-19]. Dostupné z: <https://www.ipcc.ch>

vytvoření systému veřejného zdravotnictví a vládních systémů, které jsou flexibilní a připůsobené očekávaným klimatickým změnám, které probíhají²²¹. Kleinová předpokládá, že Green New Deal by s sebou přinesl politiku zaměřenou na „... nižší emise nižší ekonomickou zátěž pracujících lidí – což zajistí, že každý může získat kvalitní a odborově organizované pracovní pozice, mít přístup k základní zdravotní péči a vzdělání.“²²² Kleinová spojuje problémy související se změnou klimatu s potřebou rekonstruovat ekonomický systém. Opatření měla být přijata již dávno, aby se předešlo problémům, kterým svět v současnosti čelí. Z knihy *On Fire* vyplývá, že kdyby vlády naslouchaly varováním vědců a jednaly včas, mohla být dnešní situace mnohem lepší. Klimatická krize vznikla kvůli neochotě čelních politiků prosazovat požadovanou změnu. Podle Kleinové²²³ si západní společnost dosud neuvědomila potenciální důsledky změny klimatu. Přitom jednotliví občané budou nejvíce zasaženi důsledky klimatické krize. Je načase nahradit stávající systém systémem, který funguje ku prospěchu nás všech a životního prostředí, ale je složité si představit, jak by se všechny národy mohly spojit, aby tyto problémy vyřešily.

Samotný pojem Green New Deal je zakořeněn ve víře, že by mohl zahájit nový věk prosperity, kdy by došlo k odstranění genderové, rasové a ekonomické nerovnosti. Jedná se o ambiciózní cíle, které jsou zaměřeny na zvýšení zájmu mezi segmenty populace, které se stále nezajímají o důsledky změny klimatu. New Green Deal také zahrnuje velké veřejné investice do projektů obnovy měst a obnovy staré nebo hroučící se infrastruktury a rozvoje obnovitelných zdrojů energie a zeleného průmyslu, což vytvoří stovky tisíc nových pracovních míst v různých profesích relevantních po nás všechny, s náležitými mzdami a spravedlivými podmínkami. Proto se New Green Deal jeví jako nejúčinnější nástroj pro zajištění přežití lidského druhu a rekalibraci ekonomického systému podle ekologičtějších a bezpečnějších standardů²²⁴.

9.1 Závěr

Naomi Kleinová představuje kompilaci témat souvisejících se změnou klimatu a požadované zásahy. Na začátku se setkává s ekologickou aktivistkou Gretou

²²¹ KLEIN, Naomi. *On Fire: The (Burning) Case for a Green New Deal*. London: Penguin Books, 2019b. ISBN 978-02-4141-073-8.

²²² Tamtéž, s. 288, překlad vlastní.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ KLEIN, Naomi. *On Fire: The (Burning) Case for a Green New Deal*. London: Penguin Books, 2019b. ISBN 978-02-4141-073-8.

Thunbergovou, aby diskutovaly o zvýšeném povědomí o změně klimatu u dnešní mládeže. Autorka silně podporuje návrh Green New Dealu. Jejím základním cílem je podtrhnout etické faktory, které mohou pomoci Green New Dealu dosáhnout celosvětového úspěchu. Kniha se setkala především s pozitivními ohlasy.

Podle Kleinové²²⁵ je nezbytné vytvořit Green New Deal, který zaručí přežití planety. Nejlepším způsobem, jak se vypořádat s problémem změny klimatu je podpora demokracie a budování rovnostářského světa. Záměrem Kleinové je zajistit, aby lidé mohli žít a prosperovat v klimaticky příznivém prostředí

²²⁵ KLEIN, Naomi. Foreword. In ARONOFF, Kate, Alyssa BATTISTONI, Daniel Aldana COHEN a Thea RIOFRANCOS. a *Planet to Win: Why We Need a Green New Deal* [ePub]. New York: Verso, 2019. [cit. 2022-1-24]. ISBN 17-887-3831-4.

10 Protichůdné názory na klimatické změny

Příroda je důležitou součástí lidské existence. V dnešní společnosti je lidská činnost považována za hlavního přispěvatele ke změně klimatu. Byť lidská činnost, která vede ke spalování fosilních paliv a emisím skleníkových plynů dále zhoršuje slábnoucí životní prostředí, změna klimatu není zcela pouze způsobena činností lidí. Vědecké výzkumy naznačují, že změna klimatu byla vždy přirozeným jevem a že lidská činnost tento proces pouze katalyzovala.

Podle reportu Australské akademie věd²²⁶ se klima Země za posledních 4,5 miliardy let v různých dobách ledových nepřetržitě měnilo. Neexistovaly žádné zdroje emisí skleníkových plynů nebo spalování fosilních paliv, které by onu změnu klimatu mohly způsobit. Teploty v oblasti severního Atlantiku se během několika desetiletí změnily o 5 °C v důsledku náhlých rozpadů ledových mas na severní polokouli a změn v oceánských proudech. To ukazuje na převahu přírodních jevů přispívajících ke změnám klimatu. Přírozené variace také vyvozují korelaci mezi globálním oteplováním a globálním ochlazením, tedy výkyvy v přírodě udržují v chodu enviromentální cyklus změn.

Výzkum The Royal Society²²⁷ z roku 2020 naznačuje, že některé hlavní přírozené příčiny změny klimatu zahrnují odchylky energie Slunce a oběžné dráhy Země kolem Slunce a sopečné exploze. Oxid uhličitý (CO₂) emitovaný během sopečné erupce způsobuje neočekávané zvýšení teploty v oblasti výskytu. Cyklus přírozených změn však trvá, protože aerosoly vypouštěné spolu s vulkanickými emisemi snižují teplotu Země, čímž podněcují její ochlazení. Je zřejmé, že všechny tyto události se odehrávají v přírozeném režimu životního prostředí bez lidské interakce. Neboť je Slunce hlavním zdrojem energie pohánějící všechny procesy na Zemi, změna jeho vyzařování má neodmyslitelně účinek na zemskou atmosféru.

²²⁶ 2. How has climate changed?. *Australian Academy of Science* [online]. Acton, Australia: Australian Academy of Science, 2012 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.science.org.au/learning/general-audience/science-climate-change/2-how-has-climate-changed>

²²⁷ *Climate Change Evidence & Causes: Update 2020* [online]. The Royal Society, National Academy of Science, 2020 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: https://royalsociety.org/~media/royal_society_content/policy/projects/climate-evidence-causes/climate-change-evidence-causes.pdf

Vědci potvrdili souvislost mezi 11letým cyklem magnetického převrácení Slunce a změnou klimatu²²⁸. Dalším zjištěním bylo, že změna tepla během tohoto cyklu má intenzivnější a kratší vlnové délky, které zahrnují ultrafialové záření (UV). Takové odchylky v UV záření mutují absorpce ozónu a vedou ke kolísání dynamiky proudění v atmosféře. Pohyb tektonických desek mění nejen umístění pevniny a její přemístění do vyšší nadmořské výšky, ale také mění složení zemské atmosféry. Výzkum zjistil, že k nárůstu teploty dochází v důsledku sopečného odvětrávání CO₂ v subdukčních zónách a středoocéánských hřbetech²²⁹.

Přírodní a cyklické procesy na ledovcích mají velký podíl na změny koncentrace CO₂. Podle výzkumu Agentury pro ochranu životního prostředí Spojených států amerických úroveň CO₂ vykazovaly nárůst a pokles v tandemu s glaciálními cykly po více než 100 000 let. Úroveň CO₂ vykazuje nárůst, když je teplé meziplanetární období. Naopak během doby ledové je úroveň nižší. Toto střídavé oteplování a ochlazování zemského povrchu a oceánů může změnit celkovou teplotu přírodních zdrojů a tím změnit koncentraci skleníkových plynů v životním prostředí, čímž dochází ke klimatickým změnám²³⁰.

Přírodní a geograficky podmíněné faktory, které se podílejí na přirozeném procesu oceánské cirkulace a teplotních posunů, se přirozeně liší v časových měřítcích, které jsou distribuovány v malých zlomcích. Tyto přechodné přírodní změny způsobují změny povrchových teplot moře. V důsledku toho dochází ke zjevným změnám v rychlosti přenosu tepla do větších hloubek přírodních zdrojů. Existuje tedy vědecké potvrzení, že změna klimatu je přirozený jev²³¹.

Na české scéně se můžeme setkat s protichůdným názorem bývalého prezidenta České republiky Václava Klause. V roce 2007 vydal knihu *Modrá, nikoliv zelená planeta*, ve které polemizuje s názory environmentalistů na globální oteplování. Kvůli

²²⁸ CAMPUZANO, S. A. et al. New perspectives in the study of the Earth's magnetic field and climate connection: The use of transfer entropy. In: *PLOS ONE* [online]. 13(11). San Francisco, California: Plos One, 2018 [cit. 2022-12-12]. ISSN 1932-6203. DOI: 10.1371/journal.pone.0207270

²²⁹ MEER, Douwe G. Van Der et al. Plate tectonic controls on atmospheric CO₂ levels since the Triassic. In: *Proceedings of the National Academy of Sciences* [online]. Bethesda, MD: National Library of Medicine, 2014, s. 4380-4385 [cit. 2022-12-12]. ISSN 0027-8424. DOI: 10.1073/pnas.1315657111

²³⁰ Causes of Climate Change. *U.S. Environmental Protection Agency (US EPA)* [online]. U.S. Environmental Protection Agency (US EPA), 2021 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.epa.gov/climate-change-science/causes-climate-change>

²³¹ *Climate Change Evidence & Causes: Update 2020* [online]. The Royal Society, National Academy of Science, 2020 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: https://royalsociety.org/~media/royal_society_content/policy/projects/climate-evidence-causes/climate-change-evidence-causes.pdf

upřednostňování enviromentalismu je ohrožována svoboda jedince. Vyjadřuje zde svůj názor na doktrínu globálního oteplování. Podle Klause se jedná pouze o ideologii vytvořenou propagátory, kteří z ní profitují, ať už finančně či prestiží²³².

²³² KLAUS, Václav. *Modrá, nikoli zelená planeta: co je ohroženo: klima, nebo svoboda?* Praha: Dokořán, 2007. ISBN 978-80-7363-152-9.

11 Praktická část

Modelové hodiny Základů společenských věd 1. ročníku gymnázia

Níže uvedené modelové hodiny jsou navrženy tak, aby byly využity i ve výuce anglického jazyka, který je mým druhým aprobačním oborem. Mezipředmětový vztah mezi společenskými vědami a anglickým jazykem je blízký. Anglický jazyk se stal *lingua franca* akademického světa, takže většina výzkumů a publikací v oblasti společenských věd je psána právě v anglickém jazyce. Je tomu tak i v případě Naomi Kleinové, kdy jen některé publikace lze nalézt přeložené do českého jazyka a řada aktuálních poznatků o autorce je dostupná většinou pouze v angličtině. Platí to i mnou vybraných video dokumentech z YouTube s možností zapnutí anglických titulků a možností zpomalovat rychlost přehrávání, což je velmi cenná didaktická pomůcka pro snadnější porozumění průvodním komentářům.

Globální problémy mají i konkrétní dopady, jedním z nich je znečišťování životního prostředí. Zde hrají svou roli i obtížně recyklovatelné odpady. Z tohoto důvodu je první modelová hodina zaměřená na recyklaci a přemýšlení o možnostech šetrného způsobu života.

V rámci pedagogizace tématu seznámím studenty s Naomi Kleinovou prostřednictvím jejích publikací, a to *Šoková doktrína: vzestup kalamitního kapitalismu a Bez loga*.

Prostřednictvím modelových hodin se snažím studentům efektivně přiblížit témata probírána ve výše zmíněných publikacích.

Škola by měla být inspirativním prostředím pro vytváření strategií k řešení klimatických problémů a místem pro otevřenou diskusi. Aby studenti byli schopni změnit své chování vůči životnímu prostředí, je potřeba jim toto téma přiblížit a ukázat na příkladu, který jim bude blízký a rozhodně se s ním mohou setkat v reálném čase. Z tohoto důvodu jsem zvolila modelovou hodinu, která je zaměřená na ekologický problém znečišťování životního prostředí odpady a nutností snížení jejich negativních dopadů na životní prostředí. Jedním z řešení je recyklace odpadu. O tom, že se společnost snaží systematicky tento problém řešit, svědčí i to, že existuje tzv.

Název: *Vyplatí se recyklace?*

Cílová skupina: 1. ročník gymnázia

Cíle hodiny:

Schopnost sledovat recyklovatelný produkt od výrobce až do recyklačního centra.

Seznámit se s náklady na recyklaci a odpovědět na otázku *Vyplatí se recyklace?*

Přemýšlet o možnostech vlastního šetrného způsobu života.

Vzdělávací oblasti: Člověk ve společnosti

Průřezová témata: Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Environmentální výchova

Tematický okruh: Dopady soudobé civilizace na životní prostředí

Klíčové kompetence: komunikativní, sociální a personální, k podnikavosti

Délka aktivity: 135 minut (3 vyučovací hodiny)

Pomůcky: PC s připojením k internetu, reálné recyklovatelné předměty

Postup:

1. Hodinu zahájíme ukázkou reálných recyklovatelných předmětů (PET lahev, plechovka, sklo, kartonová krabice, pneumatika). Diskusi otevřeme otázkami: *„Které z těchto předmětů používáte ve svém běžném životě? Je důležité recyklovat? Třídíte odpad? Pokud ne, proč? Přispíváme tím k ochraně životního prostředí?“*
2. Studenty rozdělíme do skupin po 4 členech.
3. Poskytneme jim tablety/notebooky s připojením k internetu, aby byli schopni odpovědět na otázku *Vyplatí se recyklace?*
4. Vybidneme každou skupinu, aby si vysolovaly papírek, na kterém bude zobrazený recyklovatelný předmět (PET lahev, plechovka, sklo, kartonová krabice, pneumatika).
5. Sdělíme jim jejich úkol: vystopovat proces, kdy se předmět dostane od výrobce až po recyklační středisko; zjistit náklady na výrobu předmětu a jeho recyklaci;

zjistit vliv recyklace předmětu na životní prostředí; odpovědět na otázku *Vyplatí se recyklace?*

6. Průzkumu bude věnovaná 1 vyučovací hodina. Studenti budou pracovat s internetovými zdroji.
7. V 2. vyučovací hodině budou mít studenti prostor k vytvoření excelových tabulek a prezentací v PowerPointu, do kterých zanesou zjištění.
8. Skupiny budou prezentovat zjištění následující, 3. hodinu. Po každé prezentaci bude následovat krátká diskuse.
9. Studenti budou mít za domácí úkol vytvořit seznam jimi nejčastěji používanými předměty a odpovědět, zda jsou tyto předměty recyklovatelné, či nikoliv.
10. Po vyučovacích hodinách učitel/ka domluví exkurzi do recyklačního střediska/linky, aby studenti naživo viděli, jak recyklace probíhá.

Reflexe:

Reflexe probíhá formou diskuse.

V rámci hodnocení je kladen důraz na:

- schopnost pracovat v týmu,
- tvořivý přístup k úkolům,
- komunikační dovednosti.

Před zahájením lekce *Šoková doktrína: pochopení efektu hospodářské politiky* musí mít studenti základní znalost o následujících tématech: kapitalismus, volný trh, deregulace, privatizace, státní regulace.

Studenti prostřednictvím této lekce získají znalost o terapii ekonomickým šokem a jejím vlivu na společnost, prozkoumají dopady hospodářské politiky a rozvinou dovednost kritického myšlení. Účelem této lekce je poskytnout studentům kriticky nahlížet a zpochybnit správnost hospodářské politiky tím, že zhodnotí důsledky těchto politik na různé skupiny společnosti.

Dokument *The Shock Doctrine* nabízí podnětnou analýzu problému a vyzývá studenty, aby jej pochopili.

Název: Šoková doktrína: pochopení efektu hospodářské politiky a také jednostranného efektu pro podnikatele (výhoda x nevýhoda)

Cílová skupina: 1. ročník gymnázia

Cíle hodiny:

Porozumět podstatě brandingů a jeho vlivu na společnost.

Schopnost prozkoumat a vyhodnotit firemní taktiku pro vytváření identity značky.

Aplikovat znalosti brandingů v praxi.

Vzdělávací oblasti: Člověk ve společnosti

Průřezová témata: Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Tematický okruh: Vývoj ekonomického systému a společenské negativní dopady

Klíčové kompetence: komunikativní, sociální a personální, občanská

Délka aktivity: 120 minut (3 vyučovací hodiny)

Pomůcky: dokument *The Shock Doctrine* (2009), dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=B3B5qt6gsxY>

psací potřeby, seznam otázek k diskusi

Postup:

Úvod – 20 minut

1. Hodinu zahájíme seznámením studentů s pojmem *terapie ekonomickým šokem* a jeho vlivem na společnost.
2. Nastíníme, jak je toto téma rozvíjeno v dokumentu *The Shock Doctrine*.
3. Zjistíme, jak studenti chápou vliv hospodářské politiky na společnost.

Promítání dokumentu – 60 minut

4. Studentům pustíme dokument z YouTube a požádáme je, aby si během promítání dělali poznámky, co považují za důležité a jaká témata jsou prezentována v dokumentu.

Diskuse – 30 minut

5. Diskuse bude probíhat 3. vyučovací hodinu, a to po zhlédnutí dokumentu.
6. Studenty rozdělíme do malých skupin.
7. Každé skupině rozdáme seznam otázek k diskusi.
8. Vybidneme studenty, aby v rámci své skupiny diskutovali o poskytnutých otázkách a dělali si poznámky o odpovědích.
9. Následně bude probíhat řízená diskuse. Každý student dostane prostor k vyjádření svých názoru na danou problematiku.

Otázky k diskusi:

1. Co je terapie ekonomickým šokem a jak funguje?
2. Jaké jsou příklady hospodářské politiky, které použily šokovou terapii?
3. Jak hospodářské politiky ovlivňují společenské skupiny?
4. Měly by vlády hrát roli v ekonomické regulaci, nebo by to měl dělat volný trh? Zdůvodněte svoji odpověď.
5. Jak můžeme zaručit, že hospodářské politiky budou sloužit všem ve společnosti, nikoliv pouze několika privilegovaným?
6. Domníváte se, že by hospodářská politika měla klást důraz na zisk? Zdůvodněte svoji odpověď.
7. Jakým způsobem by měly vlády nést odpovědnost za následky jejich hospodářské politiky, které mají dopady na společnost?

Reflexe:

V rámci reflexe studenty požádáme, aby napsali krátkou úvahu, co se během lekce *The Shock Doctrine: pochopení efektu hospodářské politiky* dozvěděli, případně napsali, s jakými názory v dokumentu nesouhlasili. Tímto lze posoudit individuální porozumění.

V rámci hodnocení je kladen důraz na:

- Schopnost pracovat v týmu,
- komunikační dovednosti.

Před zahájením lekce *Bez loga* musí mít studenti základní přehled o marketingu, reklamě a jejích etických problémech.

Cílem této lekce je přiblížit studentům koncept brandingů pomocí dokumentu *No Logo* (2003). Studenti budou zkoumat sociální efekt brandingů a taktiky, které firmy

používají k rozvoji identity značky. Studenti se zdokonalí v kritickém myšlení a seznámí se s tím, jak branding ovlivňuje naše životy.

Název: *Bez Loga*

Cílová skupina: 1. ročník gymnázia

Cíle hodiny:

Schopnost porozumět pojmu *branding* a jeho vlivu na společnost.

Prozkoumat a vyhodnotit firemní taktiku pro vytváření identity značky.

Aplikovat znalosti o brandingu na osobní životní situace.

Rozvíjet schopnost kritického myšlení prostřednictvím skupinové diskuse.

Vzdělávací oblasti: Člověk ve společnosti

Průřezová témata: Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Tematický okruh: Působení současného ekonomického konzumního systému na člověka

Klíčové kompetence: komunikativní, sociální a personální, občanská

Délka aktivity: 100 minut (2 vyučovací hodiny)

Pomůcky: dokument *No Logo* (2003), dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=oeTgLKNb5R0>

tablety nebo telefony s připojením k internetu, psací potřeby, papíry, seznam otázek k diskusi

Postup:

Úvod – 5 minut

1. Hodinu zahájíme položením otázky, zda studenti již někdy slyšeli o pojmu *branding*.
2. Studentům pár větami nastíníme, jakými tématy se dokument zabývá.

Promítání dokumentu – 50 minut

3. Studentům pustíme dokument z YouTube a požádáme je, aby si během promítání dělali poznámky, co považují za důležité a jaká témata jsou prezentována v dokumentu.

Diskuse – 25 minut

4. Diskuse bude probíhat 2. vyučovací hodinu, a to po zhlédnutí dokumentu.
5. Studenty rozdělíme do malých skupin.
6. Každé skupině rozdáme seznam otázek k diskusi.
7. Vybídne studenty, aby v rámci své skupiny diskutovali o poskytnutých otázkách a dělali si poznámky o odpovědích.
8. Následně bude probíhat řízená diskuse. Každý student dostane prostor k vyjádření svých názoru na danou problematiku.

Otázky k diskusi:

1. Jak byste definovali *branding*?
2. Jak firmy rozvíjejí identitu značky?
3. Jaký vliv má branding na společnost?
4. Jak branding ovlivňuje vaše rozhodování při nakupování jako spotřebitelů?
5. Jak rozumně nakupovat a nenechat se ovlivnit brandingem?

Reflexe:

V rámci reflexe studenty požádáme, aby napsali krátkou úvahu, co se během lekce *No Logo* dozvěděli, případně napsali, s jakými názory v dokumentu nesouhlasili. Tímto lze posoudit individuální porozumění.

V rámci hodnocení je kladen důraz na:

- schopnost pracovat v týmu,
- komunikační dovednosti.

Závěr

Prostřednictvím této diplomové práce jsem se snažila o zvýšení povědomí o kanadské novinářce a aktivistce Naomi Kleinové a jejím pohledu na problémy soudobé společnosti. Posoudila jsem její tvrzení v kontextu dostupné literatury z hlediska subjektivní interpretace jejich nejvýznamnějších děl.

K pochopení myšlenkového progresu Naomi Kleinové jsem v diplomové práci využila její nejvýznamnější díla a řadu zahraničních článků a publikací, které se k daným tématům vyjadřují.

Pro dosažení stanovených cílů jsem použila heuristickou metodu a odborný překlad. Zvolila jsem selektivní přístup k obsahu publikací z hlediska rozsahu problémů, které jsou v nich diskutovány.

První kapitolu jsem věnovala biografii Naomi Kleinové, jejím životním osudům, rodinnému prostředí a kariéře. Zároveň byla věnovaná názorům Naomi Kleinové a Noama Chomského na válku v Iráku.

V druhé kapitole jsem se zabývala dílem *Bez loga*, která ukazuje špatné pracovní podmínky a jak korporátní svět zneužívá práce dělnické třídy. Neopomíjí ani marketingové strategie značek.

Třetí kapitolu jsem věnovala interpretaci díla *Fences and Windows* a jak zde Naomi Kleinová popisuje souvislosti mezi negativními externalitami procesu globalizace a vznikem politické degradace. Stejně tak jako v paté kapitole.

Ve čtvrté kapitole *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism* jsem analyzovala kritiku neoliberalismu a kapitalismu v díle Naomi Kleinové. Má analýza vychází z dostupné literatury vymezující tatáž témata, jež autorka akcentuje. Stěžní vyvratitelná fakta a důkazy podporují její kritiku ekonomické nerovnosti a následných sociálních důsledků oné nerovnosti. Další důležitý bod vznesený Naomi Kleinovou se týká skutečné podstaty pravicového populismu. Zdůrazňuje, že nástup Donalda Trumpa k moci představoval pokus zabránit vzniku hnutí schopných zpochybnit logiku postmoderního kapitalismu. Podle Naomi Kleinové bychom měli být ostražití ohledně potenciálních důsledků pravicového populismu (jak jej ztělesňuje Donald Trump), a to nejen v Severní Americe, ale i v jiných částech světa. Přesto autorka zůstává optimistická ohledně budoucnosti díky

spektakulárnímu nárůstu sociálního aktivismu mladých lidí i občanů, kteří se nikdy neúčastnili politického procesu. Avšak jedním z omylů Kleinové je generalizovaný pohled na kapitalismus, přičemž opomíjí vícero jeho verzí v praxi.

Jednou z nejdůležitějších premis knihy *Ne nestačí* (pátá kapitola) je, že důležitější míra angažovanosti v politice je nejlepší zárukou pro zajištění přežití demokratického systému vlády. Zdá se však, že některé segmenty veřejnosti jsou nadále lákány populistickými narativy. Z tohoto hlediska je nejlepším způsobem, jak čelit nárůstu populistických pravicových tendencí, upozornit veřejnost na negativní důsledky tohoto fenoménu.

Všemi třemi knihami (*This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate; The Battle for Paradise: Puerto Rico Takes on the Disaster Capitalists; On Fire: The Burning Case for a Green New Deal*), kterými jsme se zabývala v sedmé až deváté kapitole, se prolíná společná nit, a to, že je naléhavě nutné jednat, aby bylo zajištěno, že společnost bude schopná rychle a efektivně řešit důsledky změny klimatu. Nárůst úrovně sociálního aktivismu přispěl k upozornění velké části veřejnosti. Kleinová ukazuje, že katastrofický kapitalismus brání demokratickému procesu, což ukazuje na příkladu Portorika. Podle Kleinové ještě není pozdě zabránit ničivým důsledkem klimatické změny, ale je nutná radikální změna našeho ekonomického a politického systému.

Desátá kapitola je věnována protichůdným názorům na klimatické změny.

Praktická část je tvořena modelovými hodinami Základů společenských věd pro 1. ročník gymnázia, které jsou zaměřené na proces recyklovatelných produktů od výroby až do recyklačního centra a seznámení se s náklady na recyklaci a na dvě publikace Naomi Kleinové, a to *Šoková doktrína: vzestup kalamitního kapitalismu* a *Bez loga*. Seznámení studentů s vybranými publikacemi Naomi Kleinové shledávám jako přínosné pro jejich pochopení dění ve světě, poznání různých způsobů řešení problémů, pochopení své role a uvědomění si způsobů přínosu k udržitelnosti planety vlastním chováním.

Původním záměrem diplomové práce bylo uchopení kritického pohledu Naomi Kleinové na konzumerismus. Během zpracovávání diplomové práce se však její záběr rozšířil o názorový a publikační vývoj Kleinové. Práce se odklonila se od tématu konzumerismu a začala svou pozornost věnovat životnímu prostředí a globálnímu oteplování.

Postupem času se Kleinové dostávalo více prostoru v anti-mainstreamových kritických investigativních kruzích, což jí přineslo celosvětový ohlas, který autorku vynesl mezi přední světové intelektuální osobnosti. Avšak její zájem a aktivita se rozšířila na životní prostředí a globální oteplování.

Naomi Kleinová výrazně přispěla k diskusi o problému klimatických změn. Byla jednou z prvních aktivistů, kteří prohlásili, že velké korporace a ideologie volného trhu stojí v cestě snahám boje se změnou klimatu.

Studenti by se měli seznámit s Naomi Kleinovou na základě jejího atypického přístupu k diskusi o enviromentálních problémech a jejího zaměření se na mladší generace. Kleinová v mnoha svých projevech zdůrazňuje, že jsou to mladí lidé, kdo nyní burcuje politické strany k řešení problémů, čímž klimatická krize není pouhou nepodstatnou položkou na samém konci seznamu zájmů politiků. Mladou generaci, tedy i studenty, považuje za iniciátory nového zeleného směru.

Zařazením děl Naomi Kleinové do učebních osnov mohou pedagogové poskytnout studentům porozumění, že moderní politika kapitalismu již není účinná pro soudobou společnost. Studium jejích děl by měli studenti dojít k závěru, že pro efektivní model nové společnosti je nutné uvědomění si, že moderní politická a sociální ideologie není postavena na tom, abychom z přírody vyčerpali maximum.

Toto porozumění by mělo být podpořeno seznámením se prací a výstupy Mezivládního panelu pro změnu klimatu (IPCC), což je organizace, jejímž účelem je hodnotit globální změny klimatu způsobené lidskou činností a predikovat dynamiku tohoto jevu. Podílil se na analýze a hodnocení stavu znalostí o změně klimatu, jejích příčinách a možnostech adaptace na její důsledky. Tato organizace byla založena v roce 1988 Světovou meteorologickou organizací (WMO) a Programem OSN pro životní prostředí (UNEP)²³³. Od roku 1850 byl vysledován určitý trend oteplování. V prvních dvou dekádách 21. století vzrostla teplota o 0,99 °C. Globální povrchová teplota byla v letech 2011–2020 o 1,09 °C vyšší než v letech 1850–1900. Výzkumníci došli k závěru, že vliv člověka je ve

²³³ IPCC a J.B.R MATTHEWS, ed. Annex I: Glossary. In: MASSON-DELMOTTE, V., P. ZHAI, H.-O. PÖRTNER, et al. *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty* [online]. Cambridge, UK and New York, NY, USA: Cambridge University Press, 2018, s. 541-562 [cit. 2023-04-17]. DOI: 10.1017/9781009157940

většině případů hlavní příčinou globálních klimatických změn, jako je například ústup ledovců od 90. let²³⁴. Na základě zprávy IPCC o klimatických změnách je zřejmé, že tyto změny jsou často způsobeny antropogenními faktory. Aktivní výzkumy v této oblasti ukazují, že moderní politika a společenský přístup konzumu mají škodlivý vliv na životní prostředí. Tento vliv se projevuje nejen v globálních klimatických změnách, ale i v každodenním znečišťování přírody. Je nutné zavádět nové přístupy k budování enviromentální gramotnosti, vštěpovat si co nejdříve obezřetný přístup k životnímu prostředí v rámci vzdělávání. To lze zprostředkovat prostřednictvím školních diskusních klubů nebo realizací společných projektů. Studenti tak pochopí, že i jejich chování přispívá k znečišťování životního prostředí²³⁵.

²³⁴ IPCC a J.B.R MATTHEWS, ed. Annex I: Glossary. In: MASSON-DELMOTTE, V., P. ZHAI, H.-O. PÖRTNER, et al. *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty* [online]. Cambridge, UK and New York, NY, USA: Cambridge University Press, 2018, s. 541-562 [cit. 2023-04-17]. DOI: 10.1017/9781009157940

²³⁵ Climate change teaching and education resources. *Cool Australia* [online]. Cool Australia, 2022, October 25 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.coolaustralia.org/climate-change-solutions-ipcc/>

Seznam odborné literatury

Knižní zdroje

ARONOFF, Kate, Alyssa BATTISTONI, Daniel Aldana COHEN a Thea RIOFRANCOS. *Planet to Win: Why We Need a Green New Deal* [ePub]. New York: Verso, 2019. [cit. 2022-1-24]. ISBN 17-887-3831-4.

ALLEN, Jen Iris. *The New Climate Activism: NGO Authority and Participation in Climate Change Governance*. Toronto: University of Toronto Press, 2021. ISBN 14-875-0838-7.

BABB, Sarah a Alexander KENTIKELLENIS, ed. International financial institutions as agents of neoliberalism. In: CAHILL, Damien, Melinda COOPER, Martijn KONINGS a David PRIMROSE. *The SAGE handbook of neoliberalism*. London: SAGE Publications, 2018, s. 16-27. ISBN 9781412961721.

BOULD, Mark. *The Anthropocene Unconscious: Climate Catastrophe*. London: Verso, 2021. ISBN 183-97-6047-8.

BROLIN, Mark. *Healing Broken Democracies: All You Need to Know About Populism*. New York (NY): Bite-Sized Books, 2021, ISBN 979-84-5878-100-8.

DICKEY, J. D. *American Demagogue: The Great Awakening and the Rise and Fall of Populism*. New York (NY): Pegasus Books, 2019, ISBN 16-431-3219-9.

DILORENZO, Thomas J. *How capitalism saved America: The untold history of our country, from the pilgrims to the present*. New York (NY): Crown Pub, 2004. ISBN 14-000-8331-1.

EATWELL, Roger a Matthew GOODWIN. *National Populism: Eatwell, R. and Goodwin, M. (2018) National Populism—The Revolt Against Liberal Democracy, Pelican, New York*. New York (NY): Pelican, 2018, ISBN 02-413-1200-0.

GRANDIN, Greg. *The Last Colonial Massacre: Latin America in the Cold War*. Preface by Naomi KLEIN. Chicago: University of Chicago Press, 2004. ISBN 978-0-226-30690-2.

- GREENSPAN, Alan a Adrian WOOLDRIDGE. *Capitalism in America: a history*. Penguin Books, © 2018, 2019. ISBN 01-419-8931-9.
- HEJTMAN, Pavel. Základy pro porozumění tržní ekonomice: Základní kniha. In: *Základy pro porozumění tržní ekonomice: základní kniha: základní studijní materiál pro prezenční a distanční studium mikroekonomie*. 4., opr. a aktualiz. vyd. V Českých Budějovicích: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 2006, s. 107. ISBN 80-7040-932-0.
- HOLBROOK, K., A. KIM, B. PALMER a A. PORTNOY, ed. *Global Values 101: a Short Course*. New York: Beacon Press, 2006, ISBN 08-070-0305-0.
- HOPKINS, A. G., ed. *Globalization in World History*. New York: Norton, 2003. ISBN 03-939-7942-3.
- HUNT, Lynn. *Inventing Human Rights: a History*. New York: Norton, 2008, ISBN 978-03-9333-199-8.
- HURRELL, Andrew a Ngaire WOODS, ed. *Inequality, Globalization, and World Politics*. Oxford: Oxford University Press, 1999. ISBN 01-982-9567-7.
- ISHAY, Micheline R. *The History of Human Rights: From Ancient Times to the Globalization Era*. Berkeley, CA: University of California Press, © 2004, 2008, ISBN 05-202-5641-7.
- JAHREN, Hope. *The Story of More: How We Got to Climate Change and Where to Go from Here*. London: Vintage, 2020. ISBN 05-255-6338-5.
- KAMENS, David H. a *New American Creed: The Eclipse of Citizenship and Rise of Populism*. Stanford (CA): Stanford University Press, 2019. ISBN 15-036-0953-7.
- KLAUS, Václav. *Modrá, nikoli zelená planeta: co je ohroženo: klima, nebo svoboda?* Praha: Dokořán, 2007. ISBN 978-80-7363-152-9.
- KLEIN, Naomi. *The Battle For Paradise: Puerto Rico Takes on the Disaster Capitalists*. London: Haymarket Books, 2018. ISBN 978-16-0846-357-2.
- KLEIN, Naomi. *Bez loga: Bez prostoru, bez volby, bez práce*. Praha: Argo, 2005, ISBN 80-7203-671-8.

KLEIN, Naomi. *Fences and Windows: Dispatches from the Front Lines of the Globalization Debate* [ePub]. London: Picador, 2007a.

KLEIN, Naomi. *Ne nestačí: jak se bránit Trumповě šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*. Praha: Argo, 2019a. Crossover. ISBN 978-80-257-2678-5.

KLEIN, Naomi. *No Is Not Enough: Resisting Trump's Shock Politics and Winning the World We Need* [ePub Version]. London: Haymarket Books, 2017 [cit. 2022-11-17]. ISBN 978-16-08468911.

KLEIN, Naomi. *No Logo: Taking Aim at the Brand Bullies*. New York: Picador, 1999, ISBN 978-03-1227-192-3.

KLEIN, Naomi. *On Fire: The (Burning) Case for a Green New Deal*. London: Penguin Books, 2019b. ISBN 978-02-4141-073-8.

KLEIN, Naomi. *The Shock Doctrine: The rise of disaster capitalism*. New York (NY): Metropolitan Books, 2007b. ISBN 08-050-7983-1.

KLEIN, Naomi. *This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate* [online]. Toronto: Knopf Canada, 2014 [cit. 2022-11-17]. ISBN 978-0-307-40199-1. Dostupné také z: https://ia904509.us.archive.org/30/items/pdfy-Skb-ch_k7psDm90Q/Naomi%20Klein%20-%20This%20Changes%20Everything.pdf

KRUGMAN, Paul. *The Conscience of a Liberal: Reclaiming America from the Right*. New York (NY): Allen Lane, 2009. ISBN 18-461-4107-9.

KUKOVIČ, Simona a Petr JUST, ed. *The Rise of Populism in Central and Eastern Europe*. Cheltenham (UK): Elgar, 2022. ISBN 18-022-0552-7.

LECHNER, Frank J. *Globalization: The Making of World Society*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2009. ISBN 14-051-6905-2.

LEE, Bandy X., ed. *The Dangerous Case of Donald Trump: 37 Psychiatrists and Mental Health Experts Assess a President – Updated and Expanded with New Essays*. An Imprint of St. Martin's Press. New York: Thomas Dunne Books, 2019. ISBN 978-1250212863.

MASLIN, Mark. *Climate Change: a Very Short Introduction*. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-01-9871-904-5.

MOFFITT, Benjamin. *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*. Stanford (CA): Stanford University Press, 2016. ISBN 978-15-0360-421-6.

MOYNS, Samuel. *Not Enough: Human Rights in an Unequal World*. Cambridge (MA): Belknap Press of Harvard University Press, 2019, ISBN 9780674241398.

OSTERHAMMEL, Jürgen. *Globalization: a Short History*. Princeton (NJ): Princeton University Press, 2009, ISBN 06-911-3395-6.

PIETERSE, Jan N. *Globalization and Culture*. Lanham (MD): Rowman a Littlefield, 2009. ISBN 07-425-2802-2.

RAMLOGAN, Parmeshwar a Bernhard FRITZ-KROCKOW, ed. Overview of the IMF. In: *International Monetary Fund Handbook*. Washington (DC): International Monetary Fund, 2007, s. 1-4. ISBN 978-1-58906-625-0.

RANSOM, David a Vanessa BAIRD, ed. *People-First Economics: Making a Clean Start for Jobs, Justice and Climate*. New Internationalist: Oxford, 2009. ISBN 978-19-0652-323-7.

REDBURN, Tom. It's all a grand Capitalist conspiracy. In: *New York Times* [online]. Sept. 29, 2007 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/2007/09/29/books/29redb.html?_r=1&pagewanted=all&oref=slogin

RODRIK, Dani. *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. Reprint 2012. New York: Norton, © 2011, 2012, ISBN 03-933-4128-3.

ROMM, Joseph. *Climate Change: What Everyone Needs to Know®*. 2nd ed. New York (NY): Oxford University Press, 2018. ISBN 978-01-9025-017-1.

SHEPARD, Benjamin H. *Community Projects as Social Activism: From Direct Action to Direct Services*. New York (NY): SAGE, 2014. ISBN 978-1412964265.

STEGER, Manfred. *Globalization: a Very Short Introduction*. 3rd edition 2013. Oxford: Oxford University Press, 2002, ISBN 01-996-6266-5.

SUEDFELD, Peter, Bradford H. MORRISON a Lawrence A. KUZNAR. National Interests and the Trump Doctrine: The Meaning of “America First”. In: RENSHON, Stanley

A. a Peter SUEDFELD. The Trump Doctrine and the Emerging International System [online]. Springer International Publishing, 2021, s. 39-70 [cit. 2022-12-12]. The Evolving American Presidency (EAP). ISBN 978-3-030-45050-2. DOI: 10.1007/978-3-030-45050-2

ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Jak jsme se stali kolonií*. V Praze: Rybka Publishers, 2015. ISBN 978-80-87950-17-3.

TRUMP, Mary L. *Too Much and Never Enough: How My Family Created the World's Most Dangerous Man*. New York (NY): Simon & Schuster, 2020. ISBN 978-1982141462.

WILLIAMSON, Kirsty a Graeme JOHANSON, ed. *Research Methods: Information, systems, and contexts*. Melbourne (Australia): Tilde University Press, 2013. ISBN 07-346-1148-X.

WOLF, Martin. *Why Globalization Works*. 2nd edition 2005. New Haven (CT): Yale University Press, © 2004, ISBN 978-03-0010-777-7.

WOLFF, Martin. *Fire and Fury: Inside the Trump White House*. New York: Henry Holt and Co., 2018. ISBN 978-1250158062.

Elektronické zdroje

2. How has climate changed? *Australian Academy of Science* [online]. Acton, Australia: Australian Academy of Science, 2012 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.science.org.au/learning/general-audience/science-climate-change/2-how-has-climate-changed>

About The Intercept. *The Intercept* [online]. New York: © First Look Institute, [2021] [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://theintercept.com/about/>

About us. *The Guardian* [online]. London: Guardian News and Media, © 2023 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/about>

About Us and Contact. *The Nation* [online]. The Nation Company, © 2023 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://www.thenation.com/about-us-and-contact/>

ADAMS, Tim. Naomi Klein: 'Trump is an idiot, but don't underestimate how good he is at that'. In: *The Guardian* [online]. London: Guardian News and Media, Sun 11 Jun 2017 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/books/2017/jun/11/naomi-klein-donald-trump-no-is-not-enough-interview>

AVENIER. Horečka dengue. In: Ockovacentrum.cz [online]. Avenier, © 2021 [cit. 2022-08-10]. Dostupné z: <https://www.ockovacentrum.cz/cz/horecka-dengue>

BERGMANN, Eirikur. *Neo-Nationalism: The Rise of Nativist Populism* [online]. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2020 [cit. 2022-11-17]. ISBN 978-3-030-41773. DOI: 10.1007/978-3-030-41773-4

Brief Biography of Joseph E. Stiglitz. *Bios* [online]. New York, NY: Columbia University, 2020 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/bio>

BLOCK. Problems with the concept of capitalism in the social sciences. *Environment and Planning A: Economy and Space* [online]. SAGE, 2019, March 19, 2019, **51**(5), 1166-1177 [cit. 2022-11-17]. DOI: 10.1177/0308518x19838866

BOIX, Carles. *Democratic capitalism at the crossroads: Technological change and the future of politics*. © 2019. Princeton: Princeton University Press, 2021. ISBN 9780691216898. Dostupné také z: <https://books.google.com.pk/books?id=VjgHEAAAQBAJaprintsec=frontcoveradq=Democratic+capitalism+at+the+crossroads:+Technological+change+and+the+future+of+politicsahl=enasa=Xaved=2ahUKEwiogMOZ7dT4AhUHQ7gEHWJzBdMQ6AF6BAgGEAI#v=onepageq=Democratic%20capitalism%20at%20the%20crossroads%3A%20Technological%20change%20and%20the%20future%20of%20politicsaf=false>

BRAND, Ulrich a Patrick MAKAL. a Brief History of the Alter-Globalization Movement: From the Battle of Seattle to Heiligendamm, Hamburg, and the fight for a just future. *Rosa Luxemburg Stiftung* [online]. Berlin, 07/08/2022 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.rosalux.de/en/news/id/46700/a-brief-history-of-the-alter-globalization-movement>

CAMPBELL, Leslie. Audacious Undertaking: Naomi Klein is back, and so is the controversy she generates. *Literary Review of Canada: a Journal of Ideas* [online]. Toronto,

November 2007 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <http://reviewcanada.ca/magazine/2007/11/audacious-undertaking/>

CAMPUZANO, S. A., A. DE SANTIS, F. J. PAVÓN-CARRASCO, M. L. OSETE, E. QAMILI a Haroldo V. RIBEIRO. New perspectives in the study of the Earth's magnetic field and climate connection: The use of transfer entropy. In: *PLOS ONE* [online]. 13(11). San Francisco, California: Plos One, 2018 [cit. 2022-12-12]. ISSN 1932-6203. DOI: 10.1371/journal.pone.0207270

CANTWELL, John a Grazia D SANTANGELO. Capitalism, profits, and innovation in the new techno-economic paradigm. *Capitalism and democracy in the 21st Century* [online]. 2001, 137–163 [cit. 2022-11-17]. DOI: 10.1007/978-3-662-11287-8_8

Causes of Climate Change. *U.S. Environmental Protection Agency (US EPA)* [online]. U.S. Environmental Protection Agency (US EPA), 2021 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.epa.gov/climatechange-science/causes-climate-change>

CHAIT, Jonathan. Dead left. *The New Republic* [online]. July 30, 2008 [cit. 2022-07-28]. Dostupné z: <https://newrepublic.com/article/63093/dead-left>

Climate Change Evidence & Causes: Update 2020 [online]. The Royal Society, National Academy of Science, 2020 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: https://royalsociety.org/~media/royal_society_content/policy/projects/climate-evidence-causes/climate-change-evidence-causes.pdf

COLE, Susan G. Michele Landsberg celebrates 70 years: Noted feminist Michele Landsberg's birthday attracts progressive boldfaces. *Now* [online]. Jul 15, 2009 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://nowtoronto.com/lifestyle/michele-landsberg-celebrates-70-years/>

Climate change teaching and education resources. *Cool Australia* [online]. Cool Australia, 2022, October 25 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.coolaustralia.org/climate-change-solutions-ipcc/>

COWEN, Tyler. Shock Joke. *The New York Sun* [online]. Wednesday, October 3, 2007 [cit. 2022-07-28]. Dostupné z: <https://www.nysun.com/article/arts-shock-jock>

CRESWELL, John W. *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approach* [online]. Thousand Oaks (CA): SAGE, 2014 [cit. 2022-07-28]. ISBN 1452226105. Dostupné z: https://books.google.com.pk/books?id=4uB76IC_pOQC&printsec=frontcover&dq=Research+design:+Qualitative,+quantitative,+and+mixed+methods+approach&hl=en&asa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Research%20design%3A%20Qualitative%2C%20quantitative%2C%20and%20mixed%20methods%20approach&f=false

EDWARDS, Sebastian a Leonidas MONTES. Milton Friedman in Chile: Shock Therapy, Economic Freedom, and Exchange Rates. In: *Journal of the History of Economic Thought* [online]. 2020, s. 105-132 [cit. 2023-04-16]. ISSN 1053-8372. DOI: 10.1017/S1053837219000397

ENVIWEB. Co je to antropocén? In: *Enviweb.cz* [online]. 29. ledna 2011 [cit. 2022-08-05]. Dostupné z: <https://www.enviweb.cz/85055>

FINE, Ben a Alfredo SAAD-FILHO. Neoliberal Development and Its Critics: Washington consensus and post-Washington consensus. In: WEBBER, H. *The Politics of Development*. London: Routledge, 2014. Dostupné také z: https://www.researchgate.net/publication/298704886_Politics_of_neoliberal_development_Washington_consensus_and_post-Washington_consensus

FRIEDMAN, Milton. *Capitalism and freedom*. [online]. Chicago: The University of Chicago Press, 2020 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <http://pombo.free.fr/friedman2002.pdf>

GIUSTI, Serena a Elisa PIRAS, ed. *Democracy and Fake News: Information Manipulation and Post-Truth Politics (Politics, Media and Political Communication)* [online]. London: Routledge, 2020 [cit. 2022-11-17]. ISBN 9781003037385. DOI: 10.4324/9781003037385

THE GREEN PARTY OF THE UNITED STATES. Green New Deal. In: Gp.org [online]. The Green Party of the United States [cit. 2022-08-10]. Dostupné z: https://www.gp.org/green_new_deal

GRIST. Naomi Klein says climate activists need to get comfortable attacking capitalism. In: *YouTube.com* [online]. 9. 10. 2014 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://youtu.be/lr-ter-qgh1o>

HARRINGTON, Delia M. Book Review: The Shock Doctrine by Naomi Klein (2007). In: *Inquiries Journal/Student Pulse* [online]. 2010 [cit. 2023-04-16]. 2(07). Dostupné z: <http://www.inquiriesjournal.com/articles/269/book-review-the-shock-doctrine-by-naomi-klein>

HLADKÁ, Eva a FOUSEK Jan, nedatováno. *Nová ekonomika* [online]. [cit. 15.5.2022]. Dostupné z <https://is.muni.cz/do/1492/el/sitmu/law/html/nova-ekonomika.html>

HOSKINS, Peter. Sri Lanka defaults on debt for the first time in its history. *BBC* [online]. 20 May 2022 [cit. 2022-07-28]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/business-61505842>

Hunger Games. In: *Skylink.cz* [online]. Skylink TV [cit. 2022-08-01]. Dostupné z: <https://www.skylink.cz/tv-magazin/filmografie/hunger-games>

IGWE, Isaac O.C. History of the International Economy: The Bretton Woods System and its Impact on the Economic Development of Developing Countries. In: *Athens Journal of Law* [online]. 4(2). Athens: Business and Law Division of ATINER, 2018, April 2018, s. 105-126 [cit. 2022-12-12]. ISSN 2407-9685. DOI: [dx.doi.org/10.30958/ajl.4.2.1](https://doi.org/10.30958/ajl.4.2.1)

IPCC. Intergovernmental Panel on Climate Change. *ipcc.ch* [online]. 2018 [cit. 2022-09-19]. Dostupné z: <https://www.ipcc.ch>

IPCC a J.B.R MATTHEWS, ed. Annex I: Glossary. In: MASSON-DELMOTTE, V., P. ZHAI, H.-O. PÖRTNER, D. ROBERTS, J. SKEA, P.R. SHUKLA, A. Pirani, W. MOUFOUMA-OKIA, C. PÉAN, R. PIDCOCK, S. CONNORS, J.B.R. MATTHEWS, Y. CHEN, X. ZHOU, M.I. GOMIS, E. LONNOY, T. MAYCOCK, M. TIGNOR, a T. WATERFIELD, ed. *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty* [online]. Cambridge, UK and New York, NY, USA: Cambridge University Press, 2018, s. 541-562 [cit. 2023-04-17]. DOI: [10.1017/9781009157940](https://doi.org/10.1017/9781009157940)

KAZEROONY, Hamid a Agata STACHOWICZ-STANUSCH, ed. *Capitalism and the social relationship: An organizational perspective* [online]. London: Palgrave Macmillan, 2014. ISBN 978-1-137-32570-9. DOI: [10.1057/9781137325709](https://doi.org/10.1057/9781137325709)

KENTON, Will. Revolving Door. In: *Investopedia.com* [online]. Dotdash Meredith, Updated May 24, 2021 [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: <https://www.investopedia.com/terms/r/revolving-door.asp>

KLEIN, Naomi. Články. *The Nation* [online]. © 2022 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.thenation.com/authors/naomi-klein/>

KOKEŠ, Radomír D. Recenze: Marxistické Elysium promyšleně ruší pravidla. In: *Aktualne.cz* [online]. © Economica, 1999–2022, 30. 8. 2013 [cit. 2022-07-27]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/recenze-marxisticke-elysium-promyslzene-rusi-pravidla/r~i:article:789032/>

KOKUSHKIN, Maksim a Alicia M. PETTYS. ‘Shock Therapy’ as a Neo-Liberal Response to an Economic Crisis. In: *Territory, Politics, Governance* [online]. 2015, s. 118–136 [cit. 2022-12-12]. ISSN 2162-2671. DOI: 10.1080/21622671.2015.1036914

KRISTENSEN, Nete Nørgaard. Marko Ampuja: Theorizing Globalization. a critique of the Mediatization of Social Theory. Leiden. *MedieKultur: Journal of media and communication research* [online]. September 2013, 29(55) [cit. 2022-11-17]. ISSN 1901-9726. DOI: 10.7146/mediekultur.v29i55.8132

LAMB, Brian. Q&A with Naomi Klein. In: *C-SPAN* [online]. Washington: National Cable Satellite, November 20, 2009 [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.c-span.org/video/?290173-1/qa-naomi-klein>

LIEBERTHAL, Kenneth G., Cheng LI a Yu LI, ed. *China's Political Development: Chinese and American perspectives* [online]. Washington D. C.: Brookings Institution Press, 2014 [cit. 2022-11-17]. ISBN 978-0815725350. Dostupné z: <https://books.google.com.pk/books?id=EKKgAwAAQBAJaprintsec=frontcoveradq=china+and+america+political+ideologiesahl=enasa=Xaved=2ahUKEwjhqbXPh9X4AhVkAtQKHdkoD-GAQ6AF6BAgLEAI#v=onepageaq=china%20and%20america%20political%20ideologiesaf=false>

LÖFFLMANN, Georg. ‘Enemies of the people’: Donald Trump and the security imaginary of America First. In: *The British Journal of Politics and International Relations* [online]. 24(3). SAGE Publications, August 2022, October 5, 2021, s. 543–560 [cit. 2023-02-01]. ISSN 1467-856X. DOI: 10.1177/13691481211048499

LOZADA, Carlos. Naomi Klein's message to the anti-Trump left: You're doing it wrong. Review of "No Is Not Enough" by Naomi Klein. *The Washington Post* [online]. June 8, 2017 at 3:30 p.m. EDT [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/news/book-party/wp/2017/06/08/naomi-kleins-message-to-the-anti-trump-left-youre-doing-it-wrong/>

MACDONALD, Paul K., ed. America First? Explaining Continuity and Change in Trump's Foreign Policy. In: CARALEY, Demetrios J., ed. *Political Science Quarterly* [online]. **133**(3). New York, NY: Academy of Political Science, Fall 2018, s. 401–434 [cit. 2022-12-12]. DOI: 10.1002/polq.12804

MACFARQUHAR, Larissa. *Outside Agitator: Naomi Klein and the new left* [online]. New York City: Condé Nast, November 30, 2008 [cit. 2022-08-2]. Dostupné z: <https://www.newyorker.com/magazine/2008/12/08/outside-agitator>

MCNEILL, David. On the War in Iraq: Noam Chomsky interviewed by David McNeill. *Chomsky.info* [online]. January 31, 2005 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://chomsky.info/20050131/>

MEDKOVÁ, Blanka. Co znamená termín Třetí svět. In: *Radiožurnál* [online]. Český rozhlas, © 1997-2022, 7. červen 2006 [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/co-znamená-termin-treti-svet-6342746>

MEER, Douwe G. Van Der, Richard E. ZEEBE, Douwe J. J. VAN HINSBERGEN, Appy SLUIJS, Wim SPAKMAN a Trond H. TORSVIK. Plate tectonic controls on atmospheric CO₂ levels since the Triassic. In: *Proceedings of the National Academy of Sciences* [online]. Bethesda, MD: National Library of Medicine, 2014, s. 4380-4385 [cit. 2022-12-12]. ISSN 0027-8424. DOI: 10.1073/pnas.1315657111

MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. Mezivládní panel pro změnu klimatu (IPCC). In: Mzp.cz [online]. Ministerstvo životního prostředí, © 2008–2022 [cit. 2022-08-10]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/mezivladni_panel_pro_zmenu_klimatu

MIOWEB. Co je outsourcing. *Mioweb.cz* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://www.mioweb.cz/slovnicek/outsourcing/>

NINEHAM, Chris. The Shock Doctrine. *Socialist Worker* [online]. © Socialist Worker, Monday 01 October 2007, **318** [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://socialistworker.co.uk/socialist-review-archive/shock-doctrine/>

O'CONNOR, J. J. a E. F. ROBERTSON. *John Maynard Keynes: Biography* [online]. St Andrews (Scotland): School of Mathematics and Statistics University of St Andrews, Scotland, 2003 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/Biographies/Keynes/>

OPAZO, Tania. The Boys Who Got to Remake an Economy. In: *Slate.com* [online]. The Slate Group, © 2022, Jan 12, 2016 [cit. 2022-07-26]. Dostupné z: <https://slate.com/business/2016/01/in-chicago-boys-the-story-of-chilean-economists-who-studied-in-america-and-then-remade-their-country.html>

PLECHÁČ, Petr. Co je FED: federální rezervní systém a centrální banka USA. In: *Trade.cz* [online]. TradeCZ, © 2022, 12. 2. 2022 [cit. 2022-07-04]. Dostupné z: <https://www.tradecz.cz/co-je-fed-federalni-rezervni-system-a-centralni-banka-usa/>

PODNIKATEL.CZ. Branding. *Podnikatel.cz* [online]. Internet Info, © 1997–2022 [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://www.podnikatel.cz/pruvodce/obchodni-znacka-brand/branding/>

REDBURN, Tom. It's all a grand Capitalist conspiracy. *New York Times* [online]. New York (NY), Sept. 29, 2007 [cit. 2022-07-28]. Dostupné z: https://www.nytimes.com/2007/09/29/books/29redb.html?_r=1apagewanted=all&oref=slogin

ROBERTS, Anthony a Roy KWON. Journal Article Finance, inequality and the varieties of capitalism in post-industrial democracies. *Socio-Economic Review* [online]. 28 July 2017, **15**(3), 511-538 [cit. 2022-07-28]. DOI: 10.1093/ser/mwx021

RODRÍGUEZ-POSE, Andrés, Neil LEE a Cornelius LIPP. Golfing with Trump. Social capital, decline, inequality, and the rise of populism in the US. In: RUYTER, Alex de, Ron MARTIN, Raquel Ortega ARGILES, Peter TYLERT, ed. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* [online]. **14**(3). Oxford: Oxford University Press, November 2021, 25 September 2021, s. 457–481 [cit. 2022-12-12]. DOI: 10.1093/cjres/rsab026. ISSN 1752-1378. Dostupné z: <https://academic.oup.com/cjres/article/14/3/457/6375185>.

SAUNDERS, Mark, Philip LEWIS a Adrian THORNHILL. *Research methods for business students* [online]. 5th ed. New Delhi: Pearson Education, 2011 [cit. 2022-11-18]. ISBN 9788131761045. Dostupné z: <https://books.google.co.in/books?id=u-txt-faCFiECaprintsec=frontcoverahl=cs#v=onepageaqaf=false>

SORINEL, Cosma. Immanuel Wallerstein's World System Theory. In: *Annals of Faculty of Economics* [online]. 1(2). 2010, s. 220–224 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <http://anale.steconomieuoradea.ro/volume/2010/n2/031.pdf>

RADA EU a EVROPSKÁ RADA. Sekuritizace: lepší možnosti financování hospodářství EU. *Consilium.europa.eu* [online]. Rada EU a Evropská rada, Naposledy aktualizováno: 6. 11. 2020 [cit. 2022-07-04]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/capital-markets-union/securitisation/>

QUELCH, John A. 6 Lessons from Donald Trump's Winning Marketing Manual. *HBS Working Knowledge* [online]. Boston (MA): Harvard Business School, 09 Nov 2016 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://hbswk.hbs.edu/item/donald-trump-s-winning-marketing-manual>

STIGLITZ. *Globalization and Its Discontents* [online]. New York (NY): Norton, 2002 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <http://digamo.free.fr/stig2002.pdf>

Světová obchodní organizace WTO [online]. Ministerstvo zahraniční věci České republiky [cit. 2022-06-01]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/cr_v_mezinarodnich_organizacich/wto_svetova_obchodni_organizace/index.html

Sydney Peace Prize [online]. Sydney: Sydney Peace Foundation, 2023 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://sydneypeacefoundation.org.au/>

TEMPEST, Matthew. Noam Chomsky: MIT professor, writer and activist. In: *The Guardian* [online]. London: Guardian News & Media, © 2023, Tue 16 Mar 2004 14.58 GMT [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2004/mar/16/iraq2>

KARLÍK, Tomáš. Tichý oceán už je tak kyselý, že rozpouští krabí krunýře. In: *Ct24.ceskatelevize.cz* [online]. © Česká televize, 31. 1. 2020 [cit. 2022-08-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/3040963-tichy-ocean-uz-je-tak-kysely-ze-rozpousti-krabi-krunyre>

VAN DER BLY, Martha C. Globalization: a triumph of ambiguity. *Current Sociology* [online]. SAGE, 2005, November 2005, **53**(6), 875-893 [cit. 2022-11-17]. DOI: 10.1177/0011392105057153

VINER, Katharine. Hand-to-brand-combat. *The Guardian* [online]. Guardian News a Media, Sat 23 Sep 2000 13.33 BST [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/books/2000/sep/23/society.politics>

What is a Franchise? *International Franchise Association (IFA)* [online]. Washington, DC: International Franchise Association, © 2023 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.franchise.org/faqs/basics/what-is-a-franchise>

WIKIPEDIA. Coolhunting. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2022, This page was last edited on 13 July 2022 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Coolhunting>

WIKIPEDIA. Maquiladora. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2022, Stránka byla naposledy editována 2. 6. 2021 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Maquiladora>

WIKIPEDIA. Milton Friedman. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2023, This page was last edited on 13 April 2023 [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Milton_Friedman

WIKIPEDIA. Muklada Sadr. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2022, Stránka byla naposledy editována 5. 8. 2022 [cit. 2022-11-30]. Dostupné z https://cs.wikipedia.org/wiki/Muktada_Sadr

WIKIPEDIA. První svět. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2022, Stránka byla naposledy editována 8. 8. 2021 [cit. 2022-08-07]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_sv%C4%9Bt

WILLIAMS, Colin C. a *Commodified World?: Mapping the limits of capitalism* [online]. London: Zed Books, 2005 [cit. 2022-07-28]. ISBN 1842773542. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=CJWD-2eYAlAC&pg=PA296&dq=WILLIAMS,+Colin+C.+A+Commodified+World?:+Mapping+the+limits+of+capitalism&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiJ7OGY7br7AhXFO->

wKHdat-

COUQ6AF6BAgEEAI#v=onepage&q=WILLIAMS%2C%20Colin%20C.%20A%20Co
mmodified%20World%3F%3A%20Mapping%20the%20limits%20of%20capita-
lism&f=false

WORKABLE. Blue collar worker definition. *Workable.com* [online]. © Workable Tech-
nology Limited, 2022 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: [https://resources.workable.com/hr-
terms/blue-collar-worker-definition](https://resources.workable.com/hr-terms/blue-collar-worker-definition)